

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2024

**Svenska
kyrkan**

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2024

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

REDAKTÖR: Andreas Sandberg

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SK24158

ORIGINAL: Kid Collective

TRYCK: Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm 2024

ISSN: 2000-1088

BESTÄLL FLERA EXEMPLAR PÅ: <http://webbshop.svenskakyrkan.se>

OBS: Anställda inom Svenska kyrkan:

<https://svkyrkan.sharepoint.com> (Välj Webbshoppen under Verksamhetsstöd)

KUNDTJÄNST WEBBSHOPEN: tel 0380-55 64 00

FOTO: Magnus Aronson

Innehåll

Förord.....	6
KAPITEL 1	
Svenska kyrkans icke-territoriella församlingar	7
KAPITEL 2	
Kyrkoavgiftsförändringar och utträden – finns det ett samband?	23
KAPITEL 3	
Konfirmationens betydelse för formandet av attityder till Svenska kyrkan och kristen tro.....	35
KAPITEL 4	
De små rörelsernas stora magnitud.....	59
KAPITEL 5	
Om befolkning, bostadsbyggande och nya kyrkobyggnader.....	71
KAPITEL 6	
Effektivitet, effekt och förtroende – grunder för hållbar kommunikation.....	83
KAPITEL 7	
Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2023.....	103

Förord

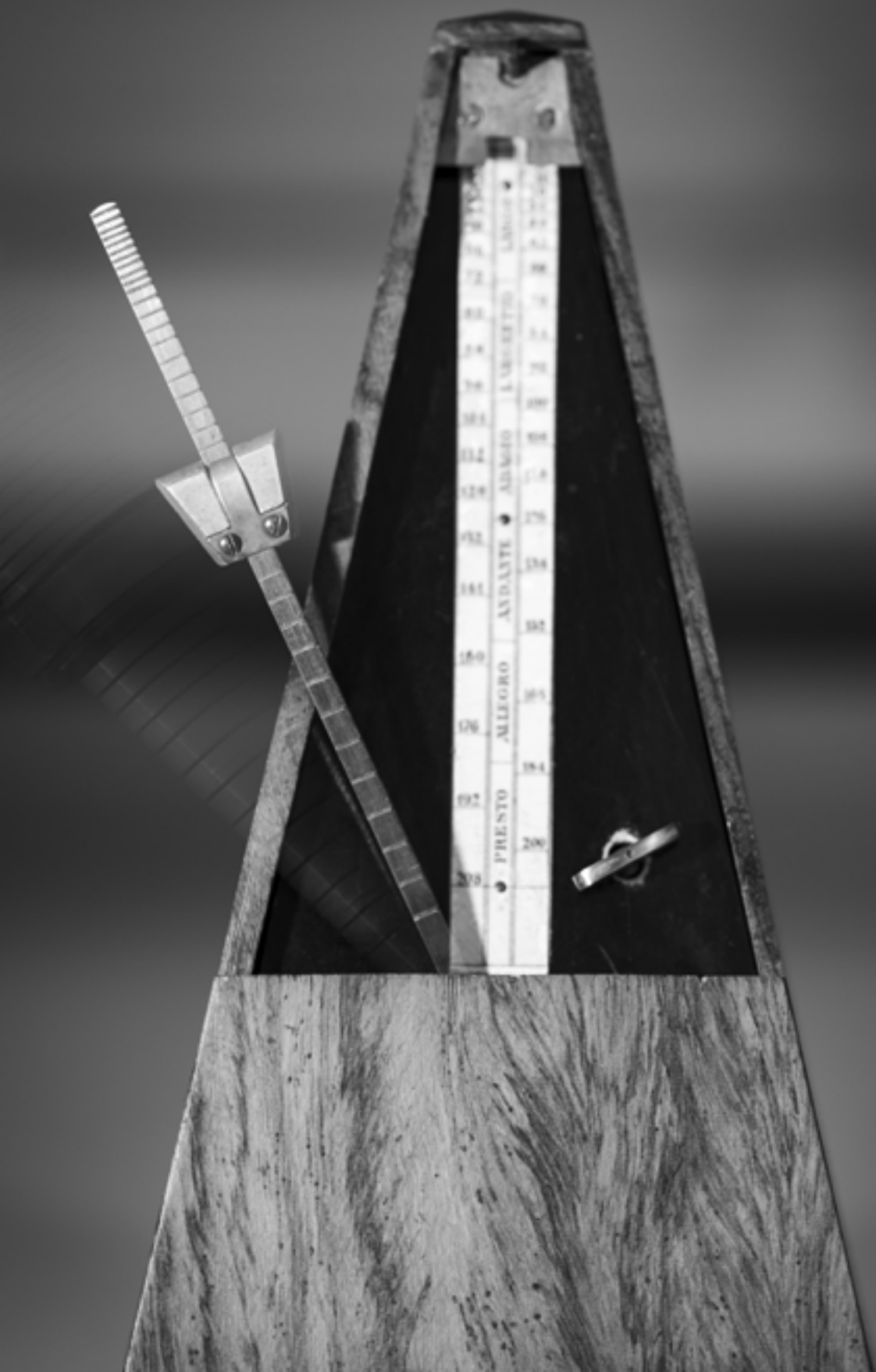
För oss som arbetar och verkar inom Svenska kyrkan medför händelser i vår omvärld ständigt nya utmaningar som på olika sätt förändrar förutsättningarna för vår verksamhet. *Nyckeln till Svenska kyrkan* har som ambition att bidra med ett aktuellt kunskapsunderlag som kan vara ett stöd vid beslut och stimulera till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Årets Nyckel omfattar sju kapitel med varierande tema, men som vart och ett anknyter till Svenska kyrkans arbete. Vilken betydelse har konfirmationen för formandet av attityder till Svenska kyrkan och kristen tro? Bidrar en höjning av kyrkoavgiften till att fler begär utträde ur Svenska kyrkan? Det är bara två exempel på frågor som avhandlas i årets utgåva.

Ett viktigt syfte med *Nyckeln till Svenska kyrkan* är också att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden i den egna församlingen. I det sammanhanget är de statistiksidor som du hittar på Kornet ett användbart verktyg. Här finner du en översikt av statistik och prognoser som du kan behöva i ditt arbete: <https://svkyrkan.sharepoint.com/sites/kornet-statistik>

Camilla Asp
Generalsekreterare

Kapitel 1

Svenska kyrkans icke-territoriella församlingar

Filippa Åhman

Inledning

Kyrkoordningen fastställer att den kyrkotillhöriga ska kyrkobokföras i den församling inom vars territoriella område hans eller hennes folkbokföringsadress är belägen.¹ Dessa bestämmelser har förblivit oförändrade ända sedan etableringen av sockenindelningen under medeltiden.² Dock har en handfull församlingar fått dispens från den territoriella indelningen. Fem icke-territoriella församlingar (förkortas härafter ITF) finns i dagsläget inom Svenska kyrkan. Dessa är Kungl. Hovförsamlingen, Finska församlingen, Tyska Christinae församling, Karlskrona Amiralitetsförsamling samt Tyska S:ta Gertruds församling. Strukturen i dessa församlingar är unik genom att de saknar ett territoriellt område. Det är frivilligt att ansluta sig till en ITF och individen måste aktivt ansöka om att bli medlem. Ytterligare en skillnad är de krav, så som yrkesroll och nationalitet, som individen måste uppfylla för att ansökan ska beviljas.³ I övrigt gäller de regler som omfattas av kyrkoordningen även för ITF med samma grundläggande uppgift som territoriella församlingar (TF), det vill säga att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission.

Den här texten syftar till att studera utvecklingen av kyrkotillhöriga i icke-territoriella församlingar under 2000-talet. Texten syftar vidare till att studera motivet till instiftandet av ITF inom Svenska kyrkan. Genom att göra detta kommer artikeln att kunna ge nya perspektiv på vad en församling kan vara och varför den finns. Tidigare forskning begränsas till respektive församlings historiebeteckning, då studier av ITF i en bredare bemärkelse fortfarande saknas. Deras speciella organisatoriska ställning inom Svenska kyrkan är de facto ett outforskat fält.

Finska församlingen

Det var i kölvattnet av reformationens bestämmelser om att gudstjänsterna skulle hållas på det svenska modersmålet som Stockholms råd år 1533 beslutade att skicka en finstalande präst till Svartbrödraklostrets kyrka. Finska församlingen bildades officiellt år

1 SvKB 2015:5. Åttonde avdelningen: Församlingstillhörighet och indelning. 35 kap. Kyrkoordningen

2 Nilsson Jeub, Ulla

3 SvKB 2015:5. Åttonde avdelningen: Församlingstillhörighet och indelning. 35 kap. Kyrkoordningen

1577 genom en utbrytning från Storkyrkoförsamlingen och flyttade till S:ta Gertruds gille där även den tyska församlingen (bildad år 1571) var belägen.⁴ År 1607 beslutade Karl IX att ge den tyska församlingen ensamrätt till gillet.⁵ Under mer än hundra år stod församlingen utan egen kyrka. Den fick bland annat ta vara på varje ledigt tillfälle i Riddarholmskyrkan, vilket oftast var klockan fem på morgonen. Som konsekvens lämnade många medlemmar, främst de resurstarka, Finska församlingen för andra församlingar i Stockholm vilket gjorde församlingen relativt fattig.⁶

År 1725 meddelade kyrkoherden Johannes Forsskåhl att han med hjälp av den finstalande adelsmannen Arvid Horn köpt Lilla Bollhuset i Gamla stan.⁷ Med egen kyrka blev den finska församlingen definitiv. Kyrkorådet och de finska riksdagsmännen beslutade i ljuset av detta att församlingen skulle bli ”finska nationens kyrka”.⁸ Med tiden började allt fler finländare att tala svenska. Kungen bestämde därför år 1741 att församlingen härnäst skulle vara tvåspråkig. Två gudstjänster skulle hållas varje söndag, en på svenska och en på finska.⁹

Under 1960-talets arbetskraftsinvandring kom cirka 10 000 finländare per år till Sverige. Mot bakgrund av denna utveckling föreslog kyrkorådet år 1973 att församlingens influensområde skulle utökas från att omfatta Stockholms kommun till att omfatta Stockholms stift.¹⁰ Förslaget avsågs, då många församlingar i stiftet hade ett stort antal finländare bland sina tillhöriga, och man befarade att en ändring skulle innebära höga medlemstapp.¹¹ År 2010 gick förslaget dock igenom.

En person kan enligt Svenska kyrkans kyrkoordning tillhöra finska församlingen i Stockholm om hen är folkbokförd i Stockholms stift och dessutom uppfyller minst ett av följande krav:

1. är född i Finland
2. är barn till någon som är född i Finland
3. är make eller barn till någon som tillhör församlingen enligt 1 eller 2, eller
4. är efterlevande make eller barn till någon som tillhört församlingen enligt 1 eller 2.¹²

Tyska S:ta Gertruds församling

S:ta Gertrud-gillet i Gamla Stan har varit en knutpunkt för Stockholms tysktalande invånare sedan medeltiden. Under 1300-talet bildades en tysk köpmannaförening i gillet, vars syfte var att upprätthålla de hanseatiska förbindelserna. När reformationen genomfördes tvingades

4 Bergström et al. 2017, s.80.

5 Huovinen (red.)1984, s. 9.

6 Bergström et al. 2017, s. 81.

7 Svenska kyrkan 2018.

8 Bergström et al. 2017, s. 83.

9 Svenska kyrkan 2018.

10 Huovinen (red.)1984, s.11.

11 Svenska kyrkan 2018.

12 SvKB 2008:4; 2015:5, 35 kap. Församlingstillhörighet, 5§

S:ta Gertrud överlämna sin gillestuga till den svenska kronan. År 1571 godkänner Johan III en förfrågan om att skicka en tysktalande präst till Stockholm. Tyskarna fick åter rätt till att vistas i gillestugan, men ägarskapet delades nu med Finska församlingen.¹³

Under Karl IX styre fick församlingen utökade befogenheter, mycket på grund av kungens intresse för kalvinismen. Några av de mest inflytelserika kalvinisterna var nämligen medlemmar i församlingen. De fick bland annat rätt att skicka efter en andra predikant från Tyskland, och året därpå gav kungen tyskarna ensamrätt över S:ta Gertruds gille. Finska församlingen tvingades därefter vara utan egen kyrka.¹⁴

Medlemmarna i församlingen ökade markant under 1600-talet till följd av Sveriges expansion i östersjöområdet. Ekonomin förbättrades, och år 1638 påbörjades byggandet av en tvåskeppig kyrka.¹⁵ Vid nästa sekelskifte rådde en annan verklighet. Gudstjänster fick ställas in på grund av den låga närvaron, och församlingen befann sig i en ekonomisk kris. Läget förvärrades när kyrktornet brann ned år 1878.¹⁶ Återbyggnaden genererade höga merkostnader, och församlingen fick bland annat lägga ner sin tyska skola, som de med ensamrätt bedrivit i Stockholm sedan år 1612. Under de stora humanitära kriserna i Europa under 1900-talet ökade medlemstalen på nytt. Mellan 1945 och 1956 ökade antalet medlemmar med närmare 200 procent till följd av den omfattande emigrationen. Unga nyanlända tyska kvinnor blev majoritet i en församling som länge dominerats av män.¹⁷

Enligt kyrkoordningen har en person rätt till att tillhöra tyska S:ta Gertruds församling om han eller hon tillhör Svenska kyrkan och är folkbokförd i en församling inom Stockholms stift och dessutom antingen är

1. medborgare i Tyskland,
2. född i ett tyskspråkigt land,
3. barn till någon som är född i ett tyskspråkigt land,
4. make eller barn till någon som tillhör församlingen enligt 1, 2 eller 3, eller
5. efterlevande make eller barn till någon som tillhört församlingen enligt 1, 2 eller 3.¹⁸

Kungl. Hovförsamlingen

År 1593 konsoliderades den svenska reformationen genom att de lutherska bekännelseskriterierna antogs vid ett möte i Uppsala. Hertig Karls regering, som hade föreslagit en mer kalvinsk inriktning på den svenska reformationen, fick se sig besegrad av prästståndet. Hertigen var missnöjd med att prästerna fick det sista ordet i hans statliga beslut.

¹³ Schieche 1971.

¹⁴ Schieche 1971, s. 12.

¹⁵ Schieche 1971, s. 78.

¹⁶ Klüppelberg 2023, s. 77

¹⁷ Danielsson 2011.

¹⁸ SvKB 2015:5, 35 kap. *Församlingstillhörighet*, 4§

Som en reaktion instiftades en kunglig hovförsamling på hertigens begäran, i form av en fristående församling där alla beslut fattas oberoende av biskoparnas och prästståndets godkännande.¹⁹

När hertig Karl kröntes till kung år 1607 vägrade han att förplikta sig till de lutherska bekännelseskriterierna. Han beslutade sedan att prästvigningar endast fick ske med hans godkännande. Han försökte också, utan framgång, att placera kyrkostyrelsen direkt under statsmakten.²⁰ Efterträdaren Gustav II Adolf förpliktade sig till bekännelseskriterierna, men det fanns fortfarande en oro över hans kyrkliga fostran. Riksrådet införde därför liturgisk likformighet i Sverige år 1662, vilket markerade slutet för Hovförsamlingens kalvinska inriktning.²¹

Den sista kröningen i Sverige ägde rum år 1873 när Oscar II blev kung, och sedan dess är monarken inte längre kung/drottning av Guds nåde.²² År 1951 antogs lagen om religionsfrihet, vilket innebar att människor inte längre var skyldiga att tillhöra ett trossamfund.²³ Trots att det starka bandet mellan kyrka och stat lättade vid denna tid började Hovförsamlingen samtidigt närma sig Svenska kyrkan. Ett av närmandena är när församlingen kallar till kyrkostämma år 1969 och beslutar att instifta ett kyrkoråd. År 1975 infördes kyrkoskatt för att finansiera en regelbunden verksamhet. När kyrkan skiljdes från staten år 2000 erkändes Hovförsamlingen som en icke-territoriell församling som är en del av Svenska kyrkan.²⁴

Enligt kyrkoordningen har en person rätt att tillhöra hovförsamlingen om han eller hon tillhör Svenska kyrkan, är folkbokförd i Sverige och dessutom uppfyller något av följande krav:

1. är medlem av Kungliga Huset
2. tjänstgör eller har tjänstgjort vid Kungliga Hovstaterna eller Kungliga Staberna
3. är make eller hemmavarande barn till någon som tillhör församlingen enligt 1 eller 2
4. är efterlevande make eller hemmavarande barn till någon som tillhört församlingen enligt 1 eller 2²⁵

Tyska Christinae församling

I början av 1600-talet försökte Karl IX locka kunniga europeiska hantverkare och köpmän till Göteborg genom att skänka dem de finaste tomterna vid Stora hamnen.²⁶ Inflyttningen till staden blev stor och majoriteten av befolkningen var tyskar och holländare. För att tillgodose

19 Martling, 2002, s.15.

20 Martling, 2002, s. 142.

21 Martling, 2002, s. 19.

22 Martling, 2002, s. 34.

23 SFS 1995:1212 *Religionsfrihetslag*

24 Riksarkivet, Hovförsamlingens kyrkoarkiv SE/SSA/0007

<https://sok.riksarkivet.se/arkiv/tvJIDfLnoq2VBOsegXArc2> (Hämtad 2024-02-01)

25 SvKB 2015:5, 35 kap. *Församlingstillhörighet*, 6§

26 Rikner 2023, s. 11.

den växande tyska befolkningens behov av en kyrka med en tysktalande präst gav Gustav II Adolf år 1623 sitt medgivande till inrättandet av en tysk församling.²⁷

Många av de inflyttade tyskarna gifte sig med svenskar och det blev allt vanligare att deras barn hade svenska som modersmål. Detta resulterade i att medlemmar började söka sig till svenskspråkiga församlingar.²⁸ När den tyska församlingens komminister avled år 1771 tog församlingen möjligheten att också erbjuda gudstjänster på svenska. Församlingsrådet ersatte komministern med en svensk kyrkoherde, och arbetet fördelades mellan en tysk och en svensk präst. Det dröjde inte länge förrän konflikter uppstod vilket ledde till att församlingen delades i två avdelningar.²⁹ Dessa förde parallella kyrkoböcker och höll separata gudstjänster på de egna språken. År 1883 delades Göteborg in i sex territoriella församlingar, varav en blev den svenska avdelningen i den tyska församlingen. Svenska Kristine församling blev därmed en territoriell församling, medan tyska Christinae församling fortsatte att vara icke-territoriell.³⁰

År 2018 upphörde Göteborgs kyrkliga samfällighet. Tyska Christinae församling ingår sedan dess i Domkyrkopastoratet. Församlingen har fortsatt kvar sina särskilda privilegier, där de bland annat har rätt att på egen hand rekrytera en präst från Tyskland.³¹

Enligt kyrkoordningen har en person rätt att tillhöra församlingen om han eller hon tillhör Svenska kyrkan, är folkbokförd i en församling i Göteborgs, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Mölndals, Partille eller Öckerö kommuner, och dessutom uppfyller något av följande krav:

1. är medborgare i Tyskland,
2. är född i ett tyskspråkigt land,
3. är barn till någon som är född i ett tyskspråkigt land,
4. är make eller barn till någon som tillhör församlingen enligt 1, 2 eller 3, eller
5. är efterlevande make eller barn till någon som tillhört församlingen enligt 1, 2 eller 3.³²

Karlskrona Amiralitetsförsamling

Vid slaget i Lund år 1676 förlorade Danmark provinserna Skåne och Blekinge till Sverige. Örlogsflottans huvudstation låg i Stockholms skärgård, vilket begränsade möjligheterna att skydda provinserna. År 1679 beslutade staten att flytta huvudstationen till Trossön och den nya staden fick namnet Carlskrona.³³ Skeppspredikanten Isak Gunnerus började då arrangera fältandakter för flottans personal, och i takt med att staden växte anslöt allt ifrån snickare och segelsömmare

27 Rikner 2023, s. 13.

28 Rikner 2023, s. 81.

29 Rikner 2023, s. 82.

30 SOU 1947:56

31 Rikner 2023, s. 191.

32 SvKB 2005:18; 2015:5, 35 kap. *Församlingstillhörighet*, 3§

33 Malmberg 1980, s. 7.

till andakterna.³⁴ Behovet av en kyrka växte och år 1685 invigdes Amiralitetskyrkan Ulrica Pia. Enligt en sjöartikel från år 1685 är amiralitetskonsistoriets uppgift att se till att ”Guds lag efterföljs och ingripa mot dem som under sjöstaten förde ett förargligt leverne och umgänge (...) så att synden ej måtte bli ostraffad.”³⁵

På grund av stadens strategiska läge genomförde Gustav III stora satsningar i Karlskrona, och under 1700-talet växte den till Sveriges näst största stad. Tillväxten stagnerade när Sverige förlorade Finland till Ryssland under det finska kriget år 1809. Sverige hade inte längre några provinser kvar att försvara kring Östersjön, och flottans storhetstid gick mot sitt slut.³⁶ Efter 100 år av fred beslutade regeringen år 1925 att genomföra en nedrustning av försvaret. Regementspastoraten avvecklades och militärkyrkoordningen slopades. Endast två militärförsamlingar, Karlskrona Amiralitetsförsamling och Skeppsholms församling i Stockholm, kvarstod efter omorganisationen.³⁷

År 1969 föreslog en utredning att både Karlskrona Amiralitetsförsamling och Skeppsholms församling skulle avvecklas. Detta då det ansågs omodernt att en yrkesgrupp bildade en egen församling.³⁸ Lunds domkapitel svarade att dess unika struktur inte var en svaghet, snarare en värdefull föregångstyp. Karlskrona beslutade att inte genomföra några förändringar, medan Stockholm valde att avveckla Skeppsholms församling.³⁹

Enligt kyrkoordningen har en person rätt att tillhöra amiralitetsförsamlingen om den är bosatt i Karlskrona eller Ronneby kommun, samt om den uppfyller något av nedanstående krav:

1. Är anställd vid Försvarsmakten inom marinen
2. Har varit anställd vid Försvarsmakten inom marinen och dessutom fått pension vid anställningens upphörande
3. Är anställd vid församlingen
4. Är make eller hemmavarande barn till någon som tillhör församlingen enligt punkt 1, 2 eller 3
5. Är efterlevande make eller hemmavarande barn efter någon som tillhörde församlingen enligt punkt 1, 2 eller 3⁴⁰

ITF:s medlemsutveckling – en jämförande analys.

I den här analysen kommer utvecklingen av antalet kyrkotillhöriga i ITF under tidsperioden 2006–2023 att studeras.⁴¹ Medlemsförändringarna i respektive ITF ställs i relation till motsvarande förändringar i

34 Malmberg 1980, s. 8.

35 Malmberg 1980, s. 23.

36 Malmberg 1980, s. 16.

37 Riksarkivet, *Karlskrona amiralitetsförsamlings kyrkoarkiv*

SE/LLA/13200 <https://sok.riksarkivet.se/arkiv/ykPzChEhFX4kRVxeB2NaHE> (Hämtad 2024-04-10)

38 Malmberg 1980, s. 139.

39 Malmberg 1980, s. 143.

40 SvKB 2005:18; 2015:5, 35 kap. *Församlingstillhörighet*, 3§

41 I VisA finns verksamhetsstatistik för ITF:erna från år 2006. Därför begränsas analysen till att infatta tidsperioden 2006–2023.

närliggande territoriell församling. Detta som ett sätt att jämföra utvecklingen bland de fem ITF:erna med församlingar som i vissa avseenden har liknande strukturella förutsättningar. För att studera förändringen i antalet tillhöriga används en base year analysis. Modellen jämför resultatet under tidsperioden med ett historiskt värde. År 2006 är basåret, och har värdet 0 i analysen. Värdena för resterande år står för den procentuella förändringen av antalet tillhöriga år x i jämförelse med antalet tillhöriga år 2006. Ekvation 1 visar beräkningen av värdet för ett givet år.

Ekvation 1: $\text{År } x = (\text{Antalet medlemmar år } x - \text{Antalet medlemmar år } 2006) / \text{Antalet medlemmar } 2006$

Förändringen i antalet tillhöriga kommer därefter brytas ned i delkomponenterna utträdesnetto, generationsväxling och flyttnetto. Analysen undersöker i vilken utsträckning dessa påverkat utvecklingen av antalet tillhöriga. Utträdesnettot beräknas genom att ta antalet aktiva inträden minus antalet aktiva utträden ur Svenska kyrkan. Generationsväxling beräknas genom att ta antalet döpta barn i församlingen minus antalet avlidna i församlingen. Flyttnettot baseras vanligtvis på fysiska flyttningar in och ut från en församlings geografiska område. Eftersom ITF saknar ett territoriellt område, sker anslutning till församlingen genom ansökan. Flyttnettot för ITF beräknas därför genom att ta antalet kyrkotillhöriga som anslutit till en ITF minus antalet tillhöriga som utträtt en ITF för att i stället tillhöra en annan församling i Svenska kyrkan. Ekvation 2 och 3 visar beräkningen av flyttnettot för ett givet år.

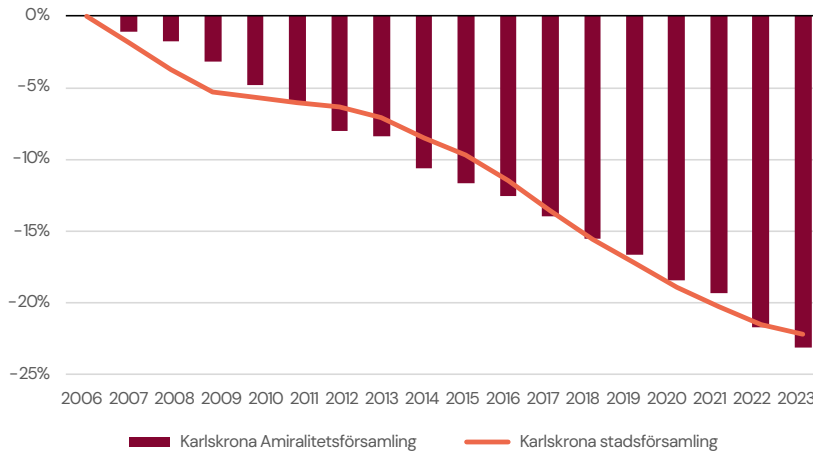
Ekvation 2: $\text{Flyttnetto (TF)} = \text{Inrikes inflyttade} - \text{Inrikes utflyttade}$

Ekvation 3: $\text{Flyttnetto (ITF)} = \text{Intråde i ITF} - \text{Utträde ur ITF}$

Förändring, antal kyrkotillhöriga

Den kommande jämförelsen utgår från den geografiska placeringen av ITF-kyrkor. Invånare som bor nära Amiralitetskyrkan Ulrica Pia tillhör Karlskrona stadsförsamling, såvida de inte aktivt valt att ansluta sig till Karlskrona Amiralitetsförsamling. Därför jämförs ovanstående församlingar med varandra. På samma sätt jämförs Tyska S:ta Gertrud församling, Finska församlingen och Hovförsamlingen med Stockholms Domkyrkoförsamling. Tyska Christinae församling jämförs med Domkyrkoförsamlingen i Göteborg.

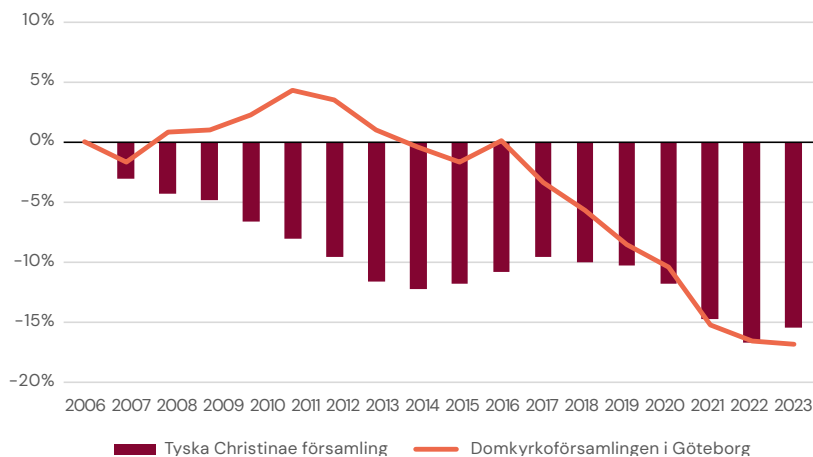
Figur 1. Procentuell förändring av antal kyrkotillhöriga i Karlskrona Amiralitetsförsamling och Karlskrona stadsförsamling 2006–2023

Figur 1 *År 2006 = 0, förändringen motsvarar den procentuella skillnaden mellan år 2006 och år X.

Figur 1 visar en liknande nedgång i antalet kyrkotillhöriga för Karlskrona Amiralitetsförsamling och Karlskrona stadsförsamling. I genomsnitt har antalet kyrkotillhöriga minskat med 1,5 procent per år under tidsperioden inom respektive församling. Karlskrona Amiralitetsförsamling har gått från 3 878 kyrkotillhöriga år 2006, till 2 978 år 2023 vilket motsvarar en minskning med 23 procent. Karlskrona stadsförsamlingen har samtidigt minskat antalet tillhöriga med 22 procent under tidsperioden.

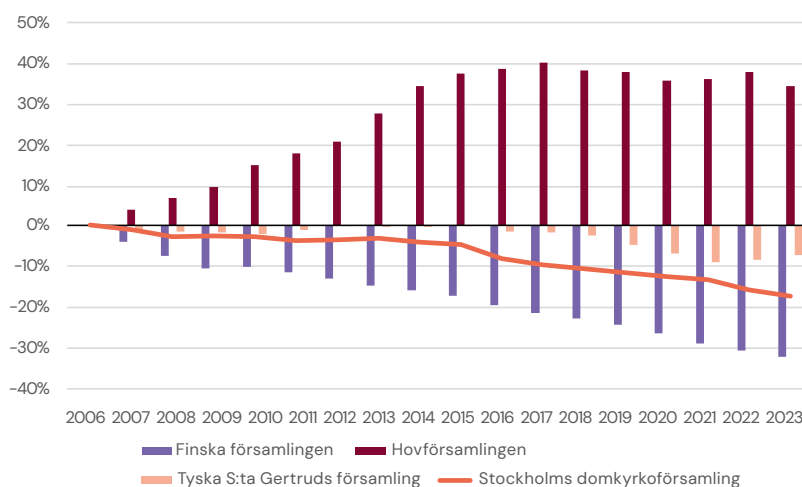
Figur 2. Procentuell förändring av antal kyrkotillhöriga i Tyska Christinae församling och Domkyrkoförsamlingen i Göteborg 2006–2023

Figur 2 *År 2006 = 0, förändringen motsvarar den procentuella skillnaden mellan år 2006 och år X.

Enligt Figur 2 har Tyska Christinae församling genomgående en negativ trend, där antalet tillhöriga i genomsnitt minskar med 1,13 procent per år. År 2006 tillhörde 1 003 individer Tyska Christinae församling, medan det år 2023 återfinns 847 tillhöriga. Detta motsvarar en nedgång med 15,5 procent. Domkyrkoförsamlingen i Göteborg har tidvis en positiv utveckling. Mellan år 2007–2013 ökar antalet tillhöriga i relation till år 2006. Därefter tar en negativ trend vid, och i genomsnitt minskar antalet kyrkotillhöriga med 2 procent per år mellan år 2014–2023. År 2023 har antalet tillhöriga i Domkyrkoförsamlingen i Göteborg minskat med 16 procent.

Figur 3. Procentuell förändring av antal kyrkotillhöriga i Finska församlingen, Hovförsamlingen, Tyska S:ta Gertruds församling och Stockholms domkyrkoförsamling 2006 –2023

Figur 3 *År 2006 = 0, förändringen motsvarar den procentuella skillnaden mellan år 2006 och år X.

Stockholms domkyrkoförsamling har år 2023 17 procent färre tillhöriga. I genomsnitt minskar antalet kyrkotillhöriga med 1,06 procent per år i församlingen under tidsperioden. Den största nedgången återfinns i Finska församlingen, där antalet tillhöriga i genomsnitt minskar med 2,4 procent per år. Från 9 032 tillhöriga år 2006, har antalet minskat till 6 119 år 2023, vilket är en förändring med 32 procent. Tyska S:ta Gertruds församling har en hyfsad stabil utveckling, med en årlig genomsnittlig minskning på 0,54 procent. År 2023 tillhör 1 732 Tyska S:ta Gertruds församling, vilket motsvarar en nedgången med 7,3 procent sedan år 2006 då 1 870 personer tillhörde församlingen. Hovförsamlingen har en utveckling som är unik inom Svenska kyrkan. Antalet tillhöriga har i genomsnitt ökat med 2 procent per år under tidsperioden. År 2023 återfanns 540 tillhöriga, vilket är en ökning med 33 procent sedan år 2006 då församlingen hade 403 kyrkotillhöriga.

Utträdesnetto

Vid sidan av det antal medlemmar som avlider varje år är den primära orsaken till den negativa utvecklingen av kyrkotillhöriga på nationell nivå att antalet utträden är betydligt högre än antalet inträden i Svenska kyrkan. I genomsnitt har skillnaden mellan utträden och inträden genererat en nedgång motsvarande -53 000 tillhöriga per år under tidsperioden 2006–2023. Parallellt är den genomsnittliga förändringen i antalet tillhöriga en minskning med -83 000 per år. Utträdesnettots står således för 63 procent av den årliga förändringen i antalet tillhöriga under tidsperioden i riket.

Tabell 1. Utträdesnettots påverkan på antalet tillhöriga per församling 2006 – 2023

Tabell 1	Förändring i antalet tillhöriga	Utträdesnetto	Utträdesnettots andel
Domkyrkoförsamlingen i Göteborg	-76	-144	189%
Tyska Christinae församling	-9	6	-66%
Stockholms domkyrkoförsamling	-31	-24	77%
Finska församlingen	-171	-1	0,05%
Hovförsamlingen	8	0	0%
Tyska S:ta Gertruds församling	-8	22	-275%
Karlskrona Amiralitetsförsamling	-52	-19	36%
Karlskrona stadsförsamling	-198	-161	81%

* Genomsnitt för tidsperioden 2006–2023

Stockholms domkyrkoförsamlings utträdesnetto utgör 77 procent av genomsnittliga årliga minskningen i antalet tillhöriga, vilket liknar trenden på nationell nivå. För Finska församlingen har utträdesnettot haft en minimal inverkan på antalet tillhöriga. Antalet tillhöriga har i genomsnitt minskat med -171 per år. Jämsides är utträdesnettot lika med -1, vilket resulterar i att dess andel av förändringen i tillhöriga är mycket liten, motsvarande 0,05 procent. I Karlskrona stadsförsamling är utträdesnettots andel av förändringen i antalet tillhöriga är 81 procent, medan den i Karlskrona Amiralitetsförsamling står för en betydligt lägre andel, motsvarade 37 procent.

Tyska Christinae församling och Tyska S:ta Gertruds församling har i genomsnitt ett positivt utträdesnetto under tidperioden. Detta innebär att antalet inträden överstiger antalet utträden, vilket resulterat i en årlig ökning av tillhöriga. Detta är mycket sällsynt i Svenska kyrkan. Hovförsamlingen har en positiv trend i kyrkotillhöriga, med en genomsnittlig ökning motsvarande 8 tillhöriga per år. Utträdesnettot är i genomsnitt lika med 0 under perioden, vilket innebär att antalet inträden är lika med antalet utträden. Tillväxten av kyrkotillhöriga beror med andra ord inte på utträdesnettot.

Generationsväxling

På nationell nivå är antalet avlidna som tillhör Svenska kyrkan större än antalet utträden. Doptalen är dock i genomsnitt 29 procent lägre än antalet avlidna, medan antalet utträden är 86 procent högre än antalet inträden. Detta resulterar i att generationsväxlingen har en lägre effekt på tillhörigheten i jämförelse med utträdesnettot. Under tidsperioden har Svenska kyrkan i genomsnitt en generationsväxling som genererat en minskning motsvarande 25 000 tillhöriga per år. Dess andel av förändringen i antalet kyrkotillhöriga är därmed i genomsnitt 30 procent.

Tabell 2. Generationsväxlingens påverkan på antalet tillhöriga per församling 2006 – 2023

Tabell 2	Förändring i antalet tillhöriga	Generationsväxling	Generationsväxlingens andel
Domkyrkoförsamlingen i Göteborg	-76	20	-26%
Tyska Christinae församling	-9	-6	67%
Stockholms domkyrkoförsamling	-31	6	-19%
Finska församlingen	-171	-59	35%
Hovförsamlingen	8	-5	-63%
Tyska S:ta Gertruds församling	-8	-10	125%
Karlskrona Amiralitetsförsamling	-52	-31	60%
Karlskrona stadsförsamling	-198	-152	77%

* Genomsnitt för tidsperioden 2006–2023

Stockholms domkyrkoförsamling och Domkyrkoförsamlingen i Göteborg har båda ett positivt värde. Därmed överstiger antalet döpta i genomsnitt antalet avlidna tillhöriga, vilket är ovanligt. ITF:erna har en negativ generationsväxling. För Tyska S:ta Gertrud församling motsvarar generationsväxlingen i genomsnitt 125 procent av den årliga förändringen i antalet kyrkotillhöriga. Tyska Christinae församlings andel är lika med 67 procent, varav Finska församlingens har en något lägre andel, motsvarande 35 procent.

Hovförsamlingen har också en negativ generationsväxling. Församlingen har i genomsnitt tappat 5 kyrkotillhöriga per år som konsekvens av de låga doptalen i relation till dödstalerna. Som tidigare nämnt har Hovförsamlingen en ökning av antalet tillhöriga under tidsperioden. Generationsväxlingen kan ha dämpat den positiva trenden något. Sannolikt är församlingen mer beroende av andra faktorer gällande nivån av tillhörighet, vilket gjort att den negativa generationsväxlingen fått begränsad effekt. Församlingarna i Karlskrona har en liknande utveckling, där bägge har en negativ generationsväxling. För Karlskrona stadsförsamling är generationsväxlingens andel 77 procent, medan Karlskrona Amiralitetsförsamling andel är 60 procent.

Flyttnetto

Det totala antalet tillhöriga i Svenska kyrkan påverkas bara marginellt av flyttnettot. Däremot har det en inverkan på tillhörigheten på församlingsnivå. Generellt sett gynnas församlingar i storstäder eller större städer av flytt. Samtidigt förlorar församlingar i glesbygd eller mindre tätorter flest tillhöriga på grund av flytt till andra områden. Samtliga församlingar som inkluderats i denna analys tillhör ortstypen storstad eller större stad.

Tabell 3. Flyttnettots påverkan på antalet tillhöriga per församling 2006 – 2023

Tabell 3	Förändring i antalet tillhöriga	Flyttnetto	Flyttnettots andel
Domkyrkoförsamlingen i Göteborg	-76	35	-46%
Tyska Christinae församling	-9	77	-856%
Stockholms domkyrkoförsamling	-31	-7	23%
Finska församlingen	-171	15	-9%
Hovförsamlingen	8	14	175%
Tyska S:ta Gertruds församling	-8	33	-413%
Karlskrona Amiralitetsförsamling	-52	58	-112%
Karlskrona stadsförsamling	-198	9	-5%

* Genomsnitt för tidsperioden 2006–2023

Stockholms domkyrkoförsamling är den enda församlingen med ett negativt flyttnetto, vilket innebär att fler personer har flyttat ut från församlingen än in. Samtliga ITF, förutom Finska församlingen, har ett flyttnettot som är mer än dubbelt så stort som förändringen i antalet tillhöriga. I Tyska Christinae församling är flyttnettot andel av förändringen av tillhöriga 856 procent. I genomsnitt har flyttnettot genererat en ökning med 77 kyrkotillhöriga per år i församlingen, medan förändringen i tillhöriga är en nedgång med 9 per år.

Karlskrona stadsförsamling, Domkyrkoförsamlingen i Göteborg och Finska församlingen har alla ett flyttnetto som motsvarar mindre än hälften av förändringen i antalet tillhöriga. Dessa församlingar har också upplevt den största relativa minskningen i antalet tillhöriga. Finska församlingen har ett flyttnetto som i genomsnitt är lika med 15, medan nedgången i antalet tillhöriga per år är 171. Flyttnettot utgör således endast 9 procent av förändringen i tillhöriga. För Karlskrona stadsförsamling, vilket är den TF som minskat i störst utsträckning, utgör flyttnettot endast 5 procent av förändringen i tillhöriga.

Slutsats

Resultatet indikerar att förändringen i antalet tillhöriga i icke-territoriella församlingar beror på andra komponenter än de som styrt utvecklingen i territoriella församlingar under tidsperioden. Medlemsutvecklingen i de TF som inkluderats i analysen förklaras i huvudsak av det negativa utträdesnettot. För ITF är det i stället den negativa generationsväxlingen som främst genererat en nedgång i tillhöriga. Flyttnettot spelar även en viktig roll i utvecklingen av antalet tillhöriga. De ITF som har ett tydligt positivt flyttnetto, upplever en mindre negativ medlemsutveckling. Detta innebär att byte av församling kan hjälpa till att motverka de effekter som både ett negativt utträdesnetto och generationsväxling har på medlemsutvecklingen.

Sammanfattningsvis är studiens resultat intressant med tanke på att många av de ursprungliga syftena med instiftandet av ITF inom Svenska kyrkan har förlorat sin relevans i dagens samhälle. Sedan lagen om religionsfrihet infördes år 1951 är bland annat tyska invånare inte längre tvungna att ansluta sig till en av de tyska församlingarna för att praktisera sin religion på sitt modersmål i Sverige.⁴² Trots detta väljer många, även under 2000-talet, att ansluta sig till ITF. Finns det andra behov eller faktorer som driver beslutet i valet av församling i nutid? En fråga som också väcks är hur det förändrade omvärldsläget kommer att påverka dessa unika församlingar. Ett aktuellt exempel är att det svenska försvaret återigen fått en central roll efter decennier av nedrustning. Hur kommer Svenska kyrkans enda kvarvarande militärförsamling, Karlskrona Amiralitetsförsamling, att påverkas av detta?

Referenser

Bergström, Anders et al. Kyrkornas hemligheter: Stockholm. Stockholm: Medströms bokförlag, 2017.

Danielsson, Kerstin, Erfarenheter och minnen i spåren av migration. Om tysk gemenskap i St. Gertruds församling i Stockholm efter 1945 och om tyska kvinnors erfarenheter och minnen från en uppväxt i Nazityskland formade av ett liv i Sverige, Masteruppsats, Växjö: Linnéuniversitetet, 2011.

Huovinen, Sulo (red.), Mitt sa' finnen om Stockholm: glimtar ur finnarnas historia i Stockholm, Kulturfonden för Sverige och Finland, Stockholm, 1984

Kluppelberg, Achim. 452 Jahre Deutsche Gemeinde: Der versuch einer chronik. I Immer dieselbe, immer neu, Elisabeth Guggomos (red.), 75-85. Stockholm: Deutsche St. Gertruds Gemeinde Stockholm, 2023.

Malmberg, Carl-Axel, Kungl. Karlskrona amiralitetsförsamling 1680-1980: en marinförsamlings historia, Amiralitetsförsaml., Karlskrona, 1980

Martling, Carl Henrik, Det kungliga stiftet: några blad ur det svenska hovets kyrkohistoria, Artos, Skellefteå, 2002
Nilsson, Ulla, Kyrkböcker, 1800-talets kyrkoregister, Parish Records. 19th Century Ecclesiastical Registers, 2019. (Hämtad 2024-01-30) cedar-kyrkbocker-ulla-nilsson-jeub-2019.pdf (umu.se)

Rikner, Anna, Olikaheter som berikar: Tyska Christinae församling: 400 år i Göteborg, Första upplagan, Svenska kyrkan. Tyska Christinae församling, Göteborg, 2023

Riksarkivet, Hovförsamlingens kyrkoarkiv <https://sok.riksarkivet.se/arkiv/tVJIDfLnoq2VBOsegXArc2> (Hämtad 2024-02-01)

Riksarkivet, Karlskrona amiralitetsförsamlings kyrkoarkiv <https://sok.riksarkivet.se/arkiv/ykPzChEhFX4kRVxeB2NaHE> (Hämtad 2024-04-10)

Schieche, Emil, 400 Jahre Deutsche St. Gertruds Gemeinde in Stockholm 1571-1971: Festschrift, Tyska S:ta gertruds församl., Stockholm, 1971

SFS 1995:1212 Religionsfrihetslag

SOU 1947:56. Utredning angående organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m.m.

Svenska kyrkan. Finska kyrkans historia. Svenska kyrkan 2018. <https://www.svenskakyrkan.se/finskaforssamlingen/finska-kyrkans-historia> (Hämtad 2024-01-26)

SvKB 2015:5. Åttonde avdelningen: Församlingstillhörighet och indelning. 35 kap. Kyrkoordningen

Kapitel 2

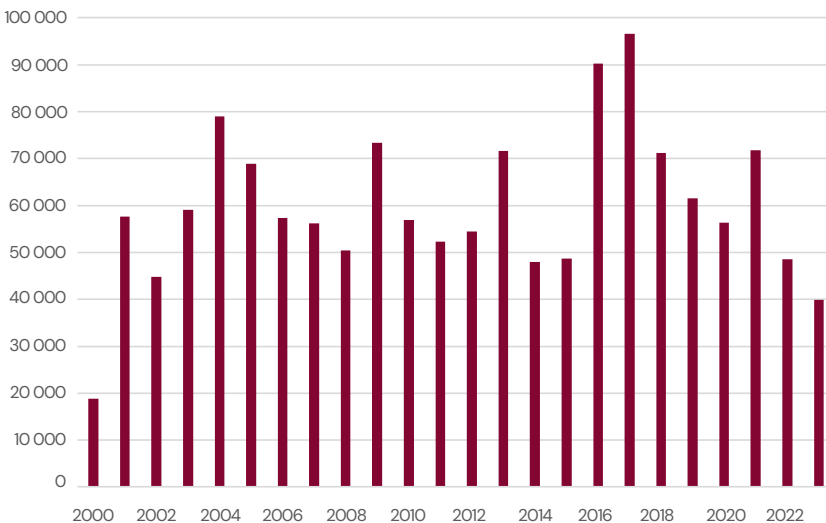
Kyrkoavgiftsförändringar och utträden – finns det ett samband?

Gustav Svärdhagen

Bakgrund

Från och med den 1 januari 1996 blir nyfödda personer i Sverige inte längre automatiskt medlemmar i Svenska kyrkan som en följd av att minst en av föräldrarna är medlem. I stället blir medlemskapet något som föregås av ett aktivt val, vanligtvis genom dop, antingen som eget eller vårdnadshavares val. Hur många medlemmar som i sin tur väljer att lämna Svenska kyrkan har sedan 2000-talet varierat något, men har ändå för de flesta år legat på mellan 40 och 60 tusen, se figur 1.

Figur 1. Antal utträden per år 2000–2023

I stället för att utträdessiffrorna utvecklas åt någon särskild riktning fluktuerar de kring cirka 60 000 per år, med regelbundna toppar vart fjärde år i samband med att det varit kyrkoval. Höga siffror åren 2004 och 2016/17 sammanhänger sannolikt med att Svenska kyrkan fått negativ uppmärksamhet i media men den generella utträdesorsaken kan bero på flera olika faktorer.

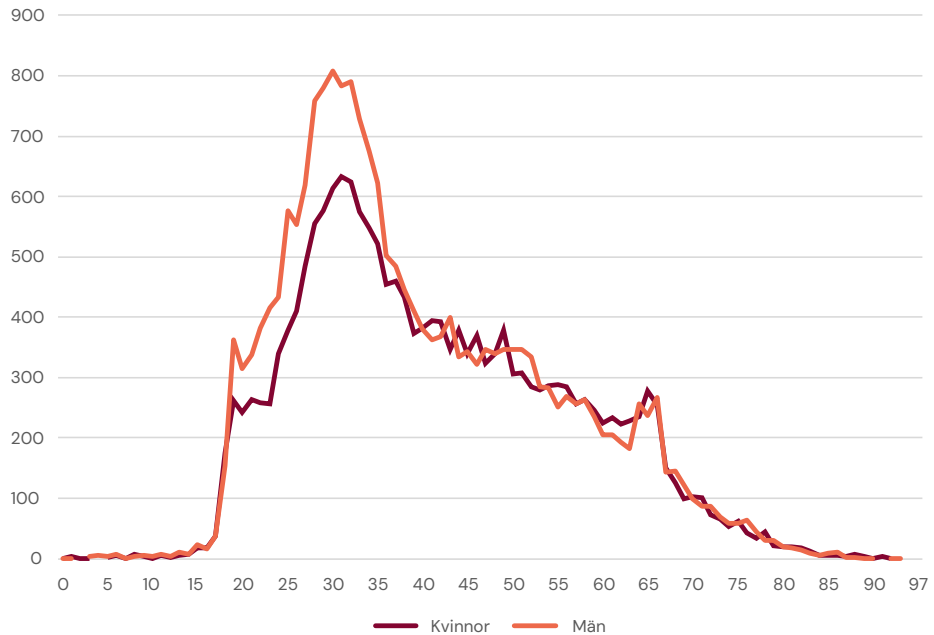
Vad som driver utträdena har det både forskat och resonerats om men en faktor som tydligt varierar i takt med utträdena är ålder. Att utträdesbenägenheten är större i vissa åldersgrupper har visats i flera nordiska studier. Både i Finland (Niemelä, 2007), Norge (Agedal, 1995) och Sverige (Bromander, 2005) har utträden från respektive folkkyrka varit vanligare inom vissa åldersgrupper än andra. I den svenska kontexten är det yngre personer (Bromander, 2005) som varit mest utträdesbenägna.¹ Sett till utträdessiffror per ålder 2023 stämmer detta utträdesmönster även för senare år. Det är framför allt medlemmar mellan 20 och 36 år, se figur 2, som aktivt valt att gå ur Svenska kyrkan.

Det är relativt sett fler män än kvinnor som lämnar Svenska kyrkan i åldrarna 20-till 36, men därefter liknar utträdessiffrorna för kvinnor och män efter ålder varandra. Tidigare studier har också diskuterat vad som kan ligga bakom ett aktivt utträde under denna tidsperiod i en persons liv. Högre utbildning och inkomst är två faktorer som visats vara associerade med en ökad sannolikhet att gå ur Svenska kyrkan (Jonsson och Babajan, 2021).

Beslut som påverkar utbildningsnivå och karriär tas sannolikt i det åldersspann där det de flesta utträden sker, vilket kompletterar modellen som förklarar utträdesbenägenheten. För att bättre förstå varför högre inkomst kan leda till ökad utträdesbenägenhet är det viktigt att analysera den del av medlemskapet som varierar med inkomst; nämligen kyrkoavgiften.

1 Ännu äldre studier har visat att de mest utträdesbenägna medlemmarna är mellan 30 och 39 (Alwall et al., 1991) samt under 35 (Pettersson, 1979)

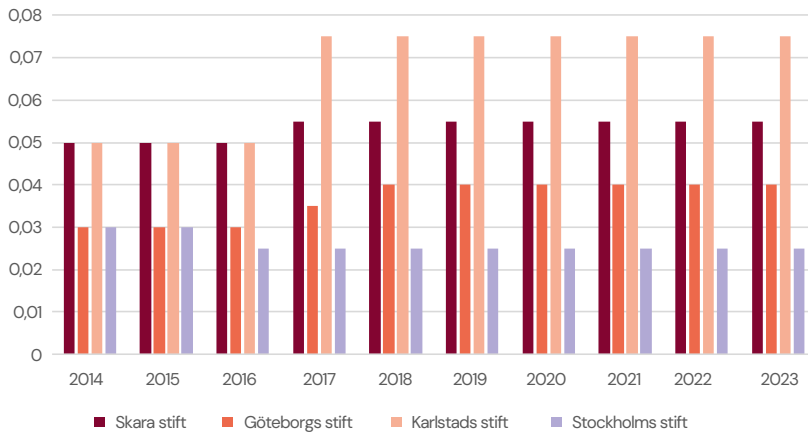
Figur 2. Antal utträden per ålder och kön 2023

Kyrkoavgiften

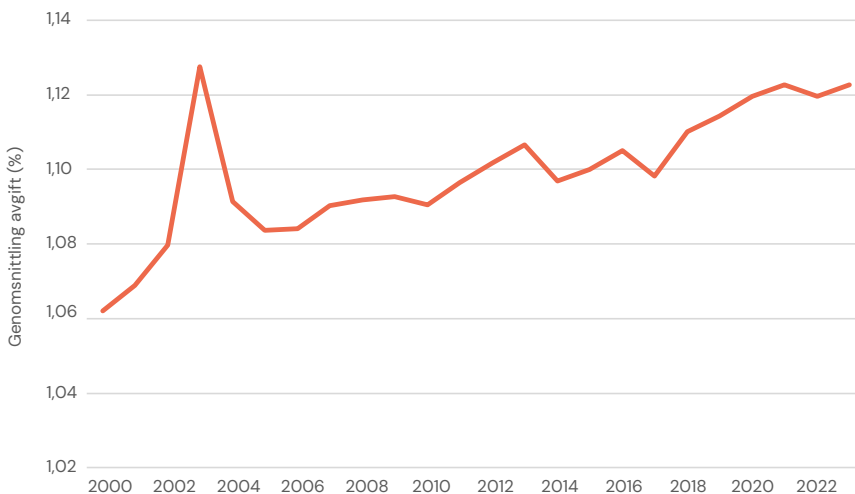
Kyrkoavgiften är den årliga avgift en medlem betalar för sitt medlemskap i Svenska kyrkan. Avgiften är baserad på en procentsats av den kommunalt beskattningsbara inkomsten. Pastoratet eller församlingar med egen ekonomi är den ekonomiska enhet som beslutar om nivån på kyrkoavgiften. Hur mycket en medlem betalar i kyrkoavgift beror därmed på två faktorer; den egna inkomsten och vilket pastorat eller vilken församling som medlemmen tillhör. Utöver kyrkoavgiften betalar en medlem även en avgift till det stift som pastoratet/församlingen ligger i. Avgiftsnivån skiljer sig åt även på stiftsnivå och 2023 varierar den mellan 0,025 och 0,11 procent, där Visby stift har den högsta och Stockholms stift den lägsta avgiften. Utöver avgiften till pastoratet/församlingen och stift betalar medlemmar som bor i Visby stift även en avgift till Samhälligheten Gotlands kyrkor. De senaste 10 åren är det endast fyra stift; Skara, Göteborg, Stockholm och Karlstad stift som har ändrat stiftsavgiften, se figur 3.

Figur 3. Stiftsavgiftsnivå per år 2014–2023

Som framgår av figur 3 skedde merparten av förändringarna mellan åren 2016 och 2017. Skara och Karlstad stift genomförde en höjning som skulle bestå medan Göteborgs stift gradvis ökade avgiften först från 2016 till 2017 och sedan igen till 2018. Stockholms stift är det enda stiftet som i stället sänkt avgiften, från 2015 till 2016. Avgiften till Samhalligheten Gotlands kyrkor har sedan 2000-talet legat på 0,15 procent. Variationen i hur mycket en medlem betalar i kyrkoavgift beror främst på förändringar i den procentsats som sätts på pastoratsnivå. Där har det skett betydligt fler förändringar i jämförelse med stiftsnivån. I genomsnitt har den procentsatsen legat strax över 1 procent och stadigt ökat sedan början på 2000-talet, se figur 4.

Figur 4. Genomsnittlig kyrkoavgiftssats pastoratsnivå 2000–2023

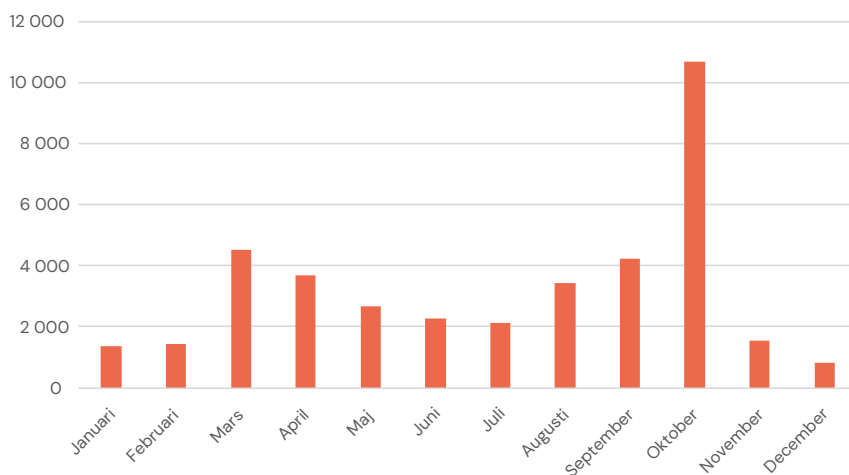

Störst ökning av kyrkoavgiften under det senaste decenniet har skett för medlemmarna i Gudmundrå församling, som 2018 uppgick i Kramfors pastorat. Avgiften höjdes både mellan 2014 och 2015 och i samband med sammanslagningen. Sedan ökade avgiften ytterligare från år 2020 till 2021. Totalt har avgiften för medlemmarna som bor inom det som tidigare var Gudmundrå församling ökat med 0,55 procentenheter mellan åren 2014 och 2023. I andra pastorat så som Norra Hestra pastorat och Barkåkra församling sjönk i stället avgiften, med 0,3 respektive 0,11 procentenheter under motsvarande tidsperiod. Sett till fördelningen av avgifter för landets samtliga pastorat/församlingar 2023 följer dessa i stort sett en normalfördelning. Merparten av pastoratens avgifter är centrerade kring strax över en procent medan ett fåtal pastorat befinner sig i ”ytterkanterna” med antingen höga eller låga avgifter. Det är framför allt Stenstorp, Floby, Hyltebruk och Härjedalens pastorat tillsammans med Idre-Särna församling som ligger på relativt höga nivåer med kyrkoavgifter mellan 1,6 och 1,75 procent. Inkluderar man stiftsavgifterna och avgiften till Samhälligheten Gotlands kyrkor är det dock medlemmar i Romaklosters pastorat (1,85) som betalar mest för sitt medlemskap 2023. Medlemmar i S:t Matteus församling i Stockholm har den lägsta avgiften 2023, på 0,67 procent, inklusive stiftsavgift. Det innebär att en medlem boende i Romaklosters pastorat med en beskattningsbar årsinkomst på 478 000 betalar cirka 8 900 kronor i kyrkoavgift medan motsvarande medlem i S:t Matteus betalar cirka 3 200 kronor.

Frågeställning

I Sverige är personer som är medlemmar i Svenska kyrkan skyldiga att betala medlemsavgiften för nästkommande år ifall de inte träder ur Svenska kyrkan innan 1 november. En person som väljer att gå ur Svenska kyrkan senare än den 1 november måste alltså betala årsavgiften för nästkommande år även om personen i fråga inte längre är medlem. Det finns därmed ett ekonomiskt incitament för en medlem som önskar att gå ur Svenska kyrkan att göra så senast under oktober månad. Detta beteende bekräftas av 2023 års utträdessiffror (se figur 5), men även av tidigare års utträden. Utträdessiffrorna för oktober månad är betydligt högre än för resten av månaderna. Att utträdena även ökar i antal i mars, jämfört med de föregående månaderna under året beror sannolikt på att deklara-tionsuppgifterna, där kyrkoavgiften redovisas, skickat ut då.

Figur 5. Månadsvisa utträden ur Svenska kyrkan 2023

Det årliga utträdesmönstret visar att det finns en medvetenhet hos medlemskåren om att man kan spara in medlemsavgiften genom att gå ur innan november. Att det ekonomiska incitamentet är en viktig utträdesorsak framgår även av den enkät som Svenska kyrkan varje år skickar ut till befolkningen.² I den här enkäten har strax över 20 procent av de svarande sedan 2018 angett ekonomiska skäl som det främsta skälet till att man valt att gå ur Svenska kyrkan.³

Mot denna bakgrund är det inte osannolikt att det finns en koppling mellan förändringar i kyrkoavgiften och medlemmars benägenhet att träda ur Svenska kyrkan. Tidigare studier av hur förändringar i kyrkoavgiften påverkar utträdesbenägenheten har kunnat visa på små signifikanta positiva samband. Jonsson och Babajan (2020) visar att en ökning av avgiftsnivån med 0,1 procentenhet är förknippat med 1 procent ökad sannolikhet att gå ur Svenska kyrkan. Samtidigt finns det belegg för att kyrkomedlemskapet i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har en priselasticitet på -0,01 (Lyytikäinen & Santavirta, 2013). Detta innebär att en ökning av kyrkoavgiften med 10 procent leder till en minskning av antalet medlemmar med 0,1 procent. Båda dessa studier visar på samband mellan förändringar i kyrkoavgiftsnivån och utträdesbenägenheten på individnivå. I den här analysen kommer sambandet undersökas på pastoratsnivå; årliga utträdessiffror mellan 2014 och 2023 kommer jämföras med förändringar i den pastoratsspecifika kyrkoavgiften. Syftet är att bidra med kunskap om effekten av avgiftsförändringarna även märks av när utträden aggregeras på pastoratsnivå, till skillnad från en enskild individs beslut att träda ur.

2 "Externa kyrkbussen" är en webbenkät som riktas till en panel som ska representera ett tvärsnitt av befolkningen.

3 Frågan "Vad var främsta skälet till att du gick ur Svenska kyrkan?" ställdes första gången 2016. Då uppgav 17 procent ekonomiska skäl/det var för dyrt. 2018 var motsvarande siffra 22,6 procent. Frågan ställdes inte igen förrän 2021, då hade 23,6 procent svarat ekonomiska skäl som främsta orsaken. Den siffran var 26,5 procent 2022.

Data

Datamaterialet som används i analysen består av utträdessiffror och årliga avgiftsförändringar mellan 2014 och 2023.⁴ Data på årliga avgiftsnivåer och utträden, samt antal personer mellan 20 och 34 år är alla hämtade från Svenska kyrkans statistikdatabas.⁵ För att isolera effekten av en ökning jämfört med att inte höja avgiften ingår inte pastorat/församlingar som antingen sänkt eller höjt mer än en gång i analysen. Antal personer i åldern 20 till 34 används som en kontrollvariabel i modellen för att korrigera för det faktum att antal personer i detta åldersspann med hög utträdesbenägenhet varierar över tid i takt med att medlemmar blir äldre. Sammanlagt består datamaterialet av 476 pastorat och självständiga församlingar, varav 176 som under tidsperioden 2014–2023 genomförde en avgiftshöjning. En sammanfattning av datamaterialet som används i analysen kan ses i tabell 1. Av tabellen framgår att kyrkoavgiftssatsen ligger på 1,1 procent och att det per ekonomisk enhet sker 112 aktiva utträden per år i genomsnitt. Vidare framgår det att standardavvikelsen för 20–34-åringar är hög i förhållande till medelvärdet. Detta visar att det finns betydande skillnader mellan de olika pastoraten/församlingarna i fråga om antalet medlemmar i särskilt utträdesbenägen ålder. Om den genomsnittliga åldern i ett pastorat förändras kraftigt över tid kan det potentiellt driva på antalet aktiva utträden, och därmed överskatta effekten av avgiftsförändringar, eftersom skillnader i utträden då kan bero på skillnader i demografiska förändringar av detta slag, inte nivån på kyrkoavgiften. Därför tar analysen också hänsyn till antal 20–34-åringar.

Tabell 1. Sammanfattande statistik

	Observationer	Medelvärde	Standardavvikelse	Min	Max
Kyrkoavgifts-sats	4 308	1,1	0,2	0.61	1,75
Utträden	4 308	112,06	168,92	0	2 832
20–34 åringar	4 308	2 041,25	3 332,61	83	34 487

Metodologi

För att undersöka ifall det skett märkbara förändringar i antalet utträden på pastoratnivå som en följd av höjd kyrkoavgift kommer skillnader i utträden analyseras över tid. De pastorat som höjde sin avgift kommer jämföras med de som låtit den vara oförändrad i en händelsestudie baserad på en metod som kallas skillnad-i skillnader, också ofta kallad skillnad-i skillnader med dynamiska effekter.

4 2014 används som startår eftersom det då skedde en organisationsförändring på pastoratsnivå. Pastoraten som bildades fick nya koder, vilka i flera fall inte överensstämde med de tidigare pastoratskoderna trots att namnen förblev oförändrade. För att undvika fall där pastorat som bytt kod jämförs med sig själva räknas bara avgiftsförändringar från 2014 i analysen.

5 Datamaterialet som används i analysen finns tillgängligt i visualiseringsverktyget VisA i PowerBI som tillhandahålls av Svenska kyrkan.

Grundantagandet i en sådan metod är att det finns parallella trender i den så kallade utfallsvariabeln, i det här fallet antalet aktiva utträden. I avsaknad av förändringar i kyrkoavgiften skulle utträdessiffrorna ha utvecklats likartat över tid för samtliga pastorat. Det är enbart till följd av avgiftsförändringen som det sker någon form av förändring i utträdestrenden och det plockas upp av skillnad-i skillnad (DD) estimaten i modellen (Angrist & Pischke, 2014).⁶ Pastoraten/församlingarna som inte höjer avgiften blir kontrollgruppen gentemot de som höjer avgiften och i avsaknad av just den förändringen blir antagandet att utträdena utvecklas likartat över tid i alla pastorat/församlingar.

När ett pastorat beslutar att förändra kyrkoavgiften går det inte ut någon särskild information till berörda medlemmar utan det publiceras på Svenska kyrkans webbplats i början av december, det kommer därtill synas på medlemmens skattebesked följande år. Flertalet missar sannolikt därför tillfället att träda ur i tid för att slippa betala kyrkoavgift för nästkommande år. Utträden som sker till följd av avgiftshöjningar kan således förväntas ske året efter höjningen genomfördes. Det blir också det första året höjningen syns på deklarationsunderlaget. Höjningsåret kommer därför användas som referensår i modellen och året efter höjningen blir första året med en förväntad effekt. För varje år, bortsett från referensåret, kommer utträdessiffrorna jämföras mellan pastorat som höjde avgiften och de som inte gjorde det. Modellen mäter således om det finns signifikanta skillnader i utträdessiffrorna, både innan och efter förändringen.⁷

Resultat

Resultatet från regressionsanalysen redovisas i tabell 2. Siffrorna i den högra kolumnen visar hur många fler/färre utträden pastorat/församlingar som höjde avgiften hade gentemot de som lät den förbli oförändrad. Vad som tydligt framgår är att det redan innan kyrkoavgiften höjdes fanns statistiskt signifikanta skillnader i utträden. Upp till tre år innan en avgiftshöjning plockar modellen upp signifikanta skillnader i utträden. I genomsnitt hade pastorat/församlingar som höjde kyrkoavgiften 14,39 fler utträden än de som lät den vara oförändrad ett år innan höjningen. På motsvarande sätt hade de avgiftshöjande pastoraten/församlingarna i genomsnitt 5,22 fler utträden året efter höjningen. Även om utträdessiffrorna skiljer sig åren efter avgiftshöjningen är antalet signifikanta skillnader åren innan tillräckligt för att tvivla på att antagandet om parallella trender håller. En möjlighet är att skillnaderna i utträden drivs av andra faktorer än avgiftshöjningen. Eftersom det inte sker något trendbrott mellan åren innan och efter höjningen är det inte troligt att variationen i utträden kan förklaras av avgiftsändringarna.

En annan möjlig förklaring är bristen på observationer för åren efter och innan avgiftsförändringarna. Flera av skattningarna lider av höga standardfel vilket kan förklaras av antalet årliga förändringar.

6 En fullständig specifikation av modellen som används i analysen kan ses i Bilaga 1.

7 Signifikanta resultat innebär att skillnaderna i utträden sannolikt inte beror på slump utan att det finns verkliga skillnader, eller mönster i utträden mellan pastoraten/församlingarna.

Höga standardfel innebär att det finns stor osäkerhet i hur korrekta skillnaderna i utträden är och hur väl de förklaras av modellen. Eftersom avgiftshöjningarna inte är jämnt fördelade under tidsperioden, vissa år har betydligt fler höjningar, ges det inte mycket utrymme för precisa jämförelser flera år tillbaka och framåt i tiden.⁸ Svårigheten i att konstruera en sammanhängande tidsserie märks framför allt i variationen av standardfel, men också på variationen i signifikanta resultat. Det är svårt att urskilja en tydlig trend i utträden perioden innan avgiftshöjningen, och det går inte heller att se ett tydligt trendbrott kring tiden för avgiftshöjningen.

Tabell 2. Regressionsresultat

N=4308

Justerat R²=0,91

Skattade skillnader i utträden mellan pastorat före och efter avgiftshöjningar		
År relativt avgiftshöjning	Skillnader i utträden	
9 år innan	23,35	(17,25)
8 år innan	25,17*	(12,6)
7 år innan	13,78	(9,74)
6 år innan	-0,46	(10,08)
5 år innan	-4,32	(8,52)
4 år innan	7,54	(6,67)
3 år innan	18,18*	(6,95)
2 år innan	18,35*	(9,06)
1 år innan	14,39*	(7,93)
1 år efter	5,22*	(2,93)
2 år efter	13,46*	(3,7)
3 år efter	9,03*	(3,8)
4 år efter	4,56	(5,76)
5 år efter	12,83*	(3,6)
6 år efter	15,72*	(5,03)
7 år efter	12,43	(6,51)
8 år efter	14*	(6,71)

Notering: Skillnaderna i utträden är skattade genomsnittliga skillnader mellan pastorat/församlingar som höjde avgiften och de som lät den vara oförändrad. Förändringsåret används som referens. Standardfel anges i parenteser. Signifikanta värden (95%) rapporteras med *. Samtliga värden är beräknade med fixa pastoratsspecifika effekter och årseffekter. Som Kontrollvariabel används antal personer i åldersintervallet 20–34.

8 Kyrkoavgiftshöjningar per år: 2014: 0, 2015: 14, 2016: 27, 2017: 50, 2018: 11, 2019: 20, 2020: 24, 2021: 10, 2022: 13, 2023: 7

Slutsatser

Svårigheten i att urskilja ett tydligt trendbrott samt förekomsten av statistiskt signifikanta skillnader i utträdessiffror innan avgiftshöjningen gör att det inte går att tillskriva förändringarna i kyrkoavgift ett kausalt samband med utvecklingen av antalet utträden under perioden 2014–2022. Sannolikt beror dessa utträden på andra faktorer, eller kombinationer av sådana som inte ryms i modellen.

Av tidigare studier, och enkätundersökningar, framgår det att en höjd avgift kan vara en anledning till att enskilda medlemmar överväger att träda ur Svenska kyrkan. Detta samband kan dock inte bekräftas på pastoratsnivå sett till hur utträdena har utvecklats åren före och efter en avgiftshöjning. Samtidigt finns det tydliga begränsningar i analysen, som främst har att göra med koncentrationen av förändringar under vissa år.

Eftersom de flesta avgiftshöjningarna skedde mellan år 2016 och 2020 blir det svårt att uppskatta de mer långsiktiga effekterna av en ökning. Samtidigt är det svårt att urskilja trender i antalet utträden under åren innan en avgiftshöjning. Med en undersökning som sträcker sig över en längre tidsperiod skulle en eventuell trend i utträden kunna urskiljas och det skulle då bli tydligare ifall det sker ett trendbrott kring åren efter en avgiftshöjning. Samtidigt kan det finnas pastorat- eller kommunspecifika faktorer som förändras över tid och som också påverkar graden av utträden. Medlemmars inkomst är en sådan möjlig faktor som tidigare visats ha effekt på utträden. Ifall inkomstnivån bland medlemmarna i vissa pastorat ökat kraftigt kan det ha föranlett fler utträden, oavsett kyrkoavgiftsnivån. Kampanjer i media är en annan möjlig förklaring. Negativ publicitet gav 2016 och 2017 upphov till ökade utträden och 2004 publicerades en artikel om de ekonomiska fördelarna med att gå ur Svenska kyrkan, vilket också drev på utträdena.

Just publiceringarna kring 2016/17 skedde under de år när merparten av avgiftshöjningarna gjordes vilket kan ha haft en utträdesdrivande effekt som påverkar resultatet. Signifikanta skillnader i utträden kan, under åren med flest höjningar, alltså ha drivits av de här publiceringarna i media och då är det inte heller rimligt att det sker ett tydligt trendbrott efter avgiftsförändringen. Det går heller inte att utesluta omvänd kausalitet. Även om det går att urskilja betydande skillnader i utträden mellan de pastorat som höjde avgiften och de som lät den vara oförändrad, märks dessa skillnader redan 3 år innan det skedde en avgiftshöjning.

Ifall ökade utträden föranleder avgiftsförändringarna, och höjningen blir ett sätt att kompensera för färre medlemmar, behöver det analyseras ytterligare. Sammantaget kan det finnas flera orsaker till att utträdena skiljer sig åt i analysen. För att få en fullständig förståelse för varför utträdena skiljer sig åt på pastoratsnivå krävs att flera potentiella orsaker inkluderas i analysen. Det är uppenbart att enbart avgiftshöjningarna i sig inte kan förklara utträdesmönstret.

Referenser

Agedal, Olaf. "``Norsk, men kyrkjelaus"[Norwegian, but Without a Church]." *Utmelding av statskyrkja* (1995): 9-51.

Alwall, Jonas, Göran Gustafsson, and Thorleif Pettersson 1991. *Svenska kyrkans medlemmer och kyrka-statfrågan* (Swedish church members and the church-state question). SOU 1991:102. Stockholm: Civildepartementet.

Angrist, Joshua D., and Jörn-Steffen Pischke. *Mastering'metrics: The path from cause to effect*. Princeton university press, 2014.

Babajan, Tigran, and Pernilla Jonsson. "Leaving a Folk Church: Patterns of Disaffiliation from the Church of Sweden." *Nordic Journal of Religion and Society* 34.1 (2021): 40-55.

Bromander, Jonas 2005. Medlem i Svenska kyrkan. *En studie kring samtid och framtid* (Member of the Church of Sweden. A study of the present and the future). Stockholm: Verbum.

Jonsson, P och T, Babajan (2020) "Effekter av höjda kyrkoavgifter på utträden", *Nyckeln till Svenska kyrkan*

Lyytikäinen, Teemu, and Torsten Santavirta. "The effect of church tax on church membership." *Journal of population economics* 26 (2013): 1175-1193.

Niemelä, Kati 2007. Alienated or Disappointed? Reasons for Leaving the Church in Finland. *Nordic Journal of Religion and Society* 20(2): 195-216.

Pettersson, Thorleif. *Utträdesbenägenhet och utträden ur Svenska kyrkan*. Religions sociologiska institutet, Stockholm, 1979.

Bilaga 1

Modellspecifikation

$$Y_{pt} = \alpha + \beta_0 \text{TREAT}_{pt} + \beta_1 \text{TREAT}_{pt} + \beta_2 X_{pt} + \phi_p + \gamma_t + \varepsilon_{pt}$$

Y_{pt} = antal utträden i pastorat p år t.

TREAT_{pt} = dummyvariabel som för (m...-3 -2 -1 0 1 2 3...) år relativt det år ett pastorat genomfört en avgiftsförändring tar värdet 1.

X_{pt} = antal medlemmar mellan 20 och 34 år.

ϕ_p och γ_t = dummyvariabler för tidsspecifika och pastoratspecifika effekter som inte ändras över tid.

ε_{pt} = felterm.

Kapitel 3

Konfirmationens betydelse för formandet av attityder till Svenska kyrkan och kristen tro

Sara Fransson

Nästan var femte 15-åring i Sverige väljer att konfirmera sig i Svenska kyrkan. Majoriteten av ungdomarna känner sig nöjda med den tid de haft i kyrkan under den här konfirmationstiden.¹ Trots denna positiva erfarenhet, visar forskning att relationen till kyrkan och tron tenderar att vara kortlivad. En omprövning av medlemskapet görs vanligen mellan åldrarna 20–40 år. Människor födda på 1990-talet är idag den grupp som är mest benägen att lämna Svenska kyrkan.² Motsvarande mönster finns också inom frikyrkorörelsen där indikationer gör gällande att drygt två tredjedelar av dem som haft ett tonårsengagemang väljer att antingen lämna samfunden eller avsluta sitt församlingsengagemang något år efter tonårstiden.³ I ett internationellt perspektiv möter även Finska-, Norska- och evangelisk-lutherska kyrkan i Tyskland (EKD) motsvarande utmaningar.⁴ Antingen lämnar unga vuxna kyrkan eller så förblir de medlemmar, men den positiva betydelsen som konfirmationstiden ger för ungas syn på kyrka och tro minskar.

Kunskap om varför medlemmar lämnar kyrkan finns det mycket skrivet om.⁵ Den här artikeln syftar istället till att fördjupa förståelsen om konfirmationstidens långsiktiga betydelse för den vuxna befolkningens attityder till Svenska kyrkan och den kristna tron. Särskilt fokus läggs på likheter och skillnader i dessa attityder mellan vuxna i befolkningen som konfirmerats i Svenska kyrkan och de som inte gjort det. Den senare gruppen fungerar som en kontrollgrupp för om det finns bestående skillnader i attityderna till kyrkan och tron bland tidigare konfirmander jämfört med den vuxna befolkningen som inte alls konfirmerat sig. Motsvarande jämförelser har inte gått att genomföra i de övriga nordiska länderna eftersom de som inte konfirmeras i dessa länder utgör en relativt marginell grupp.⁶

1 Fransson 2023, s. 50–51.

2 Bromander & Jonsson 2018, s. 30–34; Babajan & Jonsson 2021.

3 Josefsson & Svensson 2022.

4 Niemelä 2015; Ilg et al 2018; Saxegaard 2019

5 Se ex. Ganebo Skantz 2023; Babajan & Jonsson 2021; Bromander & Jonsson 2018.

6 Ilg 2024.

I stället har uteslutande förändringar i attityder mellan tiden som konfirmand och i vuxen ålder använts som definition på konfirmandtidens långsiktiga betydelse. Den här artikeln vidgar detta perspektiv. Artikeln inkluderar också en annan kontrollgrupp, nämligen femtonåringar som nyligen konfirmerat sig i Svenska kyrkan. Därigenom är det möjligt att på ett kompletterande sätt problematisera och fördjupa litteraturens argument om konfirmationstidens betydelse i den vuxna befolkningen och ytterligare belysa frågan om attityder skiljer sig mellan konfirmander i Svenska kyrkan samt konfirmerade och icke-konfirmerade i den vuxna befolkningen.

Metod och material

För att uppnå studiens övergripande syfte används två olika enkätundersökningar som delvis ställt identiska frågor vid två olika tillfällen. Den vuxna befolkningens attityder undersöks genom Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten år 2013 och 2022. På så sätt kan både förändringar över tid och bestående skillnader mellan grupper kartläggas. Enkäten syftar till att spegla ett genomsnitt av Sveriges befolkning även om andelen svarande som är medlemmar samt konfirmerade i Svenska kyrkan är något överrepresenterade i enkäten jämfört med befolkningen i stort. Materialet som används för att undersöka konfirmandernas attityder kommer från den svenska delen av det europeiska konfirmationsprojektet.⁷ Konfirmanderna i undersökningen utgör ett representativt urval av de som valde att konfirmera sig i Svenska kyrkan under år 2013 (födda 1998) respektive 2022 (födda 2007).

Till skillnad från delar av den internationella forskningen är det inte möjligt att genomföra så kallade kohort- eller paneldatastudier där samma individer tillfrågas under konfirmationstiden med uppföljande undersökning när de nått vuxen ålder. Istället används tvärsnittsdata vilket medför vissa svagheter i att dra slutsatser kring konfirmationstidens betydelse. Undersökningen bidrar ändå med ett vidgat perspektiv kring forskningsfrågan.

7 Det europeiska konfirmationsprojektet är ett forskningsprojekt som utformats inom ramen för ett samarbete mellan forskare och de lutherska kyrkorna i ett tiotal av Europas länder. Projektet bygger på en gemensamt utformad enkät till ledare och konfirmander i respektive land. För mer information om projektet, se Ilg et al 2024.

Tabell 1. Antal svarande i respektive enkätundersökning och undersökningstillfälle

	Konfirmander i Svenska kyrkan, 14–15 år		Vuxna befolkningen 16–98 år	
	2013	2022	2013	2022
Antal svarande som används i kapitlet	779	777	4 760	4 816
... varav konfirmerade i Svenska kyrkan			3 543	3 321

Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022 samt Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2013 och 2022. I Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten finns det också en grupp vuxna som konfirmerats i andra kristna samfund än Svenska kyrkan. Dessa var i 2013 års undersökning 321 stycken och i 2022 års studie 283. Dessa har i kapitlet exkluderats från analyserna.

Den årliga enkäten till allmänheten skickades ut i oktober respektive undersökningsår. Konfirmanderna fick i sin tur besvara två enkäter med motsvarande frågor; en gång i början av konfirmationstiden och en gång i slutet. Det innebär att svaren som redovisas om vad de tyckte i början av sin konfirmationstid kan ha samlats in redan under hösten året 2012 respektive 2021, men där de besvarat den sista enkäten i slutet av sin konfirmationstid 2013 respektive 2022.

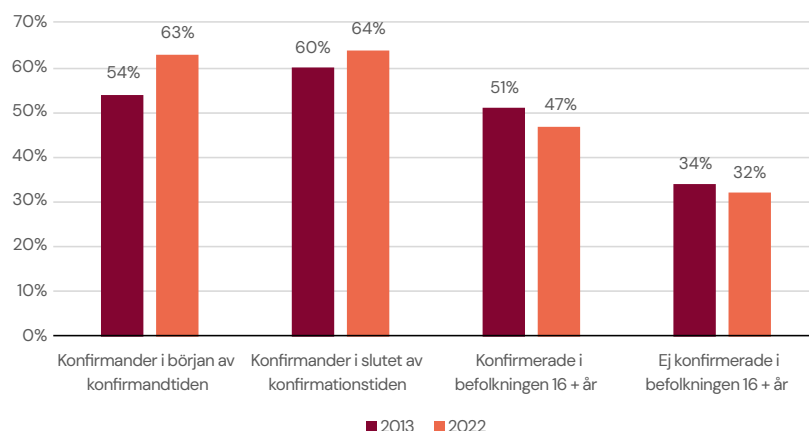
Artikeln är uppdelad i två huvudsakliga delar. I den första delen används beskrivande statistik kring skillnader och likheter mellan de tre jämförelsegrupperna. Andra delen fördjupar analyserna med förklarande statistik kring hur skillnaderna kan förstås. Alla resultat som diskuteras i texten är statistiskt signifikanta på 95 procents säkerhetsnivå, men i kapitlets figurer återfinns även resultat som inte uppnår det kravet.⁸ För enkätfrågor som skiljer sig något i formulering mellan undersökningarna framgår detta i figurkommentarerna.

Konfirmanderna är mest positiva till Svenska kyrkan

Nästan två tredjedelar av 2022 års konfirmander var positivt inställda till Svenska kyrkan när de slutade sin konfirmationstid. Som framgår av Figur 1 blir inte ungdomarna mer positivt inställda till kyrkan under själva konfirmationstiden till skillnad från 2013 års konfirmander. Att de inte blir mer positiva beror på att de som konfirmerade sig redan från början hade en mer positiv inställning än vad ungdomarna haft tidigare. Konfirmationstidens betydelse i sig självt blir därför mindre viktig för formandet av konfirmandernas attityd till Svenska kyrkan. Sammantaget har konfirmanderna 2022 en mer positiv inställning till kyrkan än vad 2013 års konfirmander hade.

⁸ Det innebär att det i figurerna kan se sig som att det finns skillnader även om så inte är fallet och därför inte diskuteras i texten. Se Fransson 2023 för närmare metodologiska övervägandet, bortfallsanalyser kring konfirmandundersökningen och principiella förhållningssätt som också omfattar den här artikeln.

Figur 1. Positiv inställning till Svenska kyrkan, procent.

Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022 samt Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2013 och 2022. Frågan formulerades som "Hur är din inställning till Svenska kyrkan just nu?" i samtliga undersökningar undantaget 2013 års undersökningen till allmänheten som var formulerad "Vilken är din uppfattning i stort om Svenska kyrkan just nu". För de som inte hade någon uppfattning har svaren kodats som missing values. De som svarat att de haft en ganska positiv eller mycket positiv inställning har slagits samman till att ha en positiv inställning.

Den tidigare forskningen antyder att attityden gentemot kyrkan och tron är som mest positiv hos människor i direkt anslutning till när deras konfirmationstid tar slut.⁹ Vad gäller attityden till Svenska kyrkan bekräftas detta delvis. Jämfört med den vuxna befolkningen är konfirmanderna både 2013 och 2022 mer positivt inställda till Svenska kyrkan. Mest tydlig blir skillnaderna i relation till den vuxna befolkningen som inte konfirmerat sig. Det är dubbelt så vanligt att konfirmander har en positiv attityd till Svenska kyrkan jämfört med den vuxna befolkningen som inte konfirmerat sig oavsett om de är medlemmar i samfundet eller ej.

Attitydskillnaderna ökar mellan konfirmanderna och den vuxna befolkningen som konfirmerats i Svenska kyrkan. Exempelvis skiljer det 17 procentenheter mellan konfirmanderna och konfirmerade vuxna i 2022 års undersökning. 2013 var den skillnaden 9 procentenheter. Det innebär att den vuxna delen av befolkningen som en gång konfirmerat sig närmast sig den mer neutrala eller negativa inställningen till Svenska kyrkan som finns bland vuxna som inte konfirmerat sig. Den utvecklingen drivs dock uteslutande av den dryga tredjedel av tidigare konfirmerade som inte längre är kvar som medlemmar i Svenska kyrkan vid vuxen ålder. Konfirmerade vuxna som gått ur Svenska kyrkan är alltså föga förvånande mer negativa till kyrkan än konfirmerade som står kvar som medlemmar. I den vuxna gruppen som både konfirmerat

9 Niemelä 2015; Ilg et al 2018.

sig och är medlemmar återfinns inte någon nedgång över tid vad gäller attityden till Svenska kyrkan mellan 2013 och 2023.

I undersökningen framträder dock en utveckling där konfirmanderna i allt större utsträckning har en differentierad attityd till Svenska kyrkan å ena sidan, och den kristna tron å andra sidan. Framför allt blir detta tydligt i början av deras konfirmationstid, men återfinns delvis även i slutet. Nästan två tredjedelar av konfirmanderna har en positiv inställning till Svenska kyrkan redan i början av konfirmationstiden. Samtidigt är det en lägre andel av dem som i samma enkät svarar att de också har en positiv inställning till den kristna tron. Knappt hälften av konfirmanderna i 2022 års undersökning (49 procent) anger att de är positivt inställda till tron i början av konfirmationstiden. Det är betydligt lägre än de 63 procent som vid samma tillfälle svarade att de är positiva till Svenska kyrkan. Drygt var tionde konfirmand som i början av konfirmationstiden hade en negativ eller neutral inställning till tron, har i slutet av denna tid ändrat sig till att vara positiv. I slutet av konfirmationstiden var 59 procent av konfirmanderna positivt inställda till den kristna tron. Konfirmationstiden har således ingen betydelse för konfirmandernas inställning till Svenska kyrkan i 2022 års undersökning, men har en viss positiv betydelse för konfirmandernas generella inställning till tron. Trots att andelen konfirmander som har en positiv inställning till den kristna tron växer under konfirmandtiden kvarstår ändå ett tydligt glapp i relation till andelen som har en positiv inställning till Svenska kyrkan i slutet av tiden. Detta glapp har också vuxit över tid mellan 2013 och 2022. Församlingarnas konfirmationsarbete behöver därför på ett tydligare sätt än tidigare förhålla sig till konfirmandernas alltmer positiva attityd till Svenska kyrkan, men att de samtidigt har en mer neutral relation till den kristna tron.

De allt mer positiva killarna i konfirmandverksamheten

Könsidentitetens betydelse för människors förhållningssätt till Svenska kyrkan har varit föremål för flertalet studier, särskilt då det främst varit unga män som varit mest benägna att lämna kyrkan.¹⁰ Könsskillnaden återspeglas även i rekryteringen till konfirmationsverksamheten. Konfirmation tycks tilltala tjejer i högre utsträckning än killar och det sker en liten men successiv ökning av andelen tjejer jämfört med killar gällande vem som blir konfirmand på 2020-talet.¹¹ Killar som anmäler sig hänvisar mer till traditionsbundna motiv till varför de deltar, där familjens normer och förväntningar har en större påverkan för deras beslut än vad det har för tjejerna, trots liknande uppväxtvillkor.¹² Tjejerna som anmält sig till konfirmationen pekar oftare på sitt eget val att delta. Den primära socialisationen av att ha en kristen uppväxt och förväntningar hemifrån, har således en mer direkt effekt på killarnas val att konfirmera sig än för tjejerna.¹³

¹⁰ Bromander & Jonsson 2018, s. 76

¹¹ Fransson & Ganebo Skantz 2023, s. 28.

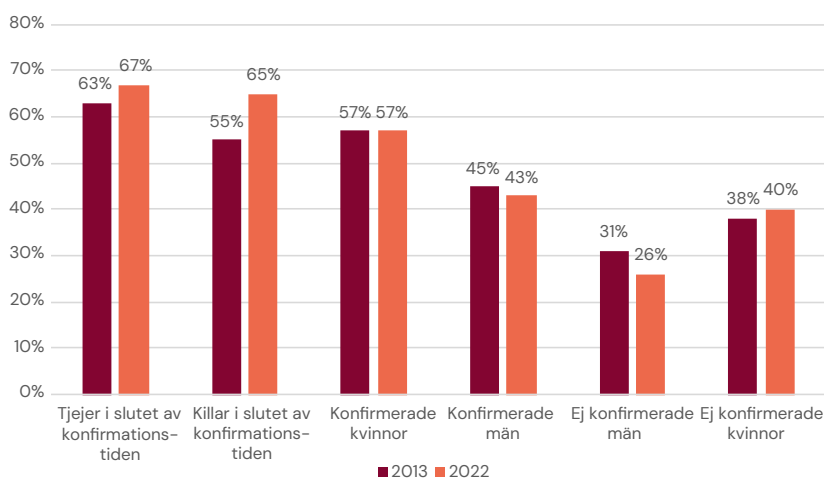
¹² Fransson 2023, s. 55.

¹³ Ibid.

I likhet med den tidigare forskningen framgår det av figur 2 att det framför allt är de icke-konfirmerade männen i befolkningen som har en mindre positiv inställning till Svenska kyrkan. Det är också i den här gruppen som nedgången mellan åren är som mest tydlig. Andelen icke-konfirmerade män som har en positiv inställning har sjunkit från 31 procent 2013, till 26 procent 2022. Överlag visar undersökningarna från 2013 att det finns ett systematiskt mönster där killar och män hade en mindre positiv inställning till Svenska kyrkan jämfört med sina kvinnliga jämförelsegrupper. De icke-konfirmerade männen hade en mindre positiv attityd än de icke-konfirmerade kvinnorna. De konfirmerade männen var inte lika positivt inställda som de konfirmerade kvinnorna och de killar som deltog i konfirmandverksamheten var mer skeptiska än tjejerna.

I 2022 års studie återupprepar sig mönstret i viss utsträckning, men med en tydlig avvikelse; konfirmanderna. Till skillnad från den tidigare konfirmandgenerationen 2013, uppvisar de killar som konfirmerade sig 2022 samma positiva attityd till Svenska kyrkan som tjejerna. Även om killar och tjejer i början hade olika motiv till att delta i konfirmationsverksamheten, har de samma positiva inställning till Svenska kyrkan i slutet av konfirmationstiden. Den utveckling som framgår av figur 1 som visar en ökad andel av konfirmander som är positiva till Svenska kyrkan drivs alltså av att killar i konfirmandverksamheten har en generellt mer positiv grundinställning till kyrkan än vad de tidigare har haft.

Figur 2. Män och kvinnors positiva inställning till Svenska kyrkan, procent.

Resultatet är inte nödvändigtvis ett uttryck för att alla tonårskillar i Sverige fått en mer positiv inställning till Svenska kyrkan, vilket har argumenterats för beträffande liknande utveckling inom den

evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.¹⁴ Istället beror förändringen på att killar som konfirmerar sig redan från början har en mer positiv inställning än tidigare. När de traditionsbärande motiven inte längre är lika avgörande för att anmäla sig till konfirmationen innebär det hypotetiskt att de killar som inte är positivt inställda till kyrkan också är de som helt sonika väljer att inte anmäla sig till konfirmationsverksamheten. Därigenom lägger killarna redan vid 13-årsålder grunden för den svagare relation till kyrkan som syns bland män i den vuxna befolkningen. Valet att direkt eller indirekt ta avstånd från Svenska kyrkan antas alltså göras redan innan konfirmationstidens början genom att inte delta alls. När konfirmationsseden var starkare togs detta avstånd snarare i slutet av konfirmationstiden eller senare i livet. De killar som numera anmäler sig, är de som antas vara mer motiverade än sina jämnåriga som väljer bort konfirmationen. Det förklarar då varför de tidigare skillnaderna mellan tjejer och killar i konfirmationsverksamheten jämnats ut. Om tonårskillar väljer att inte konfirmera sig på grund av en mer negativ inställning till Svenska kyrkan, går dock inte att studera närmare med det tillgängliga materialet i den här artikeln.¹⁵

Konfirmerade unga vuxnas mer positiva attityd till Svenska kyrkan

I kapitlets inledning identifierades unga vuxna som en grupp med större benägenhet att antingen lämna kyrkan eller minska sitt engagemang i församlingarna. Forskningsrapporten *Av fri vilja på fri tid* visar att minskningen av det ideella arbetet bland unga vuxna i Svenska kyrkan inte nödvändigtvis är frivilligt. Under 2020-talet har det blivit svårare för unga vuxna att bibehålla sitt ideella engagemang. På 1990-talet var det lättare att socialiseras och gradvis växa in i församlingslivet som ideell.¹⁶ Unga vuxnas engagemang i Svenska kyrkan är nu mer styrt utifrån församlingsanställdas behov av en extra resurs, något som i sin tur medför att unga vuxnas minskar sitt engagemang.¹⁷

Beträffande konfirmationstidens långsiktiga betydelse så som det undersöks i den här artikeln, finns det i Svenska kyrkan en bestående skillnad hos de unga vuxna som konfirmerats gentemot jämnåriga som inte gjort detta. Precis som tidigare diskuterats är konfirmanderna mer positiva till Svenska kyrkan än den vuxna befolkningen generellt. Men den konfirmerade delen av den vuxna befolkningen har i sin tur en kvarstående positiv attityd till kyrkan i större utsträckning än de som inte konfirmerats. Som framgår av figur 3 blir den här attitydskillnaden som tydligast i gruppen unga vuxna i åldern 20–29 år i 2022 års undersökning. Bland unga vuxna som en gång konfirmerades är det

14 https://evl.fi/documents/1327140/121813553/seurakuntien-empatia_tunnettuuskysely_2023.pdf, besökt 2024-05-30

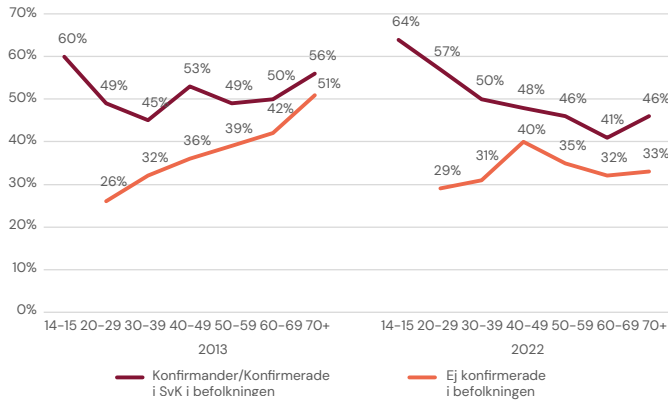
15 Forskning på barn under 16 år är omfattas av särskilda lagmässiga bestämmelser som begränsar möjligheten att genomföra den typen av forskning som skulle kunna belägga denna utveckling. Se ex. Lagen om etikprövning 18 §.

16 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103–104.

17 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103–104.

nästan dubbelt så vanligt att ha en positiv attityd till Svenska kyrkan jämfört med sina icke-konfirmerade jämnåriga.

Figur 3. Ålder och positiv inställning till Svenska kyrkan, procent.

Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022 samt Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2013 och 2022. Antalet svarande i ålderskategorierna 16-19 år är för få i antal för att särredovisas och återfinns därför inte i figuren.

Det innebär att konfirmerade unga vuxna i 2022 års undersökning ligger närmare konfirmandernas attityder vid samma tidpunkt än vad de gör med sina jämnåriga. Konfirmerade unga vuxna är också mer positiva till Svenska kyrkan än den ej konfirmerade befolkningen över 30 år. Det innebär att konfirmerade unga vuxna får mer gemensamt med konfirmanderna när det kommer till att bära med sig den positiva attityden till Svenska kyrkan. Avståndet ökar då parallellt till deras jämnåriga som inte konfirmerat sig. Utvecklingen kan förstås delvis utifrån att andelen som inte konfirmerat sig i Svenska kyrkan är högre i 2022 års undersökning än 2013.¹⁸ De som faktiskt valt att konfirmera sig, primärt de unga vuxna, skiljer sig därmed alltmer från den genomsnittliga befolkningen. Detta har inte den tidigare forskningen som berört konfirmandtidens långsiktiga betydelse tagit höjd för. Skillnaden mellan den svenska kontexten och övriga Norden blir som mest tydlig när data bryts ner på ålder. Även om konfirmanderna fortfarande har en något mer positiv bild av Svenska kyrkan än konfirmerade unga vuxna som genomgick sin konfirmationstid för 5-15 år sedan, minskar avståndet. Konfirmanderna och de tidigare konfirmanderna i den vuxna befolkningen blir alltmer lika varandra i sina attityder till kyrkan och konfirmationens betydelse blir mer beständig över tid.

18 Fransson & Ganebo Skantz 2023, s. 24.

Transcendentia och immanenta gudsbilder hos den vuxna befolkningen

Konfirmationens betydelse och unga vuxnas relation till kyrkan och tron inryms i det vidare forskningsområdet om attityd- och värderingsförskjutningar i samhället. I relation till den diskussionen omfattas frågan om attitydförändringar ska betraktas som ett uttryck för bestående generationsskillnader eller om det snarare handlar om övergående livsfaser som alla människor genomgår oavsett generationstillhörighet.¹⁹ I en av de mer omfattande publikationerna gällande förhållandet kring religion, åldrande och generationer i USA visar Vern Bengtson och Malcolm Johnson hur synen på religion och andlighet förändras mellan generationer och som därigenom också påverkar människors uppfattningar om Gud.²⁰ Även om studien är gjord i en amerikansk kontext, har resultaten även bäring på förståelsen av den svenska befolkningens olika gudsuppfattningar. Inte minst då folkkyrkorna antas ha två olika funktioner; dels en teologisk dimension med en lägre andel religiöst engagerade tillhöriga, dels en mer folklig bredd där deltagandet i kyrkliga handlingar inte nödvändigtvis är teologiskt motiverat utan samexisterar med andra privatreligiösa trosföreställningar.²¹ Bengtson och Jonson visar bland annat hur den äldre generationen har en mer transcendent gudsuppfattning där Gud upplevs som allvetande och mer avlägsen. Yngre generationer betraktar snarare Gud som immanent och en kraft som de enbart har tillgång till inom sig själva.²² Dessa skillnader i gudsuppfattning får i de protestantiska kyrkorna i USA konsekvensen att den religiösa praktiken blir mer fränkopplat kyrkan som religiös institution. Det andliga livet som forskarna menar kommer av den immanenta gudsbilden som unga bär med sig ju äldre de blir, kan förverkligas och upplevas på andra sätt än i gudstjänstens firande och deltagande i församlingslivet.²³ Bengtson och Jonson menar därför att religion och andlighet kommit att bli två separata områden för de yngre generationerna. Delvis hänger detta ihop med livsfasen som ung vuxen, men den immanenta gudsbilden har fortsatt prägla de yngre generationerna i takt med att de blir äldre.²⁴ Religionssociologen Nancy Ammerman pekar istället på att religion och andlighet inte bör ses som motsatser. Ammerman menar att distinktionen mellan religion och andlighet flyter samman, inte minst när människors levda religion och praktik studeras.²⁵ Med den utgångspunkten har intresset för nyandliga praktiker inom Svenska kyrkan också ökat där församlingar i allt större utsträckning använder sig av nya andliga, holistiska, praktiker som utvecklar människors inre liv, kropp och ande.²⁶

19 MUCF 2019.

20 Bengtson & Johnson 2016.

21 Beyer 1994; Luhmann 1982.

22 Bengtson & Johnson 2016.

23 Ibid

24 Ibid

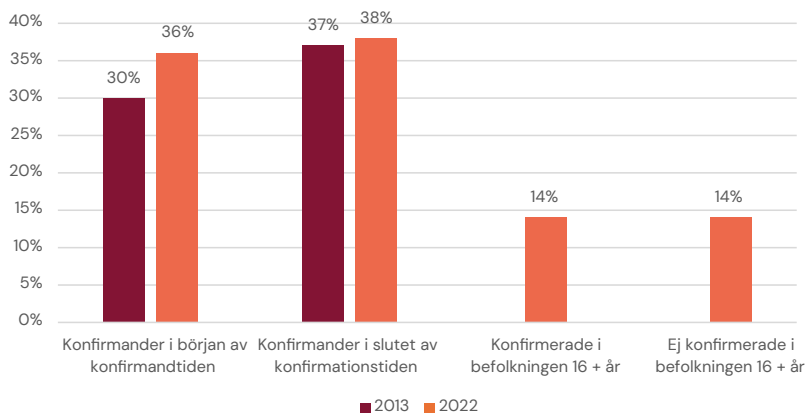
25 Ammerman 2014.

26 Plank, Lundgren & Egnell 2023.

I det här avsnittet undersöks konfirmanderna och befolkningens inställning till den kristna tron för att se om det finns liknande spår som Bengtson, Johnson och Ammerman diskuterar i litteraturen. Redan i föregående avsnitt sågs en antydning till att konfirmanderna idag särskiljer mellan Svenska kyrkan och den kristna tron i högre utsträckning än vad de tidigare gjort. Dock är enkätundersökningarnas frågor inom den kristna tron och gudsbilder ställda delvis annorlunda vilket begränsar jämförelserna. Avsnittet bidrar ändå med viss fördjupad förståelse och kompletterar tidigare artiklar som visar på skilda trosuppfattningar mellan Svenska kyrkans medlemmar och de som lämnat kyrkan.²⁷

En av de frågor som konkret sätter fingret på de argument som framförts kring konfirmationstidens kort- eller långsiktiga betydelse, handlar om hur många som instämmer i att de tror på Gud. Frågan ställdes inte till allmänheten i 2013 års undersökning, men det är tydligt att den vuxna delen av befolkningen inte med samma självklarhet instämmer i påståendet som konfirmanderna. Inom den vuxna delen av befolkningen återfinns det inte heller några väsentliga skillnader baserat på om de konfirmerat sig eller ej inom respektive ålderskategori på motsvarande sätt som fanns kring inställningen till Svenska kyrkan i figur 3.

Figur 4. Jag tror på Gud, procent.

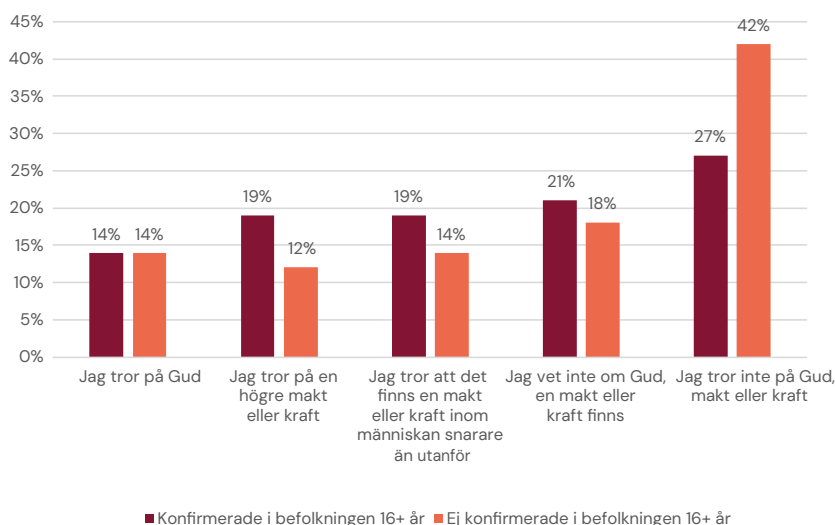
Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022 samt Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2022. Frågan formulerades som en skala 1-7 i vilket utsträckning de instämde i påståendet "Jag tror på Gud". De konfirmander som svarat att de instämmer helt (7) redovisas i figur 4. I enkäten till den vuxna befolkningen anges de som på frågan "Vilken av följande beskrivningar stämmer bäst med din övertygelse" angett svaret "Jag tror på Gud".

Bengtson och Johnsons slutsatser från den amerikanska kontexten om olika gudsuppfattningar, kan ligga till grund för att förstå den markanta skillnaden mellan konfirmander och den vuxna befolkningen i Sverige.

27 Ganebo Skantz 2023.

I figur 5 framgår att tidigare konfirmander i vuxen ålder inte skiljer sig åt vad gäller tron på Gud från andra vuxna.²⁸ Det är dock vanligare att de som konfirmerat sig likväl tror på någon form av högre makt eller inneboende kraft. Baserat på Bengtson och Johnsons definition, ger de tidigare konfirmander uttryck för vad som kan tolkas som en immanent gudsbild. Även om lite mer än var fjärde tidigare konfirmerad person aktivt anger att de inte tror på Gud, makt eller kraft, så skiljer sig även detta explicita avståndstagande dem från befolkningen som inte konfirmerat sig.

Figur 5. Befolkningens beskrivning av sin egen övertygelse i 2022 års undersökning, procent

Källa: Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2022.

Kanske kan dessa likheter och skillnader mellan konfirmander och vuxna snarare bero på vilken fas i livet personerna är? Att det är uttryck för ett naturligt ifrågasättande av den självklara gudstro som tidigare konfirmander bar med sig från konfirmationstiden i linje med den klassiska lätttexten "har du kvar din barnatro"? Som visas i Figur 5 innebär den religiösa övertygelsen i vuxen ålder inte nödvändigtvis ett konkret avståndstagande från Gud hos de som en gång konfirmerades i Svenska kyrkan. Givet tolkningen av det här begränsade materialet indikerar resultaten snarare likheter med Bengtson och Johnsons resultat i USA. De tidigare konfirmanderna ger i vuxen ålder uttryck för vad som skulle kunna tolkas som en mer immanent gudsbild snarare än ingen tro alls så som hos de som aldrig konfirmerat sig. Den immanenta gudsbilden som de tidigare konfirmanderna bär med sig, är då något som kanske blir lättare att hålla fast i under livets gång än den mer

28 Tyvärr ställdes inte andra frågor kring konfirmandernas gudsbilder än huruvida de tror på Gud eller ej, vilket inte gör det möjligt att jämföra om deras uppfattningar skiljer sig jämfört med den vuxna befolkningen. Detta har inte heller gjorts i de internationella studierna beträffande konfirmationstidens betydelse som tidigare refererats till i artikeln.

transcendenta gudsbilden. Då blir det också nödvändigt att relatera detta till Nancy Ammermans forskning om hur dessa gudsbilder och skilda begrepp sedan omsätts till levd religion och praktik i vuxen ålder men även under själva konfirmationstiden.

Kontaktytornas minskade betydelse för attityden till Svenska kyrkan

I det här avsnittet införs förklarande statistiska modeller för att förstå det mer komplexa sambandet mellan konfirmation, könsidentitet, ålder men också nuvarande kontakt med kyrkan för att förstå mer av vad som bidrar till en positiv attityd till Svenska kyrkan. Det görs genom att undersöka skillnader *inom* grupperna av konfirmerade respektive icke-konfirmerade.

I forskningen kring ideellt arbete betonas vikten av långsiktighet och kontinuitet för att människor ska stanna kvar i organisationen som ideell eller förtroendevald.²⁹ Detta gäller inte minst långsiktigheten i att behålla ungdomar i församlingsarbetet då det stärker kontakten med församlingens olika delar när de blir äldre.³⁰ Konfirmandernas vilja att fortsätta engagera sig spelar därför en central del i kyrkans långsiktiga överlevnad. I undersökningen 2022 anger lite drygt fyra av tio konfirmander (44 procent) att de kan tänka sig att fortsätta vara aktiva i kyrkan efter sin konfirmation. Kompletterande analyser av enkätsvaren visar att faktorer så som att ha en positiv inställning till kyrkan och själva konfirmationstiden ökar sannolikheten för att de ska vilja fortsätta engagera sig. Övervägandet att fortsätta främjas också av att någon anställd ledare har tillfrågat konfirmanden om den skulle vilja vara ledare men också av att konfirmanden redan fått vara ideell i församlingen under själva konfirmationstiden.³¹ Att allt fler får frågan om att bli ledare är också en av anledningarna till att antalet konfirmandledare har ökat i Svenska kyrkan under 2000-talet.³² Trots den här positiva utvecklingen bland unga ledare har det, som tidigare nämnts, blivit svårare att fortsätta det ideella engagemanget efter att ha varit konfirmandledare. På 1990-talet fanns fler naturliga vägar inom församlingen som möjliggjorde fortsatt engagemang, medan detta engagemang numera upplevs som sporadiskt och behovsorienterat snarare än kontinuerligt.³³

Kontakten med Svenska kyrkan är därför central att undersöka för att förstå hur den påverkar såväl attityden som engagemanget för kyrkan. Detta är viktigt både för dem som konfirmerat sig tidigare i livet och för dem som inte gjort det. I det här avsnittet undersöks kontakternas betydelse genom att använda en förhållningsvis låg tröskel för vad det innebär att "ha kontakt" med Svenska kyrkan. I enkäten till den svenska

29 Fransson, Bromander & Von Essen 2022, s. 37.

30 Fransson 2022; Tervo-Niemelä 2019.

31 Kompletterande analyser av det svenska materialet i det europeiska konfirmationsprojektet 2022.

32 Fransson, Bromander & Von Essen 2022, s. 81.

33 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 103–104.

befolkningen har det vid båda undersökningstillfällena ställts frågor om respondenterna haft kontakt med Svenska kyrkan eller inte alls. Med ”kontakt” inbegrips även kontaktytor som inte nödvändigtvis förutsätter någon form av privatreligiositet eller ideellt engagemang, exempelvis som att ha besökt en kyrkogård. Josephine Ganebo Skantz visar med stöd av 2022 års enkätmaterial hur exempelvis även tidigare medlemmar som valt att lämna Svenska kyrkan, fortsatt har kontakt genom att besöka kyrkogårdar, tända ljus eller delta i någon kyrklig handling.³⁴

Häri sätter jag dock fokus på om den här till synes lågt satta tröskeln för vad som kan betraktas som kontaktyta likväl spelar roll för den generella attityden gentemot Svenska kyrkan och hur det samvarierar med andra förklaringsfaktorer, så som konfirmationens betydelse. I bilaga 1 finns en redovisning av vilka förklarande faktorer som spelar störst roll för skillnaderna i inställningen till Svenska kyrkan inom gruppen konfirmerade i befolkningen respektive de som inte konfirmerat sig.³⁵ Något förenklat visar resultaten att kontakten med Svenska kyrkan under det senaste året spelar störst roll för en positiv inställning till Svenska kyrkan bland de konfirmerade, oberoende av deras kön, ålder, utbildningsnivå samt huruvida de tror på Gud, högre makt eller inte tror alls.³⁶ Det gäller även för att förklara skillnaderna i detta avseende bland de som inte konfirmerat sig.

Dock finns det skillnader både över tid och inom grupperna. För att studera effekten av de olika förklarande faktorerna har den genomsnittliga marginaleffekten räknats ut på basis av resultaten i bilaga 1.³⁷ Marginaleffekten presenteras i figur 6. Att ha haft kontakt med Svenska kyrkan någon gång under de senaste 12 månaderna har, som framgår av de högre staplarna, den största påverkan för om en person är positiv till samfundet. Särskilt viktig är kontakten för dem som en gång konfirmerats. Sannolikheten för att en tidigare konfirmerad person har en positiv inställning till Svenska kyrkan är i 2022 års undersökning nästan 25 procentenheter högre (24,7) bland de som haft kontakt med kyrkan under det senaste året jämfört med en tidigare konfirmerad som inte haft kontakt. Motsvarande positiva effekt inom gruppen icke-konfirmerade är nästan 20 procentenheter (18,9).

Mellan jämförelseåren minskar dock kontaktytans förklarande effekt, även om kontakten är fortsatt viktig. Istället blir ålder och

34 Ganebo Skantz 2023.

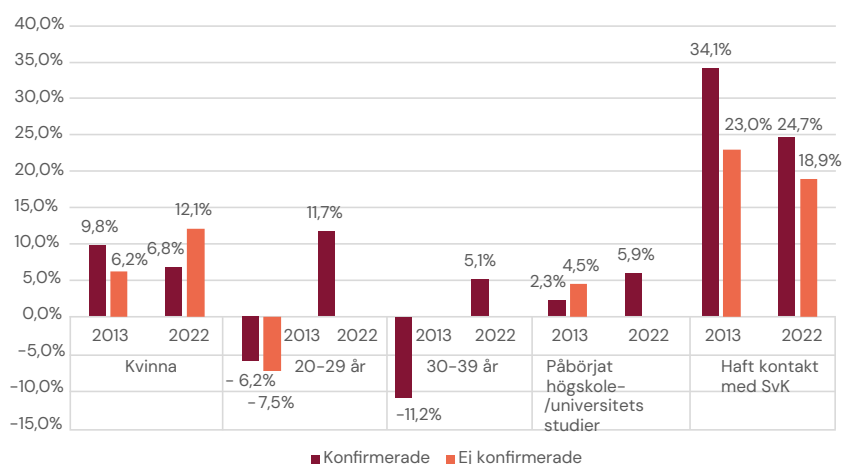
35 För att möjliggöra jämförelser mellan den vuxna befolkningen och konfirmanderna, används inte medlemskap i Svenska kyrkan eller ej i de redovisade regressionsmodellerna. De huvudsakliga slutsatserna vad gäller den vuxna befolkningen kvarstår dock i stort även vid kontroll för huruvida de är medlemmar eller ej om än med annan effektstorlek.

36 Den här variabeln finns inte med i uträkningen av marginaleffekterna eftersom frågan ställdes på ett annat sätt i 2013 års undersökning. Dock kvarhålls tendenserna även när den införs. Skillnaden blir att könsskillnaderna blir något högre i de presenterade resultaten eftersom män i högre utsträckning svarar att de inte tror på Gud.

37 Marginaleffekt ett mått på den direkta påverkan som förändringen i en oberoende variabel (attityd till Svenska kyrkan eller kristen tro) har på den beroende variabeln (bakgrundsfaktor) när alla andra variabler hålls konstanta. Som ett exempel kan marginaleffekten användas för att räkna hur mycket extra glädje en person får av varje extra bit av pizza hen äter. De första bitarna bidrar med mer glädje men efter många bitar börjar glädjen avta och marginaleffekten blir snarare negativ. Här kan dock kön, ålder och hungernivån spela lika roll för vilken betydelse varje extra pizzabit har för olika människors glädje.

utbildningsnivå viktigare för förandet av individers attityder till Svenska kyrkan. I 2013 års undersökning var det mindre sannolikt att unga vuxna i åldern 20–29 år var positivt inställda till Svenska kyrkan. Även inom gruppen konfirmerade i åldern 30–39 år stack dessa ut som mindre positiva när de jämfördes med den äldre generationens konfirmerade medborgare. I 2022 års undersökning har det skett en tydlig förändring vad gäller de konfirmerade unga vuxna. De unga vuxna som konfirmerat sig har 11,7 procentenheter högre sannolikhet att vara positivt inställda till Svenska kyrkan än övriga konfirmerade befolkningen, allt annat lika. Den ökade betydelsen av ålder märks delvis också bland dem som var 30–39 år om än inte lika tydligt. Oberoende av om kyrkan kontaktar de unga vuxna som konfirmerat sig har de alltså i 2022 års undersökning en mer positiv grundinställning än vad samma åldersgrupp hade 2013. Att den här omsvängningen skett, framgår delvis också av de deskriptiva resultaten i figur 3.

Figur 6. Genomsnittlig margineffekt kring vad som förklarar positiv inställning till Svenska kyrkan, (GME) hos den vuxna befolkningen.

Källa: Svenska kyrkans årliga undersökning till allmänheten 2013 och 2022. Den genomsnittliga margineffekten är beräknad på regressionsanalyserna i tabell 1, Bilaga 1 som finns sist i det här kapitlet.

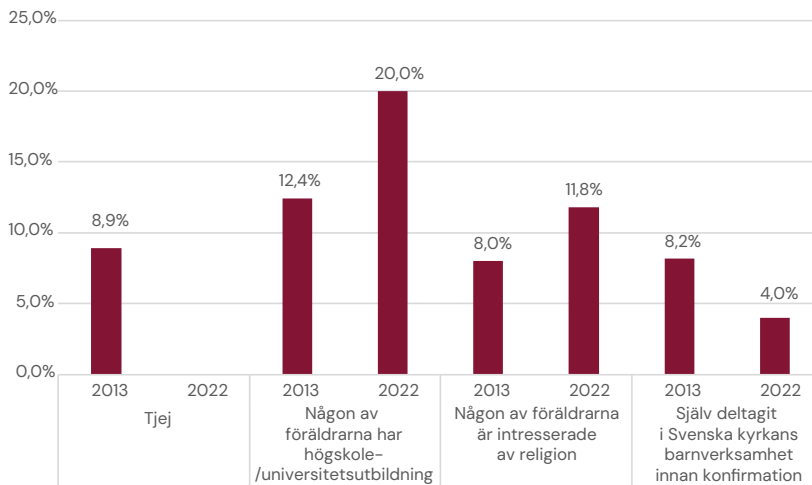
Könsidentitetens betydelse för människors förhållningssätt till kyrkan och tron som tidigare diskuterats i kapitlet, har även det en förklarande effekt. Dock går trenden mellan åren åt olika håll. Inom gruppen som inte konfirmerat sig förstärks könsaspekten mellan 2013 och 2022. Kvinnor som inte konfirmerat sig har nästan fördubblat sannolikheten för att ha en positiv inställning till Svenska kyrkan i jämförelse med de icke-konfirmerade männen. Skillnaden har ökat från 6,2 procentenheter till 12,1. Inom gruppen av tidigare konfirmander går utvecklingen däremot åt motsatt håll. Bland tidigare konfirmander minskar istället könsidentitetens betydelse när det kommer till vilken attityd som män och kvinnor har till Svenska kyrkan. Även om skillnader kvarstår, så

minskar det från nästan 10 procentenheters högre sannolikhet (9,8) hos konfirmerade kvinnor till cirka 7 (6,8). Det betyder att avståndet mellan konfirmerade kvinnor och mäns attityder till Svenska kyrkan minskar över tid medan avståndet mellan icke-konfirmerade män och kvinnor ökar kontrollerat för andra förklaringsfaktorer.

Bakgrundsfaktorernas betydelse för befolkningen och konfirmanderna

Att avståndet mellan konfirmerade kvinnor och mäns attityd till Svenska kyrkan minskar, ligger i linje med motsvarande utveckling bland killar och tjejer som är i slutet av sin konfirmationstid. Även om det inte går att göra exakt motsvarande analyser på konfirmandernas förflyttningar avseende attityder till Svenska kyrkan som i den vuxna befolkningen, finns det ändå även andra liknande tendenser där konfirmanderna och de tidigare konfirmerade närmar sig varandra.

Figur 7. Genomsnittlig margineffekt kring vad som förklarar positiv inställning till Svenska kyrkan, (GME) hos konfirmander i slutet av konfirmationstiden.

Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022. Den genomsnittliga margineffekten är beräknad på regressionsanalyserna i tabell 2, Bilaga 1 som finns sist i det här kapitlet.

Den första tendensen har redan nämnts ovan. Det tidigare könsglappet inom gruppen konfirmerade i befolkningen har minskat mellan 2013 och 2022. Inom konfirmandgrupperna finns inte alls denna skillnad beroende på kön kvar i 2022 års undersökning, se figur 7. Den andra tendensen hör samman med utbildningsnivån. Svenska kyrkans medlemmar studerar i högre grad vidare efter gymnasiet än övriga befolkningen.³⁸ Medlemmar som väljer att konfirmera sig i Svenska kyrkan har mer vanligen föräldrar med någon form av eftergymnasial utbildning än medlemmar som inte konfirmerar sig.³⁹

38 Fransson & Ganebo Skantz 2023
39 Ibid

Just betydelsen av att själv ha påbörjat högskole- eller universitetsstudier har förstärkts något i relation till vilken attityd den konfirmerade personen har till Svenska kyrkan i vuxen ålder. Utbildningseffekten har ökat från cirka två procent till nästan sex, (se figur 6). Bland konfirmanderna är motsvarande utveckling ännu tydligare. Det är tämligen självförklarande att femtonåringar inte själva kan ha påbörjat universitetsstudier. Emellertid ökar den förklarande betydelsen av att som konfirmand ha minst en förälder med erfarenhet av universitetsstudier för att tonåringen också ska ha en positiv inställning till Svenska kyrkan i slutet av sin konfirmationstid. Visserligen har konfirmander med universitetsutbildade föräldrar vid båda undersökningstillfällena haft en mer positiv attityd än deltagare som inte haft detta. Däremot ökar det som förklarande effekt från 12 procent att föräldrarnas utbildningsnivå påverkar ungdomens attityd till 20.

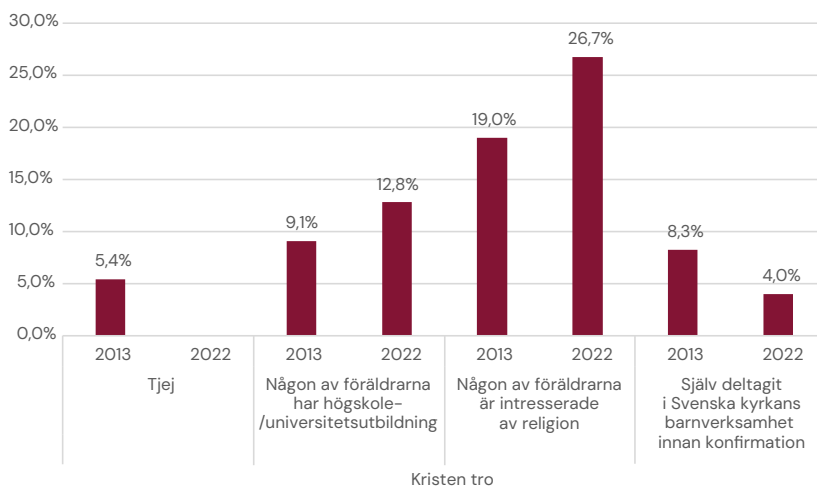
Betydelsen av att ha haft kontakt med Svenska kyrkan genom att delta i kyrkans barnverksamhet spelar fortsatt en viss roll för den positiva attityden hos konfirmanderna, men minskar över tid. Minskningen sker trots att andelen som varit deltagare i barnverksamheten redan innan konfirmationstiden är lika stor 2013 som 2022. Även om det är färre barn som numera deltar i Svenska kyrkans barnverksamhet⁴⁰, återspeglar detta sig inte bland konfirmanderna. En lika stor andel av dem, 44 procent, angav i såväl 2013 som i 2022 års undersökningar att de deltagit i kyrkans barnverksamhet innan sin konfirmationstid. Barnverksamhetens minskade betydelse kan istället förklaras av att konfirmanderna som växt upp i kyrkan i större utsträckning än tidigare har universitetsutbildade föräldrar. Det skulle förklara ökningen av föräldrarnas utbildningsbakgrund som förklarande faktor, samtidigt som barnverksamhetens betydelse som första vägen in i kyrkans värld för konfirmander som inte har föräldrar med högre utbildning och/eller religiöst intresse minskar. Att det minskar beror då på att antalet barn som deltar i barnverksamheten har föräldrar utan högre utbildning blir färre, medan barn med den bakgrunden blir fler.

När blicken vänds mot konfirmandernas attityd gentemot den kristna tron noteras motsvarande förflyttningar som i deras attityder till Svenska kyrkan, om än med vissa skillnader. Likheter återfinns i att det inte heller kring attityden till den kristna tron numera finns några skillnader mellan tjejer och killar i konfirmandgrupperna. Också betydelsen av deltagande i barnverksamheten som en kompenserande kontaktyta minskar som förklaringsfaktor. Föräldrarnas utbildningsnivå respektive intresse för religion har fått en större förklarande effekt för konfirmandernas attityd till kristen tro än vad det har för deras inställning till Svenska kyrkan. Mer konkret innebär det att de konfirmander som har en positiv attityd till Svenska kyrkan men inte den kristna tron, i större utsträckning än övriga, är barn till föräldrar med universitetsutbildning, men där föräldrarna inte nödvändigtvis är intresserade av religion. Konfirmanderna som har en positiv attityd till såväl Svenska kyrkan, som den kristna tron kommer i stället oftare

40 Fransson, Bromander & von Essen 2022, s. 44.

från hem där föräldrarna både har en universitetsutbildning och är intresserade av religion. Det ökade isärdragandet mellan Svenska kyrkan och den kristna tron hos konfirmanderna som tidigare diskuterats, drivs därigenom av att en större andel konfirmander har universitetsutbildade föräldrar, samtidigt som en lägre andel av dessa föräldrar är intresserade av religion, vilket också formar deras barn.

Figur 8. Genomsnittlig margineffekt kring vad som förklarar positiv inställning till den kristna tron, (GME) hos konfirmander i slutet av konfirmationstiden

Källa: Det europeiska konfirmationsprojektet 2013 och 2022. Den genomsnittliga margineffekten är beräknad på regressionsanalyserna i tabell 3, Bilaga 1 som finns sist i det här kapitlet.

Sammanfattning

Är konfirmationstiden betydelsefull för formandet av människors långsiktiga inställning till Svenska kyrkan och den kristna tron? Svaret blir "det beror på". Den tidigare forskningen visar att många unga vuxna lämnar kyrkan eller minskar sitt församlingsengagemang några år efter konfirmationen. Konfirmationstidens betydelse blir då definitionsmässigt kortsiktig snarare än beständig. Dock har den tidigare forskningen inte förhållit sig till den ökade andelen av Sveriges befolkning som inte alls konfirmerat sig. Även om materialet i den här artikeln bygger på tvärsnittsdata och inte följer individer över tid, kan det givet den begränsningen ändå gå att resonera kring bestående attityder hos konfirmerade i vuxen ålder.

Minskar den positiva betydelsen av konfirmationstiden över tid? Det beror på vilken grupp de tidigare konfirmanderna i den vuxna befolkningen jämförs med. Om de som någon gång konfirmerat sig i Svenska kyrkan jämförs med ungdomar som nyligen konfirmerat sig, så blir svaret ett villkorat ja. Ungdomar som är i slutet av sin

konfirmationstid har en mer positiv attityd till Svenska kyrkan än den konfirmerade vuxna befolkningen. Det är också mer än dubbelt så vanligt att konfirmander anger att de tror på Gud än de tidigare konfirmanderna. Jämförs de tidigare konfirmanderna istället med den vuxna befolkningen som inte konfirmerat sig alls, har de likväl en mer positiv inställning till Svenska kyrkan. Framförallt blir betydelsen av att ha konfirmerat sig som störst inom gruppen unga vuxna som annars pekats ut som mer benägna att lämna kyrkan. Även om tron på Gud inte skiljer sig åt, är det tydligt att de tidigare konfirmanderna i vuxen ålder ändå har vad som kan tolkas som en mer immanent gudsuppfattning snarare än ingen tro alls. Då blir svaret på styckets inledande fråga om konfirmationens långsiktiga betydelse försvinner i vuxen ålder ett villkorat nej.

Ur vissa perspektiv är det snarare så att konfirmanders och tidigare konfirmanders attityder blir mer lika varandra. Ett exempel är minskningen av de historiskt tydliga könsskillnaderna mellan män och kvinnor gällande attityden till Svenska kyrkan. Att konfirmerade män och killar närmar sig tjejernas och kvinnornas mer positiva attityd beror inte nödvändigtvis på att det pågår en attitydförskjutning bland killar och män i samhället. Snarare beror de minskade skillnaderna på att killar som deltar i konfirmationsverksamheten redan vid anmälningstillfället har en mer positiv inställning till Svenska kyrkan än vad killar haft tidigare. När de traditionsbärande motiven att konfirmera sig minskar till förmån för andra motiv, är det mer vanligt att det är killarna som väljer att inte konfirmerar sig. Det ökar glappet mellan konfirmander och tidigare konfirmerade män å ena sidan, samt tonåringar och vuxna män som valt att inte konfirmera sig å andra sidan. Därmed minskar konfirmationstidens betydelse i sig självt eftersom relation till kyrkan bland huvudsakligen killar avgörs av faktorer som verkat redan innan anmälningstillfället till konfirmationen. En fråga vidare för Svenska kyrkan att ta ställning till är hur den mer positiva grundinställningen till kyrkan och tron som här har identifierats hos de nykonfirmerade killarna kan tas till vara. Detta mot bakgrund av att mäns ointresse för kyrka och religion lyfts fram som ett växande problem.⁴¹

Klasskyrkans framväxt och avslutande diskussion

På samma gång stärks betydelsen av föräldrarnas utbildningsnivå för att förklara och identifiera vilka konfirmander det är som har en positiv attityd till Svenska kyrkan. Klasskyrkans framväxt tar sig uttryck i att det exempelvis blir mer vanligt att konfirmanderna har en förälder med någon form av högre utbildning jämfört med ungdomar som inte konfirmerar sig.⁴² Detta gäller även förståelsen av vilka konfirmander som har en positiv inställning till kyrkan. Effekten av att som konfirmand ha minst en förälder som studerat på universitet blir

41 Se ex. <https://www.kyrkanstidning.se/teologi/prasten-jorgen-magnusson-bjod-mannen-ti-samtal-ingen-dok-upp>, besökt 2024-05-30; <https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/the-gendergap-in-religion-around-the-world/>, besökt 2024-05-30.

42 Fransson & Ganebo Skantz 2023.

större mellan 2013 och 2022 för huruvida tonåringen i slutet av sin konfirmationstid har en positiv inställning till Svenska kyrkan eller ej. Liknande tendenser gällande egna erfarenheter av högre studier finns även hos de tidigare konfirmanderna i den vuxna befolkningen. Konfirmationstiden i sig självt har därmed ingen nämnbar betydelse för formandet av attityden till Svenska kyrkan 2022 givet den här artikelns resultat.

Är det då möjligt att ”kompensera” för de här större trenderna vad gäller bakgrundsfaktorer senare i livet hos konfirmander och den vuxna befolkningen? Här blir relationen mellan individen och kyrkan som mötesplats aktuell att diskutera. Kompenseringen i form av att som liten ha deltagit i kyrkans barnverksamhet har visserligen fortfarande en positiv bidragande effekt för formandet av attityder oberoende av konfirmandernas socioekonomiska bakgrund. Dock minskar barnverksamhetens betydelse mellan 2013 och 2022. Nedgången förklaras av konfirmander som deltog i kyrkans verksamhet som små, även de i större utsträckning har universitetsutbildade föräldrar. Därigenom blir utbildningsnivån en viktigare förklarande faktor än barnverksamheten i sig självt. För den vuxna befolkningen är någon form av kontakt med Svenska kyrkan under det senaste året den främsta förklarande faktorn till att ha en positiv inställning till samfundet. Även om den här typen av kontakt är särskilt viktig för de som konfirmerats, om än minskande över tid, har kontakten också en kompenserande effekt för de som inte konfirmerat sig.

I diskussioner kring medlemmars utträde, pekas den personliga relevansen för ett fortsatt medlemskap i Svenska kyrkan ut som betydelsefull tillsammans med intresset för tro, religion och andlighet. I den kontexten blir det relevant att lyfta in frågan om konfirmationstidens mer långsiktiga betydelse. Att vara positivt inställd till kyrkan och formulera någon form av gudsuppfattning torde innebära att tidigare konfirmander blir mindre utträdesbenägna i vuxen ålder. Detta behöver dock speglas mot att rekryteringsbasen för de som numera deltar i konfirmationsverksamheten skiljer sig alltmer från den genomsnittlige 15-åringen i Sverige. I takt med att färre i vuxna befolkningen har konfirmerat sig, antas tidigare konfirmander och nuvarande konfirmander bli mer lika varandra i sina attityder. Det som tidigare tillmäts vara ”effekten” av konfirmationstiden blir således mindre viktig eftersom formandet av attityder sker innan konfirmationstiden snarare än efter. Närmandet i fråga om attityder finns det redan spår av i den här artikeln vad gäller konfirmerade killar och män. Även om konfirmandtalen vänder uppåt ställs frågor utifrån det här kapitlets slutsatser om hur kyrkan likväl når människor i alla åldrar och ur alla samhällsklasser på sin spets.

Referenser

Ammerman, N. (2014). *Sacred Stories, Spiritual Tribes: Finding Religion in Everyday Life*. New York: Oxford University Press

Babajan, T. & Jonsson, P. (2021). *Leaving a Folk Church: Patterns of Disaffiliation from the Church of Sweden*. *Nordic Journal of Religion and Society*. Vol 34:1.

Bengtson, V. & Johnson, M. (2016). Religion, belief and spirituality in old age: How they change. I Johnson, M. & Walker, J. (2016). *Spiritual dimensions of ageing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Beyer, P. (1994) *Religion and Globalization*. London: Sage

Bromander, J. & Jonsson, P. (2018). Medlemmar i rörelse – en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår. Uppsala: Svenska kyrkan.

Fransson, S. & Ganebo Skantz, J. (2023). Trender i Svenska kyrkans konfirmandverksamhet. I Fransson, S (red) *Konfirmation i förändringens tid – en rapport om konfirmander och ledare 2007-2022*. Åtta45: Uppsala.

Fransson, S. (2023). Tradition, eget val eller vänner? – ungas förändrade motiv och förväntningar?. I Fransson, S (red) *Konfirmation i förändringens tid – en rapport om konfirmander och ledare 2007-2022*. Åtta45: Uppsala.

Fransson, S., Bromander, J. & von Essen, J. (2022). Av fri vilja på fri tid – Ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet på 2020-talet. Uppsala: Svenska kyrkan.

Ganebo Skantz, J. (2019). Vuxen- och konfirmanddop – kyrkliga handlingar mot strömmen. I Sandberg, A. (red). *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2019*. Uppsala: Svenska kyrkan. Fransson & Ganebo Skantz 2023, s. 28

Ilf, W. (2024). Development of participation rates. I Ilf, W., Hees, M., Hellas, E., Rystad, L.S., Schlag, T. & Simojoki, H. (red). *Developing Confirmation Work in Europe. Empirical Findings and Perspectives for Post-Pandemic Times. The Third International Study*. Researching and Developing Confirmation Work, volume 14. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Ilf, W., Hees, M., Hellas, E., Rystad, L.S., Schlag, T. & Simojoki, H. (2024). *Developing Confirmation Work in Europe. Empirical Findings and Perspectives for Post-Pandemic Times. The Third International Study*. Researching and Developing Confirmation Work, volume 14. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.

Ilg, W., Pohlers, M., Santiago, A. G. & Schweitzer, F. (2018). *Jung - evangelisch - engagiert: Langzeiteffekte der Konfirmandenarbeit und Übergänge in ehrenamtliches Engagement: empirische Studien im biografischen Horizont*. München: Gütersloher Verlagshaus.

Josefsson, U. & Svensson, J. (2022). Should I stay or Should I go? – Analys av unga vuxnas erfarenheter av tonårstiden i frikyrkan. I Josefsson, U., Wahlström, M. & Wenell, F. (red). *Kristen tro på glid? – Tron hos unga vuxna i svensk frikyrklighet. Forskningsrapporter från Institutet för Pentakostala studier nr 10*.

Luhmann, N. (1982). *The Differentiation of Society*. New York: Colombia University Press.

MUCF (2019). Unga med attityd – Hälsa, Fritid och Framtid. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Niemelä, K. (2015). No longer Believing in Belonging': A Longitudinal Study of Finnish Generation Y from Confirmation Experience to Church-Leaving". *Social Compass* 62:2

Plank, K. Lundgren, L. & Egnell, H. (2023). Meditation and Other New Spiritual Practices in the Church of Sweden. I Enstedt, D. & Plank, K. (red). *Eastern Practices and Nordic Bodies. Lived religion, Spirituality and Healing in the Nordic Countries*. New York: Springer

Saxegaard, F. (2019). Den fantastiske jobben som ikke frister. Kirkeaktive ungdommers ambivalente forhold till kirkelige profesjoner. *Tidsskrift for Praktisk Teologi*. Vol 36:1.

Tervo-Niemelä, K. (2019). What Happens After Volunteering? 10-Year Longitudinal Research on Young Volunteers in Finland. I Schweitzer, F., Ilg, W. & Schreiner, P. (red). *Researching Non-Formal Religious Education in Europe*. Waxmann Verlag.

<https://www.kyrkanstidning.se/teologi/prasten-jorgen-magnusson-bjod-mannen-till-samtal-ingen-dok-upp>, Besökt 2024-05-30;

<https://www.pewresearch.org/religion/2016/03/22/the-gender-gap-in-religion-around-the-world/>, Besökt 2024-05-30

https://evl.fi/documents/1327140/121813553/seurakuntien-empatia_tunnettuuskysely_2023.pdf, Nedladdat 2024-05-30

Bilaga 1

Tabell 1. Befolkningens positiva inställning till Svenska kyrkan, logistisk regression (odds ratio)

	Konfirmerade i SvK 2022	Ej konfirmerade i SvK 2022	Konfirmerade i SvK 2013	Ej konfirmerade i SvK 2013
Kvinna	1,329*** (0.100)	1,784*** (0.223)	1,520*** (0.002)	1,340*** (0.174)
Ålder				
20-29 år	1,642*** (0.225)	1,067 (0.264)	0,766*** (0.104)	0,693** (0.151)
30-39 år	1,239** (0.156)	1,201 (0.302)	0,598*** (0.081)	0,833 (0.191)
40-49 år	1,172 (0.144)	1,760*** (0.454)	0,814** (0.100)	1,039 (0.239)
50-59 år	1,046 (0.122)	1,502 (0.394)	0,767*** (0.090)	1,182 (0.285)
60-69 år	0,880 (0.100)	1,266 (0.371)	0,777*** (0.079)	1,382 (0.344)
Påbörjat högskole- universitetsstudier	1,283 (0.100)	1,313*** (0.169)	1,102 (0.079)	1,239 (0.163)
Haft kontakt minst en gång med SvK under det senaste året	2,960*** (0.328)	2,656*** (0.396)	4,712*** (0.606)	3,362*** (0.600)
Intercept	0,243 (0.033)	0,119 (0.030)	0,251 (0.038)	0,164 (0.039)
Pseudo r ²	0,04	0,06	0,528	0,056
N	3031	1275	3389	1166

Sign. ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.1. Robusta standardfel inom parantes. Ålderskategorierna 16-19 år samt 70+ återfinns i interceptet.

Tabell 2. Konfirmanders positiva inställning till Svenska kyrkan, logistisk regression (odds ratio)

	Konfirmander i Svenska kyrkan, slutet av konfirmationstiden 2013	Konfirmander i Svenska kyrkan, slutet av konfirmationstiden 2022
Tjej	1.456** (0.295)	0.941 (0.228)
Minst en av föräldrarna har högskole- eller universitetsutbildning	0.710*** (0.246)	2.479*** (0.659)
Minst en av föräldrarna är intresserade av religion	1.652* (0.171)	1.733** (0.417)
Deltagit i Svenska kyrkans barnverksamhet innan konfirmationstiden	1.415** (0.283)	1.212* (0.292)
Intercept	1.269 (0.321)	0.708 (0.207)
Pseudo r2	0.05	0.07
N	442	341

Sign. ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.1. Robusta standardfel inom parantes

Tabell 3. Konfirmanders positiva inställning till kristen tro, logistisk regression (odds ratio)

	Konfirmander i Svenska kyrkan, slutet av konfirmationstiden 2013	Konfirmander i Svenska kyrkan, slutet av konfirmationstiden 2022
Tjej	1.165*** (0.041)	0.941 (0.228)
Minst en av föräldrarna har högskole- eller universitetsutbildning	(0.175)	0.739
Minst en av föräldrarna är intresserade av religion	1.319*** (0.015)	1.733** (0.417)
Deltagit i Svenska kyrkans barnverksamhet innan konfirmationstiden		1.212* (0.292)
Intercept		1.752**
Pseudo r2	(0.474)	0.07
N	1.295***	341

Sign. ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.1. Robusta standardfel inom parantes

Guds kärlek

73

Guds kärlek färdas här långt
här dig - he - ten rör med mil - da
som be - rö - vats vär - dig - het och
tjä - na - re, vår her - re Je - sus

2 Vår handling gör Guds goda vilja synlig
Till brustna liv vi bär i enkel lydnad
och ödmjuk bön nu lakedom och
Guds tjänare, vår herre Jesus

Text: J. Jonson 1992, 1993
Musik: F. Sixten 1992

Kapitel 4

De små rörelsernas stora magnitud

Jonas Bromander

Att studera Svenska kyrkans medlemsflöden är ur flera perspektiv både viktigt och intressant. Först och främst utgör medlemskåren den grundläggande faktorn för organisationens demokratiska struktur. Endast medlemmar ges möjlighet att rösta i kyrkovalen och endast medlemmar är valbara i desamma. För det andra utgör medlemskåren (främst den yrkesverksamma) grunden för merparten av organisationens ekonomiska intäkter. För det tredje utgör medlemsutvecklingen ett tecken på hur väl Svenska kyrkans teologiska bas är förankrad i befolkningen som helhet. Sedan 1996 är dopet medlemsgrundande, dopet som är en av kyrkans viktigaste och mest centrala uppgifter. Kyrkomedlemskapet handlar således om demokrati, ekonomi och teologi. Detta är givet den organisationsform Svenska kyrkan har i dag, men det finns inget som säger att den måste bestå över tid. Man kan tänka både nytt och annorlunda. Det kommer jag dock inte att göra i denna artikel. För nu räcker det med att redovisa utvecklingen och antyda dess riktning mot framtiden.

Följande artikel avser att redovisa på vilket sätt medlemsflödena utvecklats de senaste tjugo åren (2004-2023). Tidsrymden är vald av praktiska skäl. 2004 var första året nuvarande kyrkobokföringssystem etablerades och 2023 är det senaste året för vilket det finns fullständiga medlemsuppgifter. Detta ger sammanhållna och jämförbara data över tidsperioden. Perioden inleds några få år efter det att Svenska kyrkan blev ett från staten fritt trossamfund. Det gör att all analys bygger på förutsättningar inom den nya ordningen. Även det bidrar till goda jämförelser.

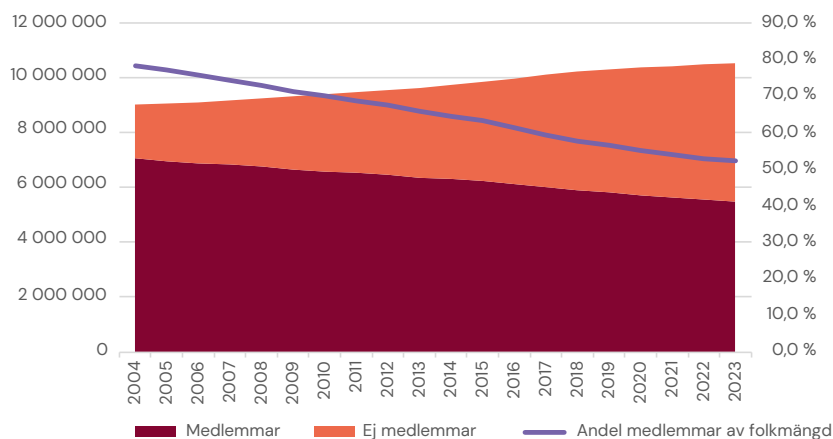
I artikeln diskuteras såväl antal medlemmar som andel medlemmar av befolkningen. Båda dessa storheter är intressanta, men de svarar egentligen på olika frågor. Antalet medlemmar anger hur många människor analysen hanterar. Antalet har betydelse för såväl ekonomi, demokrati som teologi. Andelen anger storleksförhållandet till den total som utgör hela befolkningen, således ett mått för kyrkans ställning i samhället som helhet, vilket inte minst får betydelse för hur man väljer att vara kyrka.

Antalet medlemmar varierar över tid genom att nya människor döps och inträder samt att medlemmar utträder eller avlider. På lokal nivå leder också in- och utflyttning till stora medlemsförändringar. Andelen medlemmar av befolkningen påverkas å sin sida både av hur många som är medlemmar i Svenska kyrkan och av hur många som bor i landet. Variationen i befolkningsutveckling påverkas i sin tur av födslokal, migration och dödstal, och lokalt även av flyttströmmar.

En överblick av utvecklingen

Medlemsutvecklingen i stort är sannolikt bekant för de flesta läsare av denna artikel. På totalen har medlemskåren blivit betydligt mindre under de senaste tjugo åren. 2004 tillhörde drygt 7 miljoner människor Svenska kyrkan genom sitt medlemskap. På tjugo år har nivån minskat till knappt 5,5 miljoner. Antalet medlemmar är således drygt 1,5 miljoner färre. Detta framgår av ytorna i figur 1.

Figur 1: Utveckling av medlemmar och icke-medlemmar 2004–2023.

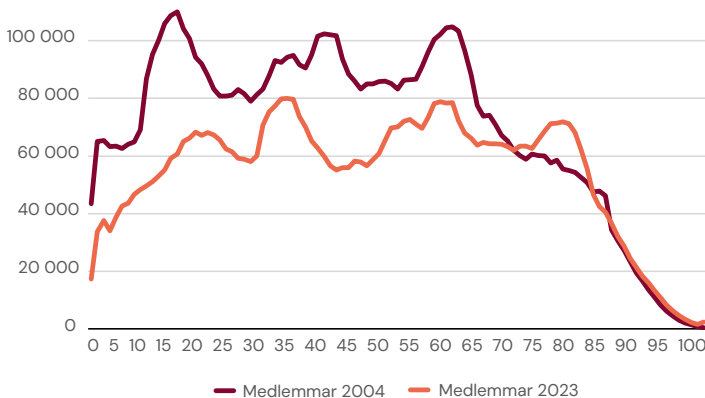
Diagrammets röda fält tydliggör denna successiva medlemsminskning. Svenska kyrkan har utifrån detta perspektiv blivit ca 22 procent mindre under här aktuell tidsrymd. Än mer intressant är kanske på vilket sätt antalet icke-medlemmar förändrats. Från knappt 2 miljoner till drygt 5 miljoner ger en ökning på över 3 miljoner individer, eller 157 procent. Somliga av dessa kommer som ett utflöde från Svenska kyrkan (genom utträde) medan andra immigrerat och/eller är födda av personer som valt att inte döpa sina barn. Kombinationen av invandring och sekularisering (i detta sammanhang tolkat som ett avtagande intresse för just Svenska kyrkan) bidrar till en samhällsförändring där allt större andelar av den Svenska befolkningen står utanför Svenska kyrkan. Medlemsfrekvensen har gått från 78 till 52 procent på tjugo år. Inom några få år kan man således förvänta att frekvensen sjunkit under 50 procent. Det innebär att icke-medlemmarna snart är i majoritet. I detta sammanhang är det värt att nämna att minskningen 2004-2023 är större än minskning

som skedde från och med religionsfrihetslagens införande 1951 till och med 2003.¹ De senaste 20 åren har således utvecklats i samma omfattning som skedde under de föregående 50 åren. I första hand är accelerationstakten orsakad av ökade utträden och lägre inflöde av nyfödda samt en ökad migration.

De absoluta talens åldersvariation

Medlemsantalet varierar i hög grad mellan åldrarna. Främst beror detta på demografiska faktorer som utgår från dödligheten och födslokalens variation mellan åren. Det är välkänt att det på 1940-, 1960- och under inledningen av 1990-talet föddes stora barnkullar. Det avspeglar sig också i Svenska kyrkans medlemskår. Variationen framträder tydligt i figur 2 där en av kurvorna representerar hur det såg ut 2004 och den andra på motsvarande sätt redovisar fördelningen för 2024. De två kurvorna liknar också varandra även om de speglar en förskjutning på 20 år. Alla som överlevt sedan 2004 har ju nu blivit 20 år äldre. Den mörkare linjen anger medlemskårens åldersfördelning 2004 och den ljusare utgör motsvarigheten för 2023. Tydligt är alltså att mönstret flyttat sig tjugo år framåt och att vi i dag endast har fler medlemmar i de äldsta ålderssegmenten, särskilt gäller det åldrarna 75-85 år, det vill säga babyboomen från 1940-talet. I övrigt har medlemsantalet sjunkit. I segmentet mellan 0-26 år är förlusten drygt 775 000 individer. Bland dem i yrkesför ålder (27-67) är den ca 910 000. Medan de däröver har blivit 120 000 fler. Att dopen successivt blivit allt färre driver på utvecklingen bland de yngsta. Utträden är den faktor som gjort att de i yrkesverksam ålder blivit färre, medan stigande överlevnadsålder och den stora kull som föddes särskilt efter andra världskriget påverkar utvecklingen bland de äldre.

Figur 2: Medlemmar per ålder 2004 och 2023.

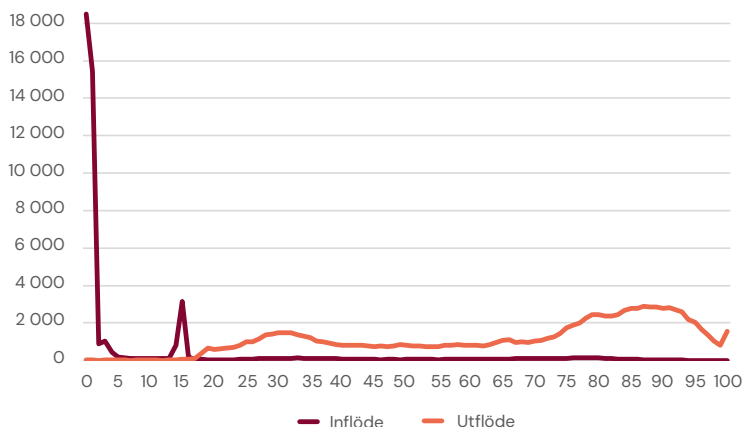

¹ Alwall, Gustafsson och Pettersson 1991, s. 21.

In- och utflöden 2023

För att illustrera hur medlemsflödena förändras inom olika åldrar redovisas i diagram 3 summan av aktiva inträden samt dop som ”inflöde” medan summan av utträden och avlidna som ”utflöde”.

Figur 3: Inflöden och utflöden medlemmar efter ålder under 2023

Noterbart är att inflöden sker vid två huvudsakliga punkter under ålderskurvan, strax efter födsel och i anslutning till konfirmation. I övrigt är inflödet noterbart men inte särskilt omfattande. Med tanke på att antalet icke-medlemmar ökat dramatiskt de senaste åren torde här finnas potential för fler inträden, särskilt om man betänker att en person som en gång har utträtt inte behöver vara för alltid utträd. Därtill finns alla de som aldrig varit medlemmar tidigare.

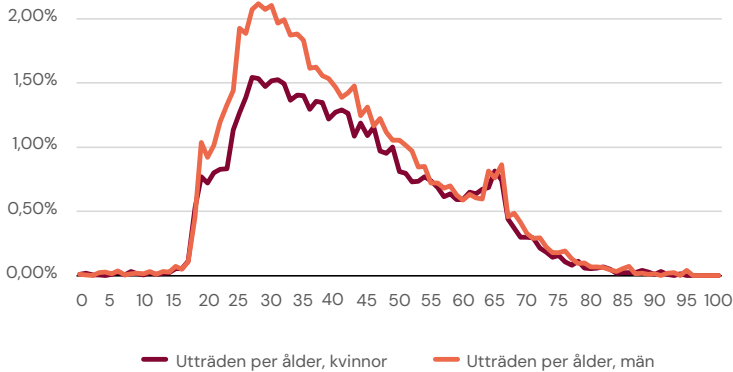
Utflödet är i jämförelse med inflödet mer utsträckt och påtagligt. Det startar vid myndighetsålder för att första gången ”peaka” i 30-årsåldern och sedan gå tillbaka något för att sedan hålla sig relativt konstant under den yrkesverksamma perioden. Därefter ökar utflödet successivt och ”peakar” en andra gång vid omkring 90-årsåldern. Den första perioden drivs av utträden medan den senare av dödlighet.

Idag tycks det alltså som om utflödet kan pågå kontinuerligt under livscykelns olika faser, medan inflödet är begränsat till två betydande livshändelser, födsel och konfirmation.

Självklart påverkas utflödets storlek av populationens storlek, vilken framgick av figur 2. Därför kan det vara läge att se hur inte minst utträdena fördelar sig i förhållande till medlemskårens storlek i olika åldra. Jag har valt att dela upp diagrammet på kön då även det bidrar till en större förståelse av mönstret. Figur 4 utgör händelser för 2023. Även om nivåerna varierat mellan de senaste åren, har mönstret i stort varit detsamma sedan 2004. 2023 gjordes färre utträden än under något av de enskilda åren under tidsperioden medan kyrkovalsår och år då särskilt

hård kritik fallit på Svenska kyrkan från media ökat på utträdestalen. Men mönstret är alltså med något undantag till stora delar lika.

Figur 4: Utträdesfrekvens för män och kvinnor i olika åldrar 2023

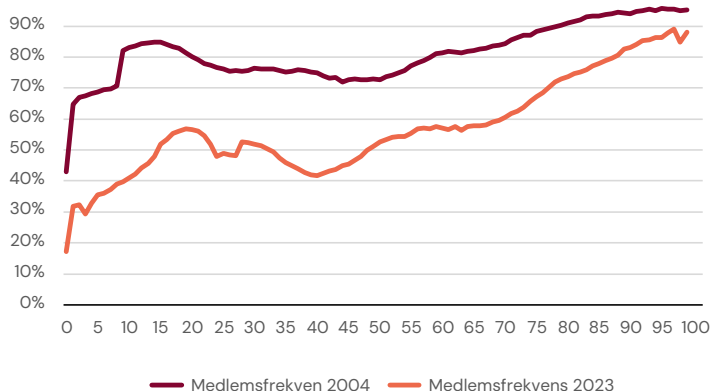

Män och kvinnor utträder ur Svenska kyrkan på ett likartat sätt under livsrytmen. Det är under vad som kan benämnas etableringsfasen (dvs unga vuxna) som utträdena är som mest omfattande. Kvinnor i något lägre grad än männen, men mönstren är desamma. Nästa topp infinner sig vid den fas i livet då människor ska etablera sig som pensionärer, dvs vid 65-årsålder. Väldigt få riktigt unga och riktigt gamla lämnar dock kyrkan aktivt genom utträde. Men det förekommer att föräldrar tar sina barn ur kyrkan precis som det förekommer att personer över 80 år lämnar. Men dessa rörelser är att betrakta som undantag och relativt marginella.

Andelen medlemmar snart under 50 procent

Inom några få år kommer Svenska kyrkans medlemsfrekvens att sjunka under 50 procent. För vissa segment i befolkningen är det dock redan på det viset. Naturligtvis är detta också ett faktum för många pastorat/församlingar. Männen är också redan i minoritet sedan ett par år och landar 2023 på en medlemsfrekvens på 48,9 procent. Det är i hög grad en effekt av männens något kraftigare utträdesbenägenhet, vilken tydliggjordes i figur 4. Men även årskullarna varierar markant i fråga om hur stor andel som är medlemmar. Det framgår av figur 5.

Figur 5: Medlemsfrekvens i olika åldrar

Utvecklingen mellan åren 2004 och 2023 är tydlig. Det är i åldrarna upp till dryga 50 som förändringen varit som mest dramatisk. I de äldre segmenten är den mer blygsam. Det framträder genom att avståndet mellan kurvorna avtar med stigande ålder. Men ingen åldersnivå har ökat sitt medlemstal då man anger medlemstalet i förhållande till befolkningsunderlagets storlek. Kurvorna för de två mätåren är relativt likartade, även om 2023 års nivåer är lägre och har en större variationsvidd. Än intressantare är att ingen årskull är större i förhållande till befolkningsstorleken i dag än vad den var för 20 år sedan, om man bortser från noll-åringarna 2004, vilka var betydligt färre än 2023 års tonåringar. Men det beror på att många dop sker under de andra och tredje levnadsåren.

Bland barn och unga är medlemstalet som lägst medan de unga vuxna vilka föddes under en tid då doptalen fortfarande var höga (över 65%) har ett fortsatt relativt högt medlemstal. Därmed kan det konstateras att Svenska kyrkan har få medlemmar bland de yngsta såväl i relativa som i absoluta tal, medan man bland de äldsta på motsvarande sätt har många medlemmar, såväl relativt som nominellt. Det är särskilt intressant med tanke på att det pågått en hel del aktivitet i organisationen med särskilt syfte att nå just barn och unga. Det ska inte ses som kritik mot aktiviteterna, men det indikerar att den utveckling som här redovisas är svår att rå på.

Med historien som utgångspunkt finns inget som talar för att det procentuella medlemstalet kommer att öka över tid. Snarare tvärt om. Befolkningsökning genom invandring och invandrares barnafödande, samt kyrkouträden och färre barndop leder på sikt till att kyrkans ställning i samhället som helhet kommer att försvagas ytterligare. Vad det innebär leder för långt att diskutera här, men inte minst handlar det om att kyrkligheten i allt högre grad blir ett intresse för en specifik grupp människor som inte alls utgör ett tvärsnitt av befolkningen som helhet.

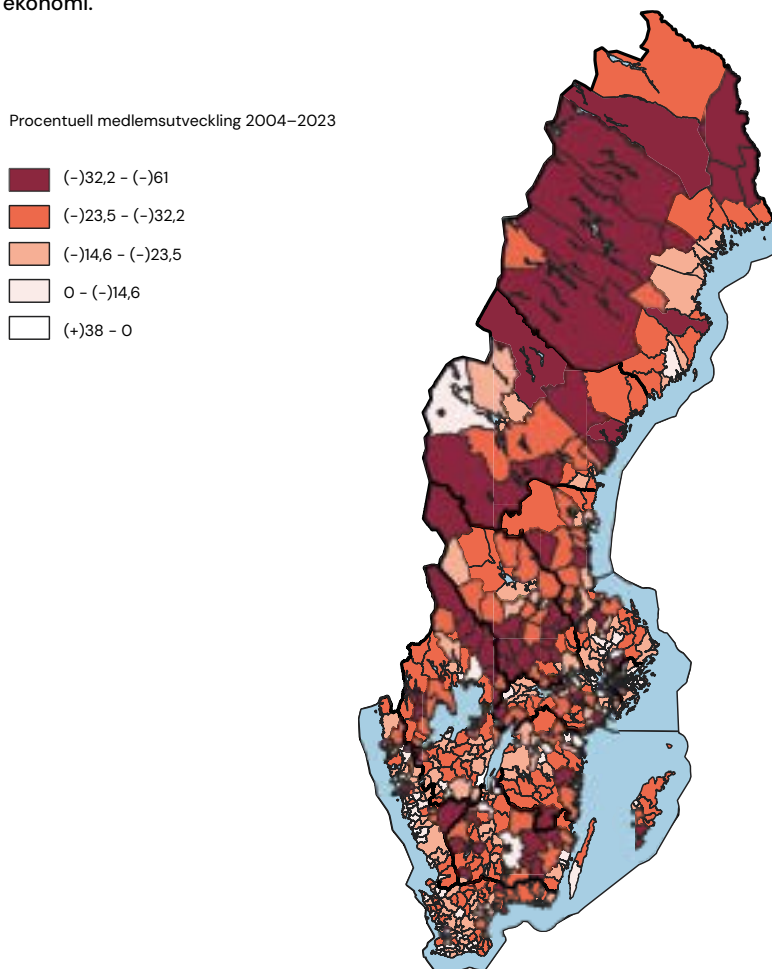
Geografisk variation

Jag inledde denna artikel med att konstatera att Svenska kyrkans medlemskår blivit ca 22 procent mindre sedan 2004. Det gäller på totalen, men för varje pastorat eller församling med egen ekonomi kan situationen se sig helt annorlunda. Södertälje pastorat och Skärholmens församling är de som tappat flest medlemmar under perioden (48 respektive 52 procent). Visserligen ligger Torslanda Björlanda i en nivå för sig med 61 procents tapp, men det beror på en församlingsdelning 2010. De som klarat sig bäst är Hammarlövs församling i Lunds stift och Lindberga församling i Göteborgs stift. Dessa har en positiv utveckling på 38 respektive 27 procent.

De exemplifierade pastoraten/församlingarna skiljer sig markant åt strukturellt. De med negativ utveckling präglas av hög invandring, medan de med positiv utveckling präglas av nybyggnation och inflyttning. På lokal nivå är det alltså i hög grad strukturella faktorer som påverkar medlemstalets utveckling.

Utan att i detalj diskutera orsakerna till den lokala utvecklingens variation finns det anledning att åtminstone visa på skillnaderna. Den är viktig eftersom såväl ekonomi som kyrkans grundläggande uppgift hanteras lokalt. Många av den lokala nivåns utmaningar skymms också då man enbart fokuserar de nationella totalsiffrorna. Kartan redovisar medlemsutvecklingen i procent för varje pastorat/församlingar med egen ekonomi.

Figur 6: Medlemsutveckling i procent för respektive pastorat/församling med egen ekonomi.

Noterbart är att variationen är stor i samtliga stift. Vita ytor, dvs de som befinner sig på plussidan finns spridda i flera stift. Det är få pastorat i Luleå och Härnösands stift som har klarat sig bättre än riksgenomsnittet på 22 procents minskning. Undantagen finner man i kuststäderna och i trakten omkring Åre. Västerås stift är det stift som på totalen gjort störst förluster (-27 procent). Kartan visar att pastorat som tappat mest befinner sig i ett bälte genom Västmanland som sträcker sig till Karlstads stifts nordligaste gräns.

Stiften Uppsala, Stockholm, Göteborg och Lund har klarat sig relativt väl och ligger på totalerna bättre till än rikssnittet. Men även dessa regioner har områden där förlusterna varit omfattande. Strängnäs, Linköping, Växjö och Visby täcks i stora delar av mörkt röda fält.

Ett av kartans huvudresultat måste vara att de pastorat/församlingar som klarat sig bäst under de senaste tjugo åren i hög grad har gynnats av att medlemmar flyttat in, dvs har flyttat från en annan plats. De som däremot klarat sig sämst är de som förlorar genom utflyttning.

Avslutning

I detta kapitel har Svenska kyrkans medlemsutveckling diskuterats utifrån perioden 2004-2023. Förändringarna indikerar flera förhållanden som är värda att beakta, inte minst för organisationens beslutsfattare på alla nivåer. Oavsett om du är teolog, förtroendevald eller ekonomiskt ansvarig har medlemsutvecklingen mycket att säga. Oavsett om man väljer att agera på den information som medlemsutvecklingen signalerar eller inte, kommer den att ha stor betydelse för hur kyrkan kan vara kyrka i framtiden.

Medlemsutvecklingen har varit successiv och stabil under de senaste tjugo åren. I hög grad påverkas den av demografiska faktorer som ligger utanför Svenska kyrkans kontroll att påverka, men det är långt ifrån hela sanningen. Den stabila utvecklingen indikerar att rörelsen nedåt kommer att fortsätta. Inom kort är andelen av tillhöriga i befolkningen under 50 procent och när medlemskårens äldre hälft har avlidit kommer sannolikt varje årskull att ligga under 50 procent. Utvecklingen är för varje år som går en knappt märkbar krusning, men under den här aktuella tjuugoårsperioden är magnituden närmast dramatiskt med 1,5 miljoner färre medlemmar. Det motsvarar alla som bor i kommunerna Stockholm och Göteborg tillsammans.

Gällande detta finns det i nu tillgänglig statistik inget som talar för att utvecklingen kommer att förändras på totalen, även om utträdes- och dödstal kan variera från ett år till ett annat. Därför kan vi anta att såväl riktning som magnitud kommer att bestå.

Flyttströmmarna har i hög grad bidragit till att såväl dränera vissa församlingar på medlemmar som att göda andra med desamma. Ofta är det unga vuxna som låter röra på sig. Samtidigt är det de unga vuxna som är de mest utträdesbenägna och de är dessutom i barnafödande ålder. Ska man peka ut ett ålderssegment som särskilt intressant för Svenska kyrkan att fokusera så torde det vara dessa. De utgör helt enkelt en kritisk grupp för organisationen i flera olika avseenden. Teologiskt då det är dessa som har att ta ställning till dopets relevans för just dem själva och deras barn, ekonomiskt då de har många år kvar i yrkeslivet och demokratiskt då de har möjlighet att föryngra en i dag allt mer åldrande kyrka.

Svenska kyrkan måste räkna med att bli mindre, såväl totalt som lokalt. Med några få undantag går nämligen alla församlingar/pastorat i samma riktning. Det betyder inte att loppet är kört eller att kurvan aldrig kommer att plana ut. Men i väntan på det kan tiden användas till att ställa om; hur ska vi vara kyrka framöver och vad har vi råd med?

Referenser

Alwall, Jonas. Gustafsson, Göran. Pettersson, Thorleif. 1991, Svenska kyrkans medlemmar och kyrka-statfrågan. (SOU 1991:102 Betänkande av ERK-utredningen)

Kapitel 5

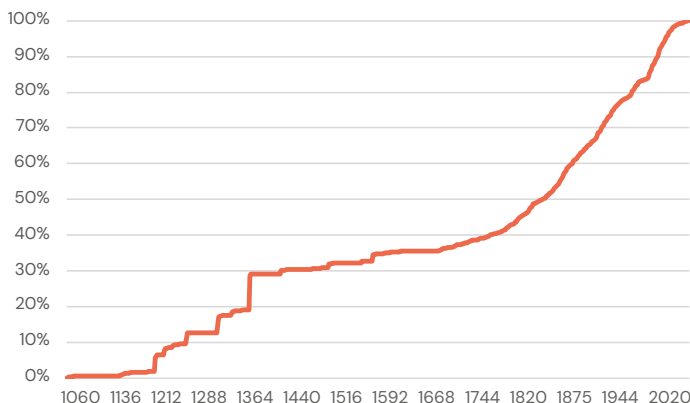
Om befolkning, bostadsbyggande och nya kyrkobyggnader.

Andreas Sandberg

Inledning

Omkring år 1060 invigdes Sveriges och Nordens äldsta bevarade stenkyrka i Dalby sydost om Lund i Skåne. Under det följande årtusendet, fram till år 2020, har ytterligare 3414 kyrkor invigts varav det stora flertalet fortfarande är i bruk inom Svenska kyrkan. Figur 1 redovisar i vilken takt dessa kyrkor byggts under denna period. Under det första århundradet efter Dalby kyrkas invigning var byggnadstakten relativt låg jämfört med de kommande åren. Fram till mitten av 1100-talet invigdes endast ett 30-tal kyrkor, flertalet i södra Sverige. Därefter ökade byggaktiviteten väsentligt och redan vid sekelskiftet runt år 1400 hade drygt 1000 av landets kyrkor byggts. Under denna period invigdes de första kyrkorna i de norra stiftet, men med få undantag var det framför allt i landets södra del som de nya kyrkorna tillkom. Under de följande århundraden byggdes kyrkor i en historiskt sett låg men jämn takt. Inte förrän vid 1800-talets mitt hade ytterligare 1000 kyrkor byggts. Under senare delen av detta sekel är dock utbyggnadstakten märkbart högre då i genomsnitt tio kyrkor per år invigs, och omkring 500 kyrkor invigs mellan 1850 och 1900. Även större delen av 1900-talet präglas av en förhållandevis hög kyrkobyggnadstakt. Fram till 2:a världskrigets utbrott 1939 byggs kyrkor i Sverige i ungefär samma höga takt som under 1800-talets senare hälft. Från 1940 och 15 år framåt följer en tillfällig svacka i byggnadstakten. Därefter, i samband med de så kallade rekordåren på 1960- och 1970-talen byggs ett stort antal kyrkor. En särskilt intensiv byggperiod utgör åren mellan 1960 och 1979 då 272 nya kyrkor invigs. De senaste två decennierna har präglats av en betydligt lugnare byggtakt med omkring två nya kyrkor per år i genomsnitt sedan millennieskiftet. Den här artikeln riktar ljuset mot byggnationen av kyrkor under det senaste årtusendet, med särskilt fokus på utvecklingen under det senaste århundradet. Syftet är att något belysa i vilken utsträckning som invigningen av nya kyrkor gått i takt med befolkningstillväxten i landet, nationellt, regionalt och lokalt.

Figur 1. Byggnationen av kyrkor under 1000 år. Kumulativ utveckling av antalet kyrkor per år i procent av Svenska kyrkans samtliga kyrkobyggnader uppförda under 1060 – 2020.

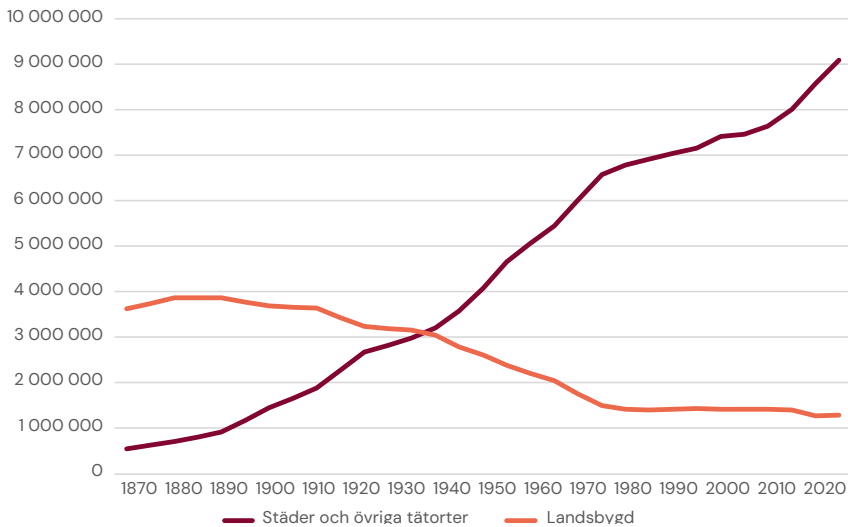
Källa: Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister.

Kyrkor, bostäder och befolkningsgeografisk utveckling.

Tre fjärdedelar av Svenska kyrkans kyrkobyggnader är uppförda före år 1900. Av förklarliga skäl speglar kyrkornas geografiska utbredning under denna period också den befolkningsgeografiska utvecklingen, dvs så som den förändrades under det förra millenniets första nio århundraden. Vid 1800-talets början bodde omkring 90 procent av landets befolkning på landsbygden och endast var tionde invånare i en tätort. Denna bosättningsstruktur var i stort sett oförändrad under 1800-talets första hälft. Först i samband med att tillväxttakten i befolkningen ökade en bit in på århundradet ökade den andel av befolkningen som bodde i städer och mindre tätorter. Utvecklingen gick relativt snabbt. Bara några år in på 1900-talet bodde var tredje invånare i en tätort och vid mitten av 1930-talet var stads- och tätortsborna i majoritet. Först i samband med den ekonomiska lågkonjunkturen i början av 1970-talet minskade takten i denna urbaniseringsprocess. Mellan 1970 och år 2000 har den andel som bor i tätort endast ökat med en par procentenheter. De första decennierna efter millennieskiftet har präglats av en mycket snabb befolkningstillväxt. Mellan år 2000 och 2020 ökade Sveriges befolkning med närmare 1,5 miljoner invånare. Denna befolkningstillväxt, motsvarande 17 procent, har uteslutande skett i städer och tätorter. Landsbygdsbefolkningen har under samma tidsperiod fortsatt att minska i både absoluta och relativa tal. I Figur 2 framträder den snabba befolkningstillväxten i städer och tätorter på ett tydligt sätt med en brantare lutning av den avslutande delen av kurvan.¹

¹ Statistikmyndigheten SCB

Figur 2. Antal boende i städer/tätorter och på landsbygd i per år 1870–2020

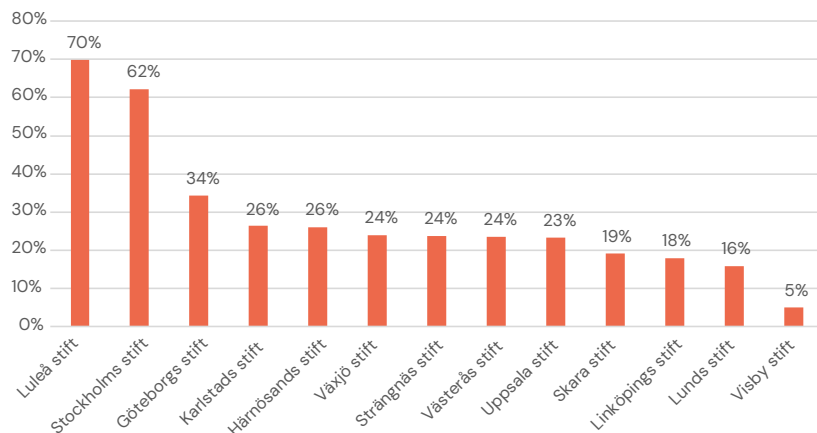

Källa: Statistikmyndigheten SCB

1900-talets befolknings- och kyrkobyggnadsutveckling

Vid 1900-talets början hade landet en geografisk spridning av kyrkobyggnaderna i första hand präglad av en befolkningsstruktur där en stor majoritet av befolkningen bodde på landsbygden. Den fortsatta byggnationen av nya kyrkor under det århundrade som följde genomfördes i första hand i stadsmiljöer. Det är en självklar följd av den allt större befolkningskoncentrationen till de större tätorterna och städerna. Den förändring av den geografiska fördelningen av antalet kyrkor som detta innebar avspeglas delvis i figur 3 som visar hur stor andel av samtliga kyrkor som är byggda efter år 1900 per stift. Storstadsstiften Stockholm och Göteborg har båda en förhållandevis stor andel ”nya” kyrkor. Detta är särskilt framträdande i Stockholms stift med sitt relativt avgränsade geografiska område med en liten del landsbygd. Här har förhållandevis många nya kyrkor byggts under de senaste 100 åren mot bakgrund av den snabba befolkningstillväxten i dessa stift. Luleå stift präglas av en desto större del lands- och glesbygd. Det är en landsbygd som länge varit mycket glest befolkad jämfört med motsvarande områden i södra Sverige. Den starka utvecklingen av antalet kyrkor under 1900-talet ska ses mot bakgrund av att stiftet vid 1900-talets början hade en relativt gles struktur även vad gäller kyrkornas geografiska fördelning. Det betydligt mindre Gotlands stift hade exempelvis vid denna tidpunkt nästan dubbelt så många kyrkor. Sammanfattningsvis kan man säga att de enda stift som i huvudsak har en kyrkobyggnadsgeografisk struktur som är präglad av det senaste århundradets befolkningsutveckling är Luleå och Stockholms stift. Övriga stift har en spridning av sina kyrkobyggnader som är mer präglad av det bebyggelsemönster som var det dominerande fram till det förra sekelskiftet med en befolkning som i huvudsak bodde på landsbygden.

Figur 3. Andel kyrkor invigda efter 1900 i procent av samtliga kyrkor per stift år 2020.

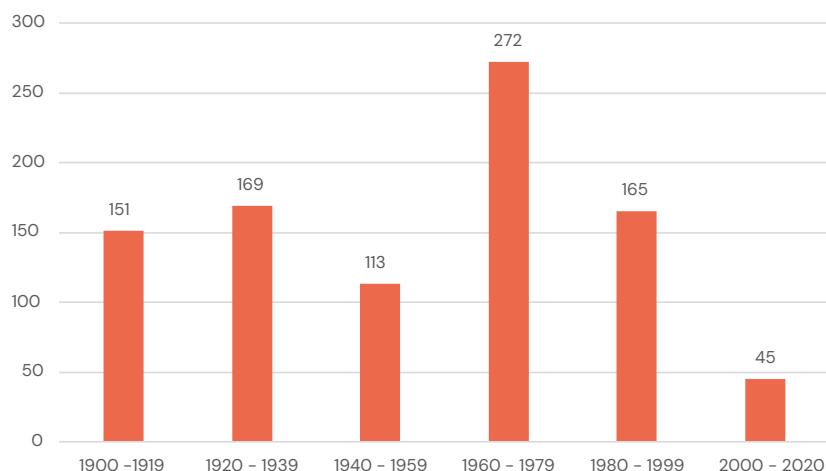
Utvecklingen efter 1950

Den senare hälften av 1900-talet är starkt präglad av det omfattande bostadsbyggandet under 1960- och 1970-talen. I de tre storstadsområdena, Stockholm, Göteborg och Malmö, växte nya förortsområden fram, men även i medelstora och mindre städer byggdes nya bostadsområden i snabb takt. I anslutning till denna utveckling växte också behovet av nya kyrkor i takt med att befolkningen ökade. Inom den så kallade småkyrkorörelsen lyfte man fram betydelsen av att de framväxande stadsdelarna inte enbart skulle erbjuda nya bostäder och offentlig och kommersiell service, utan även egna församlingar med kyrkor i anslutning till nya församlingslokaler.² Utbyggnaden av nya kyrkor hade under en längre tid inte hållit samma takt som den befolkningstillväxt som tog fart redan i början av seklet. Figur 4 visar att utbyggnaden av nya kyrkor var särskilt intensiv under perioden 1960- och 1970-talen. Inom forskningsprojektet Förortskyrkan gjordes bland annat en kartläggning av Svenska kyrkans byggverksamhet under denna period. En inventering av byggverksamheten under perioden 1967 till 1978 visade att flertalet, närmare 70 procent, av de kyrkliga anläggningar som byggdes under denna period var kyrkor i kombination med församlingshem. Endast 10 procent utgjordes av enbart kyrkor eller kapell. Församlingshem utan kyrkolokal stod för resterande 20 procent.³

² Eckerdal, Per, 1992.

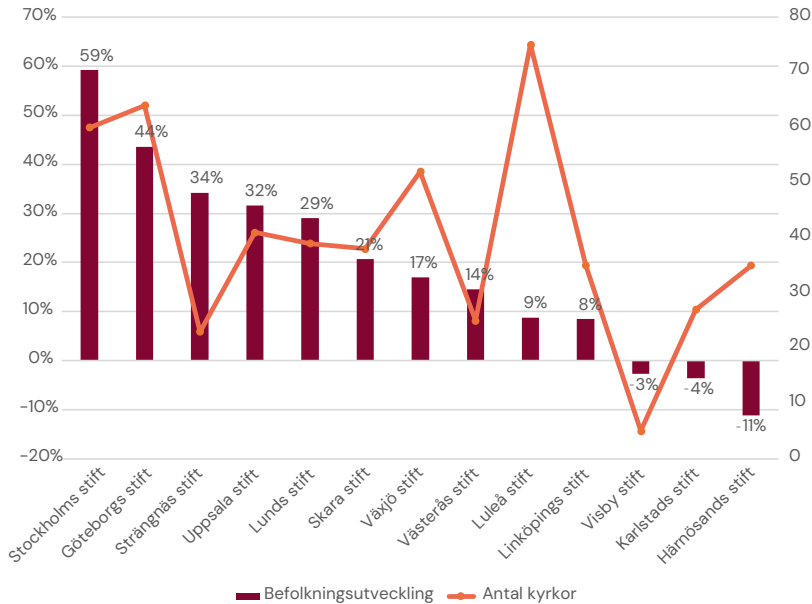
³ Straarup, Jörgen, 1979.

Figur 4. Antal invigda kyrkor per tidsperiod i Sverige totalt 1900 – 2020

Att utbyggnaden av nya kyrkor inte enbart berörde de större städerna och storstadsstiften framgår av figur 5 där kurvan visar antalet invigda kyrkor per stift under senare delen av 1900-talet. Räknat i absoluta tal är Luleå även det stift där flest kyrkor byggts under 1900-talet, tätt följt av storstadsstiften Göteborg och Stockholm. Trots att befolkningstillväxten var som starkast i framför allt Stockholms och Göteborgs stift (se staplarna i Figur 5) står de tillsammans med det tredje storstadsstiftet Lund endast för omkring en tredjedel av de nya kyrkor som invigdes under perioden efter 1950 och fram till millennieskiftet. De tre storstadsstiften stod för närmare 70 procent av befolkningstillväxten i landet under samma period. Utbyggnaden av nya kyrkor regionalt (se kurvan i Figur 5) har alltså inte riktigt gått i takt med befolkningsutvecklingen. Det har sannolikt flera förklaringar, men en mer uppenbar orsak har att göra med variationen i befolkningstäthet mellan de olika stift. I tätbefolkade storstadsregioner kan en kyrka ha ett upptagningsområde med betydligt fler invånare än vad som är möjligt i mer glest befolkade regioner, där de norra stift är tydliga exempel.

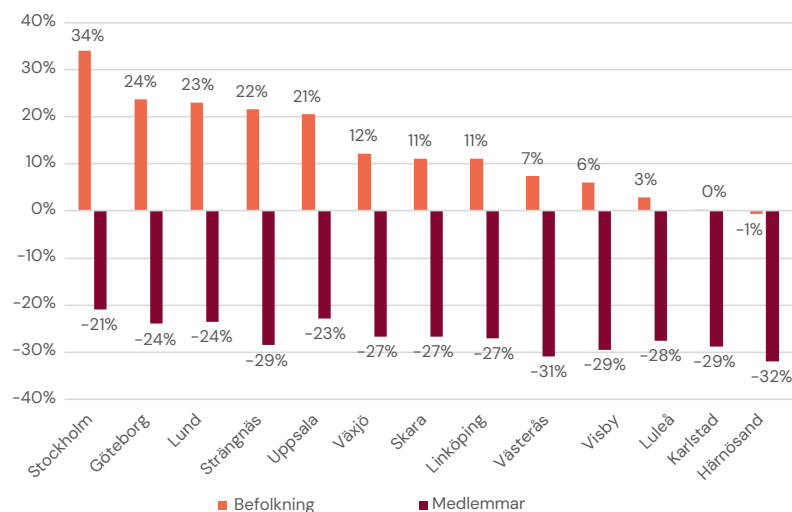
Figur 5. Befolkningsutveckling i procent och antal invigda kyrkor per stift 1950–1999

Utvecklingen efter 2000

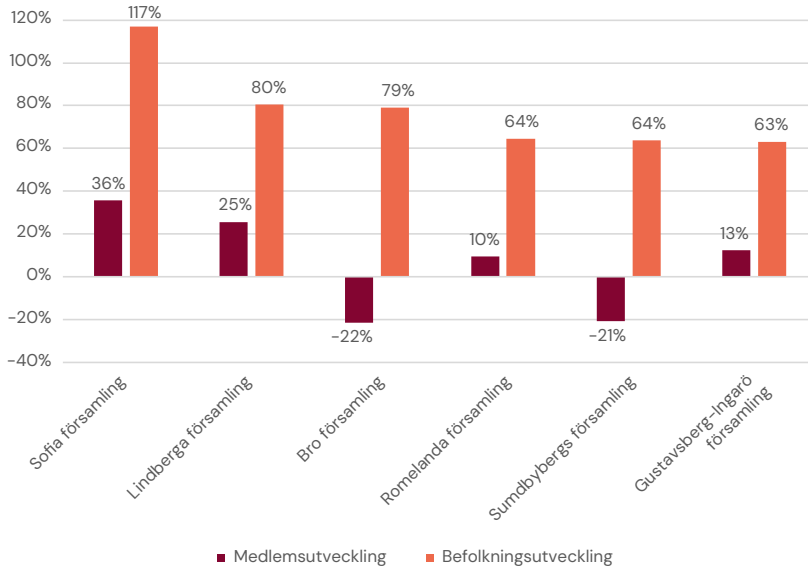
Åren efter millennieskiftet och fram till år 2023 har Sveriges befolkning ökat med drygt 1,6 miljoner. Det motsvarar en ökning på 18 procent vilket innebär att befolkningen ökat betydligt snabbare under dess år jämfört med de tre sista decennierna under 1900-talet. Mellan 1970 och 1999 ökade befolkningen med mer blygsamma 9 procent. De regionala skillnaderna var, liksom tidigare år, relativt stora. Storstadsstiften, Stockholm, Göteborg och Lund, ökade snabbast, medan befolkningsstorleken i de norra stiften tillsammans med Karlstads stift förändrades marginellt. Figur 6 visar den procentuella utvecklingen vad gäller både befolkningen totalt och antalet medlemmar i Svenska kyrkan per stift. Som framgår av figuren är skillnaderna i medlemsutveckling relativt likartad i de olika stiften, trots stora skillnader vad gäller befolkningsutveckling.

Figur 6. Befolknings- och medlemsutveckling per stift 2000–2023

Figuren illustrerar också ett skifte i fråga om relationen mellan befolknings- och medlemsförändringar. Vid slutet av 1980-talet var omkring 90 procent av landets befolkning medlemmar i Svenska kyrkan. Det innebar att en befolkningstillväxt, regionalt eller lokalt, i de flesta fall också bidrog till ett betydande tillskott av medlemmar. År 2023 hade den del av befolkningen som är medlemmar minskat till 52 procent. Med närmare hälften av en befolkning som inte är medlemmar och en befolkningstillväxt som de senaste två decennierna i stor utsträckning drivits på av invandring är sambandet mellan befolknings- och medlemstillväxt betydligt svagare idag jämfört med förhållandena under det sena 1900-talet. I Figur 7 framträder den här förändring tydligt där utvecklingen i sex av landets mest befolkningsexpansiva församlingar under 2000-talet redovisas. Två exempel är Sofia församling i Stockholm och Lindberga församling i Varbergs kommun där den mycket kraftiga befolkningstillväxten sedan år 2000 också bidragit till ett betydande tillskott av medlemmar i Svenska kyrkan. Här har en omfattande utbyggnad av bostadsbeståndet bidragit till en inflyttning till församlingarna vilket i sin tur medfört att Sofia och Lindberga tillhör det fåtal församlingar i landet där antalet medlemmar faktiskt ökat under de senaste decennierna. Figur 7 innehåller även exempel på församlingar där medlemsutvecklingen gått åt andra hållet, trots en nästan lika kraftig befolkningstillväxt. Den negativa medlemsutvecklingen i Bro församling, utanför Stockholm, och Sundbybergs församling förklaras sannolikt i stor utsträckning av att flyttströmmarna till och från dessa församlingar skiljer sig strukturellt från motsvarande in- och utflyttning från Sofia och Lindberga. Andelen medlemmar bland inflyttarna är förmodligen betydligt lägre i de förra exemplen på befolkningsexpansiva församlingar.

Figur 7. Medlems- och befolkningsutveckling 2000 – 2023, exempel på befolkningsexpansiva församlingar med olika påverkan på medlemsförändringar.

Även bland de församlingar med den svagaste medlemsutvecklingen finns exempel där medlemsantalet och befolkningen utvecklas åt olika håll. Figur 8 visar utvecklingen i sex av de församlingar där antalet medlemmar i Svenska kyrkan minskat mest procentuellt sett. Bland dessa finns både storstadsförsamlingar som Skärholmen i Stockholm och Hällefors Hjulsjö församling i Bergslagen. I det senare fallet beror utvecklingen i första hand på ett negativt flyttnetto i relation till övriga landet medan utvecklingen i Skärholmens fall kan beskrivas som resultatet av en segregationsprocess. Sammanfattningsvis, och något förenklat, beror utvecklingen här på att personer med utländsk bakgrund utan anknytning till Svenska kyrkan i stor utsträckning flyttat in och medlemmar i Svenska kyrkan, vanligtvis med svensk bakgrund, har flyttat ut under den aktuella tidsperioden. Skärholmen var vid 1990-talets mitt en relativt stor församling med närmare 18 000 medlemmar i Svenska kyrkan motsvarande 62 procent av befolkningen. Knappt 30 år senare är församlingen befolkningsmässigt större med drygt 37 000 invånare, men med ett medlemsantal motsvarande en ganska liten församling med drygt 6 000 medlemmar i Svenska kyrkan, knappt 17 procent av befolkningen. Skärholmen är tillsammans med Spånga-Kista församling och Nylöse pastorat i Göteborg några exempel på ett växande antal församlingar runt om i Sveriges storstadsförorter och större städer med en förhållandevis stor befolkning, men med få medlemmar i Svenska kyrkan.

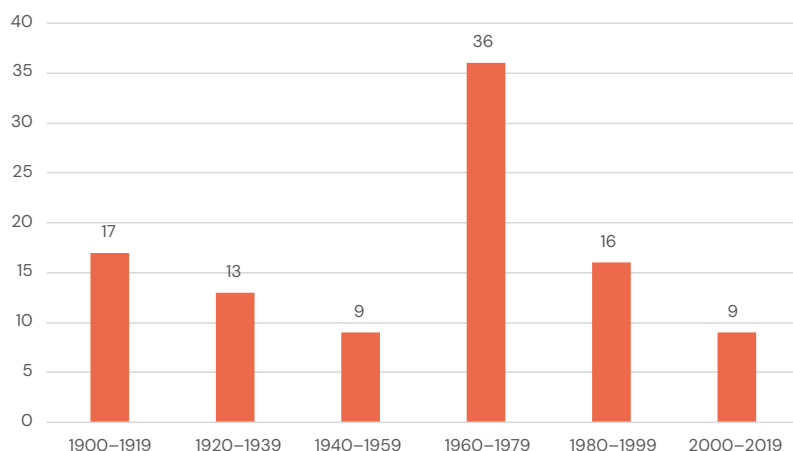
Figur 8. Medlems- och befolkningsutveckling i procent i sex församlingar/pastorat där antalet medlemmar minskat mest 2000–2023

Befolkningstillväxt och utbyggnaden av kyrkor – ett brutet samband

Det samband som kan spåras mellan befolkningstillväxten och utbyggnaden av nya kyrkor i landets städer och tätorter under större delen av 1900-talet tycks vara brutet vid en studie av utvecklingen efter millennieskiftet. Stockholms stift får tjäna som exempel på denna brist på samband under senare år. Figur 9 visar hur antalet invigda kyrkor under 2000-talet minskat kraftigt jämfört med de föregående tidsperioderna. Detta trots att stiftet upplevt en period av befolkningstillväxt som med god marginal överskridit tillväxttakten under 1900-talets sista decennier. Trots framväxten av en rad nya stadsdelar och större bostadsområden under de senaste 20 åren har endast nio kyrkobyggnader tillkommit under dessa år. Sjöstadskapellet i Hammarby sjöstad i Sofia församling är ett av få exempel där en ny stadsdel också fått en ny kyrka. Bristen på nya kyrkor ska naturligtvis ses mot bakgrund av ett krympande medlemstal i de flesta församlingar, trots en växande befolkning. Det ska också ses mot bakgrund av att många församlingar brottas med ett överskott av fastigheter som tynger ekonomin. Inte desto mindre är det ett faktum att det idag växer fram en infrastruktur med nya bostäder, offentlig och kommersiell service, men utan en fysisk representation av Svenska kyrkan i form av en kyrka eller församlingshem.

Figur 9. Antal invigda kyrkor per tidsperiod i Stockholms stift 1900 – 2019

Avslutande kommentar

I det tidigare nämnda forskningsprojektet Förrorts kyrkan konstateras att de kristna samfundet, både Svenska kyrkan och frikyrkorna, under 1960- och 1970-talen fanns en ambition att ha "fasta anläggningar" att utgå ifrån för sin verksamhet i de många nya stadsdelar och bostadsområden som växte fram under denna period. Dessa anläggningar skulle dels tjäna som plats för gudstjänst och bas för evangelisation bland den växande befolkningen, dels som en resurs för församlingarna att ta sitt sociala ansvar i närområdet. Denna ambition resulterade i sin tur att Svenska kyrkan och andra samfund försökte vara med i stadsplaneringen och avsätta mark för byggnation av kyrkor och församlingslokaler i de nya bostadsområdena.⁴ Möjligen finns det alternativa sätt för Svenska kyrkan och dess församlingar att bedriva motsvarande verksamhet utan dessa "fasta anläggningar" i de stadsdelar som idag växer fram. Frågan är hur Svenska kyrkan annars kan vara synlig för de människor som kommer att befolka den framtida staden?

⁴ Straarup, Jörgen, 1979.

Referenser

Eckerdal, Per, 1992, *Småkyrka i storstad: småkyrkorörelsen i Göteborg 1946–1970: en studie av kyrklig strategi i en växande storstad*. Stockholm: Verbum.

Gustafsson, Göran, 1980, *Ny kyrka – ökad aktivitet i församlingen? Arbetsrapport nr 10 från projektet Föroortskyrkan*. Uppsala universitet, Teologiska institutionen.

Straarup, Jörgen, 1979, *Svenska kyrkans byggnadsverksamhet i förortsområden under åren 1967–1978. Arbetsrapport nr 4 från projektet Föroortskyrkan*. Uppsala universitet, Teologiska institutionen.

Kapitel 6

Effektivitet, effekt och förtroende – grunder för hållbar kommunikation.

Magdalena Widmark

Svenska kyrkan ska enligt Kyrkoordningen vara en öppen folkkyrka, tillgänglig för alla. Kommunikationen ska präglas av närvaro, öppenhet och hopp i enlighet med Svenska kyrkans kommunikationsplattform. Kyrkan ska också bidra till de hållbarhetsmål som finns beskrivna i Agenda 2030 vars ledord är att ingen lämnas utanför.¹ Det innebär att pröva ekologiska, ekonomiska, sociala och existentiella hållbarhetsdimensioner i både verksamhet, kommunikation och uppföljning.²

Samtidigt befinner sig Svenska kyrkan i en tid som präglas av ett samhälle som i olika avseenden dras isär. Det gäller bland annat mellan stad och land, men också inom samhällen och städer. Polisen har i dag definierat 59 områden som utsatta.³ Dessa områden har också en ung befolkning med tre fjärdedelar under 45 år.⁴

Tidigare studier av Svenska kyrkans kommunikation har visat att kyrkan generellt sett har låg synlighet hos den unga vuxna generationen. En konsekvens av detta är att förtroendet för kyrkan är lägre hos unga än hos de äldre.⁵ Viktiga faktorer som bidrar till förtroende är kunskap och kännedom. Faktorer som är allt svårare att åstadkomma i det paradigm-skifte som kommunikationssamhället nu befinner sig i. Det innebär att en alltmer digitaliserad kommunikation och brevlådans snart helt marginella roll utmanar möjligheterna till en hållbar kommunikation. Omställningen påverkar alla tre aspekterna av hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Även om de tre dimensionerna av hållbar utveckling, sociala, ekonomiska och ekologiska, är integrerade i varandra och odelbara är frågan om kommunikationens klimatavtryck så komplex att den inte kommer att behandlas i denna artikel. Men det finns möjlighet att mäta kommunikationens klimatavtryck, bland annat genom AdGreens koldioxidkalkylator som är framtagen för annons- och reklamproduktion.⁶

1 Agenda 2030 är en överenskommelse för hållbar utveckling som antogs 2015 av FN:s medlemsländer. Agendan innehåller de 17 Globala målen för ekonomiskt, social och miljömässigt hållbar utveckling. un.org/goals. 240624

2 Svenska kyrkans Årsredovisning

3 PMY Rapport Polismyndigheten, 2023

4 Internetstiftelsen, Järvaveckan research, 2024

5 Widmark 2020, 2021, 2022, 2023.

De socioekonomiska dimensionerna är relativt outforskade när det gäller kommunikationens roll för att bidra till ett hållbart samhälle. Det är sällan kommunikationens spridning och effekt följs upp utifrån sociala hållbarhetsmål.⁷ De flesta mätinstitut följer upp företags och organisationers kampanjer utifrån ålder, kön, behovsdriven segmentering och geografi. Målet är att bygga varumärke och försäljning eller annan aktivitet. Socialt hållbart fokus i uppföljningen ligger oftast, och av goda skäl, på kommunikationens innehåll avseende diskriminering av människor med utländsk härkomst, hbtqi personers rättigheter eller könsroller. För Svenska kyrkans del bör emellertid en hållbar kommunikation i grunden handla om att alla har fått möjlighet att ta del av den kommunikation som berör dem, oavsett var de bor, inkomstnivå eller förmåga.⁸ Då verkar den för tillit, inkludering och egenmakt - viktiga hörnstenar i alla demokratier och demokratiskt uppbyggda organisationer.

Fokus för denna artikel är att studera hur Svenska kyrkans kommunikation kan vara socialt hållbar, främst utifrån aspekten hur den sprids och uppfattas. Artikeln tar inte upp frågor om hur man kommunicerar social hållbarhet i syfte att stärka ett varumärke – ett område som fokuserar på diskrimineringsfrågor. Socialt hållbar kommunikation i det här fallet handlar om att människor med olika socioekonomiska förutsättningar ska ha möjlighet att ta del av den kommunikation som sker.⁹ Jag kommer att utgå från den bärande principen för Agenda 2030 och för Svenska kyrkan - att ingen ska lämnas utanför – för att utforska i vilken mån kommunikationen är socialt hållbar. Jag kommer även lyfta frågan om kommunikationens effekt och de ekonomiska aspekterna som finns där i.

När kommunikation är kostnadseffektiv innebär det att de man vill nå också har haft möjligt att ta del av den och påverkats positivt till en så låg kostnad som möjligt. Det kanske allra största hindret för att förstå om kommunikationsarbetet har varit hållbart ekonomiskt och socialt är föreställningen om att den har synts och påverkat människor positivt utan att veta om det förhåller sig så.¹⁰

6 AdGreen är ett initiativ som har stöd från flera aktörer inom reklambranschen. Det drivs av en bred koalition av produktionsföretag, reklambyråer, produktionshus och andra intressenter. Målet är att samarbeta för att minska den negativa miljöpåverkan från reklamproduktion och främja hållbarhet. weareadgreen.org 240624.

7 Eftersökningar i utvärderingar av myndigheters och ideella organisationers rapportering har inte givit någon sådan redogörelse.

8 Oavsett kön, utbildnings- och inkomstnivå, social status, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, bostadsort, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och uttryck, ålder och funktionsnedsättning.

9 Söker man på socialt hållbar kommunikation handlar sökträffarna uteslutande om hur man kommunicerar social hållbarhet.

Olika ingångar till socialt hållbar kommunikation

Socialt hållbar kommunikation har ingen entydig definition i dag, men det finns olika syften med att adressera social hållbarhet i kommunikationen. Det kan handla om att stärka sitt varumärke, stärka konsumentens möjlighet till socialt hållbara val, men också demokrati och rättvisefrågor.

Social hållbarhet i kommunikationen påverkas bland annat av Internationella Handelskammaren (ICC), näringslivets världsorganisations marknadsföringskod, som sedan många år har syftet att skydda konsumenten, men också syftet att motverka att kommunikation ger upphov till diskriminering.¹¹ EU kommer också påverka innehållet i kommunikationen genom det nya hållbarhetsdirektivet, Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), som kan liknas vid klimatets och hållbarhetens GDPR. Syftet med lagen är att värna klimatet och hållbart företagande och hjälpa investerare och konsumenter göra hållbara investeringar.¹²

Utöver konsumentperspektivet finns ingången till social hållbarhet utifrån rättvis- och demokratifrågor. World Association for Christian Communication (WACC) pekar på kommunikations- och informationsfattigdom som hinder för att uppnå målen i Agenda 2030. Det gäller bland annat brister i fråga om fri journalistik och tillgång till teknik som hindrar människor från att fullt ut delta i beslutsprocesser i frågor som påverkar deras liv.

I Sverige har Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Folkhälsomyndigheten forumet Mötesplats sociala hållbarhet, för frågor som är strategiskt viktiga för en god och jämlik hälsa och för välfärden i övrigt.¹³ Deras principer för social hållbarhet handlar om att det samhället erbjuder ska anpassas och utformas utifrån de grupper som har störst behov med särskild hänsyn till de människor och områden som har sämst förutsättningar.¹⁴

Utgår man från att Agenda 2030, *att ingen ska lämnas utanför*, anser jag att socialt hållbar kommunikation handlar om att det finns ett rättviseperspektiv i planering och utformning av kommunikationen där syftet är att skapa möjlighet till delaktighet oavsett var man bor, eller vilken inkomst- och utbildningsnivå man har. Genom att se till dem

10 Det är William H. Whyte i artikel med titeln "Is Anybody Listening?" publicerad 1950 som påtalar att det största problemet med kommunikation är illusionen om att den har ägt rum. "The great enemy of communication is the illusion of it. We have talked enough; but we have not listened. And by not listening we have failed to concede the immense complexity of our society—and thus the great gaps between ourselves and those with whom we seek understanding." Eller uttryckt med George Bernard Shaws formulering: *Det enskilt största problemet med kommunikation är illusionen att den ägt rum.*

11 ICC, 2023. Reglerna utformade som marknadsföringskod utkom första gången 1937 och ligger till grund för reglering i fler än 90 länder. Med diskriminering avses etnisk eller nationell härkomst, religion, kön, ålder, funktionsnedsättning eller sexuell läggning.⁸ Oavsett kön, utbildnings- och inkomstnivå, social status, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, bostadsort, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och uttryck, ålder och funktionsnedsättning.

12 Med anledning av detta har kommunikationsbranschen bildat CommToAct bildats i Sverige för att stödja kommunikationen.

13 Folkhälsomyndigheten, 2024 Om mötesplatsen

14 Folkhälsomyndigheten, 2024 Vad är social hållbarhet för oss?

som har sämst förutsättningar att ta del av kommunikationen kan den bidra till att minska de orättvisor och klyftor som finns. Minskar dessa klyftor ökar också tilliten mellan människor och till samhällsbärande organisationer.¹⁵

Vem har sämst förutsättningar att nås av Svenska kyrkans kommunikation?

Vem eller vilka som har sämst förutsättningar eller störst behov av att ta del av kommunikation är inte självklart. Agenda 2030 har ett särskilt fokus på utsatta grupper som barn, unga, flickor och kvinnor, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter, flyktingar och migranter. Fokuserar man på Sverige så finns ytterligare grupper som påverkas negativt av ojämlikheter i utsatta områden. Skillnader mellan stad och land ger också olika förutsättningar.

Synen på Svenska kyrkan, bilden av vem som är kristen eller har en tro, påverkar också förutsättningarna för att ta del av kommunikationen. I två fokusgruppsundersökningar, en om dop och en om relationen till Svenska kyrkan hos gruppen unga vuxna 16–30 år, framträder tydligt synen på Svenska kyrkan som en ”klubb för kristna” och för de som har en tro. En gemenskap som är bra för de som behöver den. I undersökningarna syns också den grupp som i Svenska kyrkans dopsatsning fått namnet *sälvdiskvalificerade*. Människor som tror att de måste kvalificera sig på ett särskilt sätt för delaktighet i kyrkans liv och därför avstår. De tror inte att den egna tron är tillräcklig för att närma sig kyrkan, eller döpa sina barn. Men det finns också en oro för att bli påtvingad en religion.¹⁶

Oavsett om avsändaren har ett gott syfte och de bästa av intentioner när det gäller kommunikationen kommer alltid vissa grupper nås i högre grad än andra. Det kan handla om att människor i olika stor utsträckning har förtroende för avsändaren, är mer intresserad av frågan, tilltalas av budskapet eller på vilket sätt de tolkar kommunikationen i det forum som kommunikationen sker. Människors tillgång till nyheter och förtroende för olika nyhetsmedier påverkar också deras möjlighet att ta till sig budskap och att tolka dess innehåll. Det påverkar också hur olika grupper ser på Svenska kyrkan.

I dag litar de flesta människor i Sverige på de etablerade medierna och har gjort så över lång tid. Långt över hälften av den svenska befolkningen har högt förtroende för Sveriges Radio och Sveriges Television (SVT). Nästan varannan svensk har förtroende för Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och den lokala morgontidningen, var femte har förtroende för Aftonbladet och Expressen.¹⁷

¹⁵ Öhrvall 2023

¹⁶ Novus fokusgruppsundersökning dop på uppdrag av Svenska kyrkan, 2022 samt Novus fokusundersökning unga vuxna på uppdrag av Svenska kyrkan, 2024

¹⁷ Medieakademiens förtroendebarmeter, 2024

Tilliten till olika medier varierar emellertid mellan olika grupper. I Förtroendebarmeters mätning 2024 ställdes frågan om hur förtroendet till media ser ut kopplat till partisympati när det gäller Sveriges Television och Sveriges Radio. De som i det senaste riksdagsvalet röstat på Miljöpartiet, Centerpartiet, Socialdemokraterna, Vänstern och Liberalerna angav i hög grad att de i huvudsak litar på etablerade medier medan endast var tredje som röstat på Sverigedemokraterna instämmer i detta.¹⁸

Oavsett förtroende har alla inte råd med en morgontidning i dag, oberoende av om morgontidningen är på papper eller bakom digital betalvägg.¹⁹ I landet som helhet skiljer sig också tillgången till betald nyhetsmedia. En faktor är att tidningarna slutar delas ut i glesbygd eller att de delas ut mer sällan.²⁰ En annan fråga är betalningsviljan. För nyhetsmedier, som DN.se och SvD.se, anger 16 procent i utsatta områden att det finns någon i hushållet som betalar, jämfört med 32 procent i övriga Sverige.²¹ Det ger också olika förutsättningar att följa samhällssamtalet vilket i sig kan öka klyftorna mellan olika delar av samhället.²²

Partisympati och ekonomi är inte de enda faktorerna som avgör tillgång och inställning till nyhetsmedia. *Järvaveckan Research* har tillsammans med *Indikator opinion* och *Stiftelsen Svenskarna och Internet* släppt en rapport om skillnaderna mellan olika grupper i samhället. Det är ett material som bygger på en enkät med totalt 4000 respondenter där man jämfört förtroende och attityd mellan människor som bor i det som av polisen definierats som utanförskapsområden och övriga Sverige. Den visar att 46 procent av boende i utsatta områden har högt förtroende för landets nyhetsmedier, jämfört med 52 procent i övriga Sverige. Tittar man på fördelningen ser ut när det gäller mycket litet förtroende har nära var tredje i utsatta områden lågt förtroende medan var femte har det i övriga Sverige. Den negativa balans som observerades i de utsatta områdena tycks till största delen bero på att svarande med utländsk bakgrund, utrikesfödda eller med två utrikesfödda föräldrar, har betydligt lägre förtroende för nyhetsmedier jämfört med de med svensk bakgrund.²³ Utöver förtroende påverkar också människors digitala förmåga när kommunikationssamhället ställer om till digitalt.

Digitalt utanförskap orsakas av den som står för systemet

Idag har digitalt utanförskap ingen entydig definition. Tillgång till internet och digital legitimering har tidigare stått i fokus, men idag lutar definitionen alltmer mot vilken förmåga man har att ta del av det

18 Ibid. Förtroendet låg över 77 procent bland partier med högt förtroende för Sveriges television och över 80 procent för Sveriges Radio. Bland de med bättre ekonomisk situation är tilliten till medierna 83% medan den är 66% bland dem med sämre ekonomisk situation.

19 Mediaakademiens Förtroendebarmeter, 2024

20 Som exempel gick Skånska Dagbladet ner till att komma ut som papperstidning tre dagar i veckan våren 2024.

21 När det gäller utländska digitala nyhetsmedier, som New York Times och BBC, har samma betalningsgrad i båda grupperna, med 4%. Den största skillnaden när det gäller tillgång till betald nyhetsmedia gäller generation.

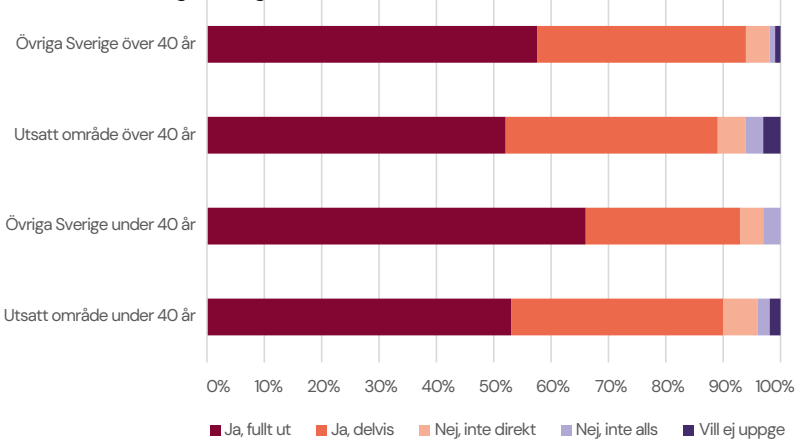
22 Internetstiftelsen, Järvaveckan research, 2024

23 Ibid.

digitala offentliga samhällets tjänster. Det innebär att den med tillgång till både internet och digital legitimation ibland är digitalt utanför och ibland innanför beroende på hur användarvänliga de tjänster är som man vill nyttja. En stor utmaning för många användare är att offentliga myndigheter idag hanterar digitala tjänster på olika sätt. Den heterogena digitala hanteringen gör att människor måste stöttas i att hitta rätt och förstå hur tjänsterna fungerar och hänger ihop.²⁴ Även digitaliseringen som sådan kan diskuteras ur ett hållbarhetsperspektiv. Det kan vara frågor som handlar om att göra samma konsekvensanalys när det gäller digital infrastruktur som görs vid fysisk samhällsplanering.²⁵

I EU:s policyprogram för det digitala decenniet finns det konkreta målet att 80 procent av befolkningen i EU ska ha grundläggande digitalt kompetens 2030. Myndigheten för digitalisering (DIGG) visar i sin rapport att 66,4 procent av Sveriges befolkning uppnått detta mål. Samtidigt visar DIGG att 98 procent av svenskarna använt internet för kontakt med offentlig sektor under det senaste året. Vidare har nio av tio boende i utsatta områden använt e-legitimation och nära samtliga i övriga Sverige. Detsamma gäller Swish.²⁶ Det finns en viss skillnad när man jämför gruppen som bor i utsatta områden och övriga Sverige, men den stora skillnaden framträder när man bryter ner svaren efter ålder.²⁷

Figur 1. Upplevd tillgång till det digitala samhället inom befolkningen i utsatta områden och övriga Sverige efter ålder.

Figur 1: Statistiken ovan kommer från Järvaveckan research; Digital inkludering och utanförskap i Sverige 2024. Skillnaden i digital tillgång till det svenska samhället är som störst mellan yngre och äldre grupper. De unga är uppvuxna med en alltmer komplex digital vardag medan gruppen 40 år och äldre har fått ändra invanda beteenden.

Även om det för många fortfarande är valbart att ha samhällskontakter digitalt eller analogt så finns det alltså övergripande digitaliseringsmål i samhället som driver på förändringen. Utöver EU:s ambition

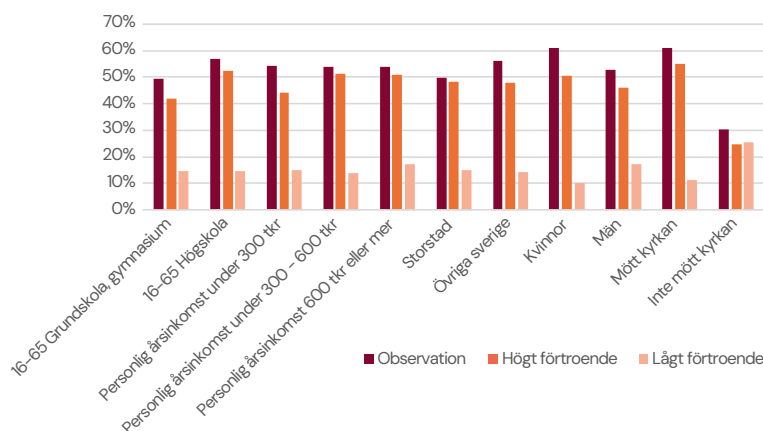
24 Digitaliseringsmyndigheten, 2024
25 Raymond 2024
26 Internetstiftelsen, Järvaveckan Research, 2024
27 52 procent bland de boende i utsatta områden och 60 procent i övriga Sverige anger att de fullt ut har tillgång till det digitala samhället.

finns även ett tilläggsdirektiv till Postfinansieringsutredningen.²⁸ Genom direktivet utreds nu förutsättningarna för att införa en skyldighet för privatpersoner att ansluta sig till en digital brevlåda för myndighetskontakter.

Har Svenska kyrkan en socialt hållbar kommunikation?

Jag har med hjälp av Svenska kyrkans attitydundersökningar till medlemmar och en bredare allmänhet i flera års tid studerat frågor som handlar om i vilken grad människor har sett någon kommunikation från Svenska kyrkan och hur det skiljer sig mellan olika generationer.²⁹ För att undersöka om kommunikationen är socialt hållbar bör dock även faktorer som utbildnings- och inkomstnivå, kön och födelseland inkluderas i analysen – i kombination med vilket förtroende dessa grupper har för kyrkan.

Figur 2. I vilken grad olika grupper observerat, sett kommunikation från Svenska kyrkan och deras förtroende för kyrkan – i åldern 16–65 år

I figur 2 är gruppen över 65 år bortselektad för att undvika skevheter i materialet. Graden av observation och vilket förtroende man har för en organisation hänger nära samman. De som har mött kyrkan under det senaste året har liksom gruppen kvinnor ganska eller mycket högt förtroende. Samtidigt har var tionde som mött kyrkan i gruppen under 65 år ett ganska eller mycket lågt förtroende – mötet till trots.

Sett till utbildningsnivå, årsinkomst och ålder ger gruppen pensionärer en stark påverkan på det totala underlaget. Gruppen har generellt en lägre utbildningsnivå och lägre inkomst. Därför har jag valt att selektera bort gruppen över 65 år för att få en bättre möjlighet att studera socioekonomisk hållbarhet. En annan faktor som ger skevheter är att medianinkomsten skiljer sig mellan män och kvinnor och att det finns en övervikt av män i det allra högsta inkomstspannet. Denna skevhet är emellertid inte beaktad här.

28 Finansdepartementet, 2023

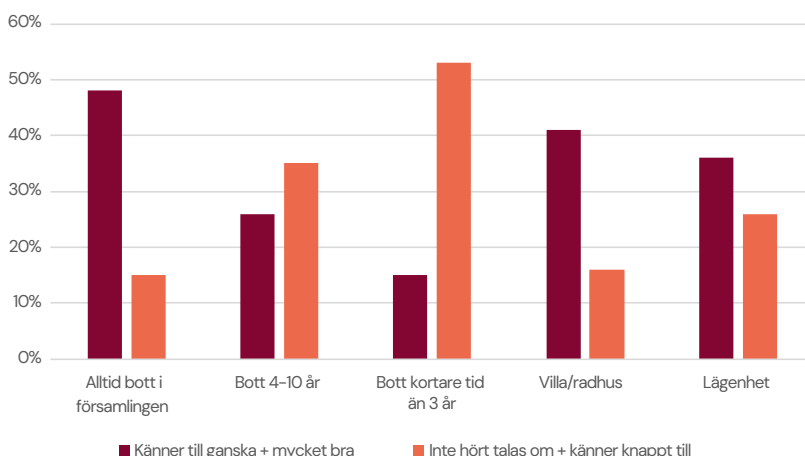
29 Widmark 2020–2023. Artiklarna handlar om Svenska kyrkans osynlighet, svårigheter att nå ut vid kris och att nå generationen under 30 år.

Av Figur 2 framgår att utbildningsnivå, kön och bostadsort i varierande grad påverkar om man observerat någon form av kommunikation från Svenska kyrkan under de senaste 12 månaderna. Årsinkomst ser inte ut att inverka på synligheten sett till Sverige som helhet, men av Figur 3 framgår att boendeformen har betydelse där villahushåll i högre grad känner till den lokala församlingen än de som bor i flerbostadshus.³⁰ Detta bekräftas också av en undersökning genomförd av Kairos future tillsammans med Svenska kyrkan våren 2023 som också visade att boende i hyreshus i lägre utsträckning observerat kommunikation än boende i bostadsrätt.³¹ Den som har mött kyrkan har i hög grad sett kyrkans kommunikation medan den som inte alls mött kyrkan både i låg grad har sett någon kommunikation och också i låg grad har förtroende för kyrkan. Detta samband syns även i andra undersökningar som Kantar Sifos Anseendeindex Organisation.³²

Nyinflyttad och boendeform – kännedom om församlingen

I undersökningen Mät din församling, framtagen av ett 40-tal församlingar tillsammans med kyrkokansliet i Uppsala och Novus, syns stora skillnader mellan olika grupper när det gäller attityd, kännedom och kunskap om Svenska kyrkan. Det gäller exempelvis hur länge man har bott i församlingen men också om man bor i villa eller flerbostadshus (se Figur 3).

Figur 3. Kännedom om den lokala församlingen efter tid en person bott i församlingen och boendeform.

Figur 3: I undersökningen Mät din församling finns ett tydligt mönster mellan boendeform och synlighet, liksom hur väl man känner till sin lokala församling. Sammanställningen ovan baseras på 3025 respondenter från enkäter genomförda hösten 2023 och våren 2024 i församlingarna. Ekerö, Sollentuna, Västermalm, Hägersten och Nacka.

30 Novus, Mät din församling Stockholm, 2024

31 Kairos Future på uppdrag av Svenska kyrkan, 2022. 55 procent av dem som bor i hyresrätt har inte sett någon kommunikation från Svenska kyrkan jämfört med 49 procent som bor i bostadsrätt och 44 procent boende i villa.

32 Kantar Sifo Anseendeindex Organisation, 2022

Att den som är nyinflyttad har låga kunskaper om sitt nya sammanhang är föga förvånande, men utifrån ett socialt hållbart perspektiv ser gruppen nyinflyttad i församling ut att ha en lång väg till att väl känna till församlingen där man bor. Inte ens efter 4-10 år är man någorlunda i kapp gruppen som alltid har bott i församlingen. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) sker det ungefär 1,5 miljoner flyttningar varje år. Var femte flytt sker utanför kommunens gräns och de allra flesta av dem som flyttar är mellan 18 och 39 år. I och med att den unga gruppen från början har lägre kunskaper om Svenska kyrkan och ser mindre av kyrkans kommunikation än andra grupper finns en inbyggd svårighet att nå de nyinflyttade. Vilken boendeform man har hänger samman med socioekonomiska faktorer, men också detta varierar inom landet. Beroende på om man bor i villa på landsbygd eller villa i storstad, varierar villkoren för att ta del av kommunikation sett till uppkoppling och postal service. Därför är det viktigt att inte bara studera nationella data, utan också titta på lokala och regionala förutsättningar för en socialt hållbar kommunikation.

I materialet ovan finns skillnader i fråga om ålder, kön, utbildningsnivå, boendeform och i fråga om hur länge man bott i församlingen. De skillnader som finns ger anledning att dra slutsatsen att Svenska kyrkans kommunikationen inte är socialt hållbar. Men det finns även andra vägar att studera om den är hållbar och effektiv, exempelvis genom att använda postnummer som bakgrundsdata när det gäller gruppen utlandsfödda.

Boverkets områdesindelning och bas utrikes födda

Ett sätt att pröva graden av socialt hållbar kommunikation i Sverige är att studera dess effekt genom att kombinera hur den har setts och uppfattats. Det kan göras både utifrån Boverkets områdestyper och utifrån SCB:s indelning av bostadsområden efter andelen boende med utländsk bakgrund. Boverket använder i sin analys fem olika områdestyper baserat på tre indikatorer: Andelen personer med låg ekonomisk standard, andel personer med förgymnasial utbildning samt andel personer som haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller varit arbetslösa längre än sex månader. Områdestyperna redovisas i Tabell 1.³⁴

33 Utländsk bakgrund innebär att man själv skall vara född utomlands eller så skall båda föräldrarna vara födda utomlands enligt SCB:s definition.

34 Områdestyp 1 – områden med stora socioekonomiska utmaningar, Områdestyp 2 – områden med socioekonomiska utmaningar, Områdestyp 3 – socioekonomiskt blandade områden, Områdestyp 4 – områden med goda socioekonomiska förutsättningar, Områdestyp 5 – områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Tabell 1. Boverkets indelning av områdestyper med befolkningsstorlek och åldersfördelning

	Antal boende av befolkningen totalt	Andel inrikes födda	Andel 0–19 år	Andel 20–65 år	Andel 65+ år
1. Stora utmaningar	555 000, drygt fem procent	46 procent	30 procent	57 procent	14 procent
2. Utmaningar	860 000, drygt åtta procent	62 procent	23 procent	59 procent	18 procent
3. Blandat	2,3 miljoner, 22 procent	77 procent	21 procent	56 procent	23 procent
4. Goda förut- sättningar	5,6 miljoner, ca 54 procent	86 procent	23 procent	53 procent	21 procent
5. Mycket goda socio- ekonomiska förutsätt- ningar	drygt en miljon, ca 10 procent	89 procent	29 procent	57 procent	18 procent

I tabellen ovan finns Boverkets områdestyper och angivet hur stor del av den svenska befolkningen som de omfattar. Områdestyp 4 är den vanligaste områdestypen i landet. Snittet inrikes födda är 80 procent.

Den vanligaste områdestypen sett till andelen av befolkningen är Områdestyp 4 - goda förutsättningar. Andelen med förgymnasial utbildning är åtta procent, andelen med låg ekonomisk standard är knappt tio procent och andelen med svag arbetsmarknadsposition är drygt två procent i gruppen. Samtliga värden ligger under riksgenomsnittet.³⁵

Statistiska centralbyrån (SCB) har en rikstäckande områdesindelning, RegSO, för statistisk uppföljning av socioekonomisk segregation baserad på folkbokförda i Sverige. Denna områdesindelning baseras på hur stor andel av befolkningen i respektive område som har utländsk bakgrund. Utländsk bakgrund avser personer som är utrikes födda eller har två utrikesfödda föräldrar.

Både Boverkets och SCB:s varianter av områdesindelning kan ligga till grund för undersökningar av hur väl man når ut med kommunikation inom olika socioekonomiska skikt av befolkningen, men inget av alternativen är ensamt heltäckande för att kunna bedöma om den har varit socialt hållbar eller inte. Arbetsmarknadsdepartementet har emellertid givit myndigheterna SCB och Boverket i uppdrag att ta fram en sammanställning över utanförskapsområden. Uppdraget ska redovisas den 15 oktober 2024. Detta kan komma att ge andra förutsättningar att studera hur kommunikationen når ut i olika delar av landet.

35 Boverket, 2023

Gemensamma kampanjer – exempel Sorg

Svenska kyrkans sorgekampanjen har visats vid flera tillfällen i TV4 och i sociala medier. Den visar en sorgegrupp som sitter i koret i en kyrka med budskapet *Du är inte ensam i sorgen*. Kampanjen har utvärderats med hjälp av Novus i april 2024. Som helhet har kampanjen tagits emot väl. Den sågs av en tredjedel av den svenska befolkningen. 54 procent påverkades positivt av den och 64 procent gillade den.³⁶

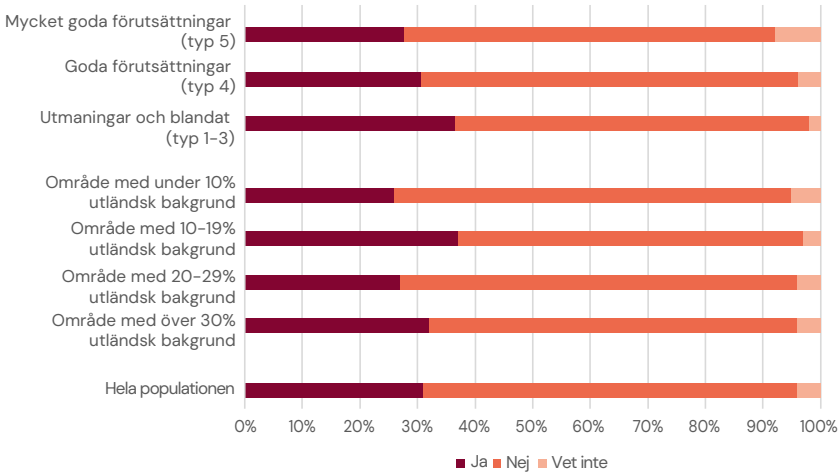
Novus mätning visar i vilken grad människor med olika levnadsvillkor i Sverige har haft möjlighet att ta del av kampanjen – och inte minst upplevt sig sympatisera med den eller inte. Den innehåller data om i vilken grad den ”tyckts om” och huruvida de som sett den anger att kampanjen ”vänder sig till mig”. Studerar man grupperna utifrån de olika områdesförutsättningarna med Sorgkampanjen som exempel så fördelar sig synligheten på ett annat sätt än när man studerar hur Svenska kyrkans synlighet ser ut baserat på utbildningsnivå, var i landet man bor och ålder när det gäller hur många som sett kommunikation från Svenska kyrkan det senaste året.

I Boverkets områdestyp 1 bor drygt fem procent av landets befolkning. Här är mer än hälften utlandsfödda och 40 procent kommer från ett land utanför Europa och har bott i Sverige mindre än 10 år. Det ger en lägre benägenhet att svara på enkäter och förstå dess frågor. Det medför låga svarsfrekvenser vilket i sin tur gör det svårt att dra säkra slutsatser av enkätundersökningar i den här typen av områden.

Jag har därför valt att lägga samman områdestyperna 1 till 3 dvs, de med utmaningar samt den blandade områdestypen i resonemanget nedan, för att få en bild av hur Svenska kyrkans sorgekampanj tagits emot i olika områden baserat på socioekonomiska förutsättningar.

36 Novus kampanjrapport Sorg, 2024

Figur 4. Andel respondenter i olika områdestyper som uppger att de sett Svenska kyrkans sorgekampanj

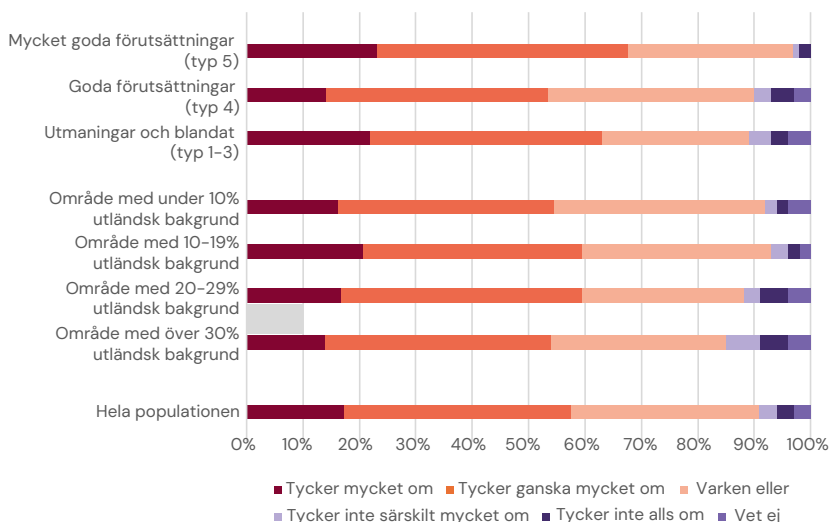

Figur 4 visar fördelningen av vilka som sett eller inte sett kampanjen våren 2024. Data baseras på 1027 respondenter rekryterade ur Novus Sverigepanel. Sett till Boverkets socioekonomiska indelning ser det ut som att områden med utmaningar eller blandat jämfört med andra har sett kampanjen i högre grad än de som bor i områden med mycket goda förutsättningar. Andelen osäkra, som svarar vet ej är också störst i områden med mycket goda förutsättningar.

Studerar man kampanjens synlighet utifrån Boverkets områdesindelning finns de som sett kampanjen i störst utsträckning i gruppen blandande områden och områden med utmaningar, medan en mindre andel av de som bor i områden med mycket goda förutsättningar har sett kampanjen. Detta beror sannolikt på att kampanjen i hög grad visades på TV. Kampanjen har alltså fungerat väl i områden där kyrkan normalt sett har en låg synlighet.

Resultatet av undersökningen nedbrutet på områden efter andel med utländsk bakgrund kräver en mer ingående analys för att förstå variationerna. Områden med mindre än 10 procent invånare med utländsk bakgrund har ungefär samma svarsfördelning som områden med mycket goda förutsättningar. Sammantaget bor 70 procent av befolkningen i Sverige i områden där andelen människor med utländsk bakgrund är mindre än 30 procent. Figur 4 visar att kommunikationsinsatsen i något högre grad uppfattats bland människor boende i områden med låg socioekonomisk status och en hög andel med utländsk bakgrund. Men det är en sak att ha observerat kommunikationen, det som avgör om man har påverkats positivt i sin inställning handlar bland annat om i vilken grad man tyckt om det man tagit del av.

Figur 5. Andel respondenter i olika områdestyper som anger att de tycker om Svenska kyrkans sorgkampanj som helhet.

Kampanjen har tagits emot väl av alla grupper. Andelen som tar avstånd ligger på normala nivåer för hur reklam tas emot, men gruppen med Goda förutsättningar tycker i lägst grad om kampanjen.

Studerar man resultatet när det gäller Sorgkampanjen som helhet är det en omtyckt kampanj av alla grupper. I frisvaren när det gäller dem som inte tycker om kampanjen uttrycker respondenterna att de inte tycker om reklam eller religion. De områden som känner sig minst berörda av kampanjen återfinns i områdestyp fyra (med goda förutsättningar) och områden med över 30 procent med utländsk bakgrund. Samtidigt visar uppföljningen att 25 procent i de utsatta eller blandade områdestyperna anser att kampanjen "vänder sig till mig" och 30 procent i området med mycket goda förutsättningar instämmer i detta. Skillnaden mellan de olika grupperna är emellertid så pass små att man inte kan dra några slutsatser om kampanjen missat någon eller några samhällsgrupper på grund av kommunikationens utformning.

Genomgången är dock inte heltäckande eftersom enkäten inte omfattar frågor om etnisk tillhörighet, sexuell läggning, könsidentitet och människor med funktionsvariation. Enkätsvaren ger ändå en viss vägledning i fråga om kommunikationen kan sägas vara socialt hållbar mot bakgrund av samhällets diversitet.

Socialt hållbar kommunikation strävar efter effekten förtroende

En stor del av den kommunikation som riktas till allmänheten har överlag ingen större effekt. Detta gäller inte endast Svenska kyrkan, utan all form av kommunikation och marknadsföring.³⁷ Reklamtrötthet och mängden av informationskanaler samt bristen på för mottagaren relevant innehåll är orsaker till att den inte når fram. Samtidigt är kommunikationen som investering en viktig fråga. Med stigande priser för tryck och distribution ifrågasätter allt fler aktörer sina invanda mönster, samtidigt som oro för förändring ofta motiveras med argument som handlar om social hållbarhet. Inte minst de äldres förutsättningar att ta del av kommunikationen. Med samma argument drivs digitaliseringen där också ekonomisk hållbarhet läggs fram. I tilläggsdirektivet till Postfinansieringsutredningen som handlar om att utreda möjligheten till obligatorisk digital brevlåda för myndighetspost, beräknas exempelvis de myndigheter som anslutit sig till myndigheternas digitala lösning för myndighetsbrev redan gjort en kostnadsbesparing på ca 300 miljoner kronor 2022.³⁸ I valet av kommunikationsmetod behöver aspekter som kostnader, service och tillgänglighet beaktas, men också möjligheten att kontrollera om den har haft effekt.

Media- och kommunikationsbranschen har utvecklat en standard för att mäta effekten av kommunikationsinsatser kallat *Effektsystemet*.³⁹ Det är framdrivet av behovet att i intern konkurrens om budget visa att kommunikationen haft en avgörande effekt som gynnar verksamheten, både kortsiktigt och långsiktigt.⁴⁰ Den samlade effekten som alla insatser strävar efter är förtroende. Med ett högt förtroende blir alla kommunikationsinsatser enklare och effektivare. Basen, grundinvesteringen utgörs av synlighet på vilken man bygger kunskap och relation.

Effektsystemet innehåller ett antal nyckeltal som omfattar allt från besök på webben och olika typer av digitala aktiviteter till mer resurskrävande nyckeltal för att mäta observation, kunskap och förtroende. De digitala spåren som besök på webb och interaktionsdata i sociala medier ger utgör dock inte heltäckande indikatorer som kan besvara frågan om kommunikationen är socialt hållbar eller inte. Det krävs mer omfattande undersökningar för att få en indikation om huruvida *ingen lämnas utanför* i enlighet med Agenda 2030. Förtroende är emellertid en komplex fråga som kan mätas genom både kortsiktiga och långsiktiga effekter.

37 Rogers, S.C. 1995 I en äldre amerikansk studie från 2017 beräknas exempelvis 90 procent av all kommunikation inte uppfylla sina mål och bara var tredje kampanj för kända varumärken ha någon som helst effekt på försäljning.

38 Finansdepartementet (2023). När det gäller tilläggsdirektivet är utredningen klar. När det gäller Svenska kyrkan har var tredje respondent i kyrkokansliets undersökning till medlemmar och allmänhet 2023 angett att de fått information i sin brevlåda från kyrkan det senaste året, var femte har fått en tidning från kyrkan.

39 <https://www.sverigesannonsorer.se/branschinitiativ/effekt/effektsystemet/>

40 Bondesson et al. 2019

Kortsiktiga effekter:

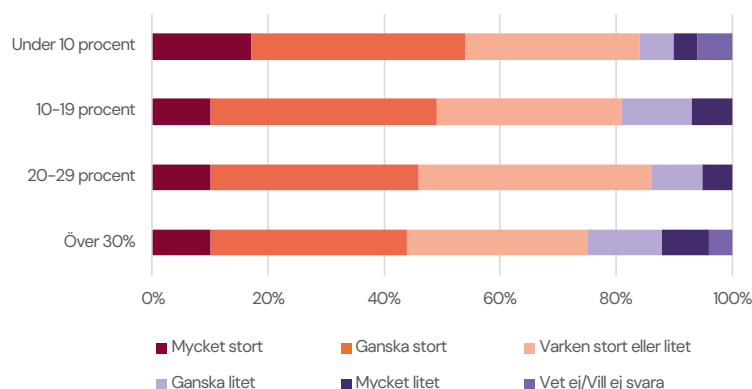
Kommunikation som riktar sig till medlemmar i Svenska kyrkan och de som står kyrkan nära ska bibehålla sitt förtroende, påverkas positivt och uppmuntras till deltagande i aktiviteter, verksamhet och gåvogivande. För människor med en svag relation till kyrkan innebär det att skapa medvetenhet genom exempelvis konfirmandsatsning, konsertbiljett där man kan bjuda med en vän eller andra erbjudanden som sänker tröskeln.

Långsiktiga effekter:

Innebär kommunikation som fokuserar på att stärka relationen långsiktigt. Det kan innebära att man investerar i högre tillgänglighet, förbättrar verksamhet på olika sätt och bygger upp kunskap, förtroende och erkännande hos dem som står kyrkan nära. För att uppnå långsiktiga effekter i relation till gruppen som har en svag relation till kyrkan är det viktigt att alls nå genom bruset och skapa medvetenhet om att kyrkan är öppen för alla människor.

Oavsett om man eftersträvar långsiktiga eller kortsiktiga effekter i kommunikationsarbetet är förtroende och tillit den viktigaste effekten att för att förstå i vilken grad kommunikationen sammantaget har varit socialt hållbar. Att bara sträva efter synlighet kan i sig påverka förtroendet negativt. Förtroendet för Svenska kyrkan varierar mellan olika områden uppdelade efter andel boende med utländsk bakgrund. I områden där fler än 30 procent har utländsk bakgrund har 44 procent ett ganska eller mycket stort förtroende, medan förtroendet är som allra högst, 54 procent, i områden där under 10 procent har utländsk bakgrund.⁴¹

Figur 6. Förtroende för Svenska kyrkan per områdestyp efter andel invånare med utländsk bakgrund

Områden med högst andel och lägst andel personer med utländsk bakgrund skiljer sig åt både vad gäller de som har ett högst förtroende, 54 respektive 44 procent – och vad gäller de som har ett lågt eller mycket lågt förtroende. 10 procent i områden med låg andel utlandsfödda och 21 procent i områden med över 30 procent med utländsk bakgrund.

⁴¹ Svenska kyrkans undersökning av begravningsverksamheten i samarbete med Novus 2024 – 1000 respondenter.

SOM-institutets har i ett stort antal rapporter studerat förtroendet för samhällsinstitutioner och hur det påverkar samhället. De visar att ett högt förtroende bland befolkningen ger bra förutsättningar för ”det goda samhället” på många sätt. Det underlättar samarbeten, höjer effektivitet, minskar behovet av kontroll och ökar frivillig efterlevnad av regler och rekommendationer.⁴² För Svenska kyrkans del handlar det om att ha förtroende att verka och samverka i hela Sverige. Både i församlingslivet och i egenskap som begravningshuvudman eller annat område inom civilsamhället.

Slutord: Anseendeindex visar på en positiv förändring

Alla stora aktörer inom kommunikationsbranschen tar i dag olika steg mot en mer hållbar kommunikation och marknadsföring. Det gäller såväl lagstiftning, distribution och hur man kan påvisa effekt. Samtidigt kan ingen riktigt svara på hur AI kommer att förändra branschen och förutsättningarna för social hållbarhet och socialt hållbar kommunikation. Tongångarna varierar från domedagsprofetior till AI som lustfyllt arbetsverktyg för dem som inte rationaliserats bort.

Agenda 2030s hållbarhetsmål om att ingen lämnas utanför utmanar den socialt hållbara kommunikationen, inte minst utifrån svårigheten att säkerställa att detta faktiskt infrias. Svenska kyrkan har en bit kvar, men redovisade data visar att kyrkan på en övergripande nivå har både brister och goda förutsättningar för en hållbar kommunikation. Det finns tecken på att en ökad synlighet genom exempelvis Sorgkampanjen har givit resultat i relationssvaga grupper. Ett sådant tecken är att Svenska kyrkans anseende ökar.

I Anseendeindex Organisation som baseras på en årlig enkätundersökning, mättes Svenska kyrkan för första gången 2022. De tas fram av Verian, före detta Kantar Sifo och ger ett index som baseras på frågor som handlar om övergripande både om allmänhetens förtroende, rykte, uppfattningen om kvalitet av organisationens tjänster och hur framgångsrik den uppfattas vara. Svenska kyrkans anseende har ökat mellan 2022 och 2024, men ligger fortfarande under det genomsnittliga anseendet. I topp ligger organisationer som Friluftsrådet, RFSU.⁴³

I analysen av Svenska kyrkans ökning syns en tydligt mer positiv bild av Svenska kyrkan och en ökad grad av kännedom. Det är hos de allra yngsta och de äldsta som ökningen är som störst, och den största positiva förändringen har skett i gruppen med svagast relation till kyrkan. Sammanfattningsvis kan detta också påverka viljan till medlemskap. Intresset för att bli medlem/tipsa någon att bli medlem har ökat signifikant med sex procentenheter, från 22 procent 2023 till 28 procent 2024.

⁴² Holmberg och Weibull 2013

⁴³ Anseendeindex Organisation 2022 och 2024 Sifo/Verian (veriangroup.com)

Kyrkans anseende och människors förtroende är viktiga effekter att följa, men som jag visat finns också luckor och behov av att i grunden systematiskt säkra att människor med olika utbildningsnivå, boendeform och livssituation får möjlighet att se och ta del av kyrkans kommunikation. Om ingen ska lämnas utanför, i enlighet med ledorden i Agenda 2030, är en medveten socialt hållbar kommunikation framåt avgörande. Inte minst genom att sträva efter synlighet i alla grupper och verka för tillit, inkludering och egenmakt.

Referenser

AdGreen, (240624) <https://weareadgreen.org>

Agenda 2030, (240624) <https://sdgs.un.org/goals>

Anseendeindex Organisation 2022 och 2024 Sifo/Verian (veriangroup.com)

Bondesson, Niklas et al (2019) Debattartikel: Kommunikationens effekt handlar om vårt existensberättigande, KOMM:s effektkommitté. Tidningen Resumé 190129

Boverket, (2023) RAPPORT 2023:23 *Boendesegregationens utveckling och mekanismer*

Årsrapport 2023 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige

Digitaliseringsmyndigheten (2024) Mot ett digitalt Sverige 2030 Delrapportering i regeringsuppdraget om strategiska prioriteringar för digitaliseringspolitiken 2025–2030 Dnr. 2024–1332

Holmberg, Sören och Weibull, Lennart, (2013). *Förtroendet för samhällets institutioner Utvecklingen i Sverige 1986–2012*, SOM institutet Temaserie 2013:1

ICC, april 2023 | ICC:s papper om mångfald och inkludering i reklam, <https://icc.se/>

Internetstiftelsen, Järvaveckan research, (2024) *Digital inkludering och utanförskap i Sverige – Järvaveckan 2024*

Kairos Future på uppdrag av Svenska kyrkan, (2022) *Målgruppsarbete – intressebaserade grupper*. Opublicerat arbetsmaterial

Kantar Sifo Anseendeindex Organisation, 2022 (kantarsifo.se)

Finansdepartementet (2023). Tilläggsdirektiv till Postfinansieringsutredningen Dir. 2023:7

Folkhälsomyndigheten, (240628) *Mötesplats social hållbarhet, uppdaterad, uppdaterad 14 december 2023 samt Vad är social hållbarhet för oss, uppdaterad: 8 mars 2022*
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/om-motesplatsen/>

Medieakademiens förtroendebarmeter, (2024) *Allmänhetens förtroende för institutioner, politiska partier, massmedier och företag*.

Novus fokusgruppsundersökning om dop på uppdrag av Svenska kyrkan (2022), opublicerat arbetsmaterial

Novus fokusgruppsundersökning om unga vuxna 16-30 år (2024) på uppdrag av Svenska kyrkan, opublicerat arbetsmaterial

Novus kampanjrapport Sorg, 2024 på uppdrag av Svenska kyrkan. Opublicerat arbetsmaterial

Novus Mät din församling (2024) *En analys av fem församlingar i Stockholms stift med hjälp av undersökningen Mät din församling*, opublicerat arbetsmaterial

Novus, 2024 Svenska kyrkans undersökning av begravningsverksamheten, Opublicerat arbetsmaterial

PMY Rapport Polismyndigheten, (2023) Lägesbild över utsatta områden

Rogers, S.C. (1995) *How to create advertising that works*, Journal of Business & Industrial Marketing Vol. 10 No. 2

Raymond, T. (2024) *Digital delaktighet. Digitalisering som inte lämnar någon utanför*. Fördjupningsrapport från Region Västernorrland.

SOU 2023:4 *Posttjänst för hela slanten* samt Svenska kyrkans Årsredovisning (2023)

Widmark, Magdalena, (2021) *Nå ut och nå fram – pandemi, livshändelser och digital närvaro*. Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2021. Uppsala: Svenska kyrkan

Widmark, Magdalena, (2022) *Kommunikation med kyrkans framtid – kan man skicka brev till den som är under 30 år*. Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2022. Uppsala: Svenska kyrkan

Widmark, Magdalena, (2023) *En närvarande och synlig kyrka – att kommunicera församling i kommunikationens paradigmskifte*. Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2023. Uppsala: Svenska kyrkan

Öhrvall, Richard (2023) Rapport 2023:5 Ett delat Sverige? Om skillnader i livsvillkor, värderingar och åsikter mellan stad och land Centrum för kommunstrategiska studier

Kapitel 7

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2023

Ann-Mari Hedman och Jan Östlund

(Siffror inom parentes avser år 2022)

Årets resultat för Svenska kyrkan som helhet blev positivt 2023 och uppgick till 2,4 miljarder kronor, vilket är 3,1 miljarder kronor högre än föregående år. Församlingarna lämnade ett årsresultat under 2023 om 1,5 miljarder kronor, vilket är 0,8 miljarder kronor högre jämfört med året innan. Det högre årsresultatet för Svenska kyrkan kan till större delen härledas till att 2022 års negativa finansnetto vändes till ett positivt sådant under 2023. Detta finansnetto, som på nationell nivå påverkas av att de finansiella tillgångarna redovisas till verkligt värde¹, har påverkats av en bred uppgång på aktiemarknaderna i spåren av inflationstaktens inbromsning. Verksamhetens resultat (före finansiella poster) var totalt sett nästan oförändrat jämfört med föregående år för Svenska kyrkan som helhet, även om församlingarna förbättrade sitt verksamhetsresultat mot bakgrund av en ökning av intäkten från kyrkoavgiften.

Organisationen

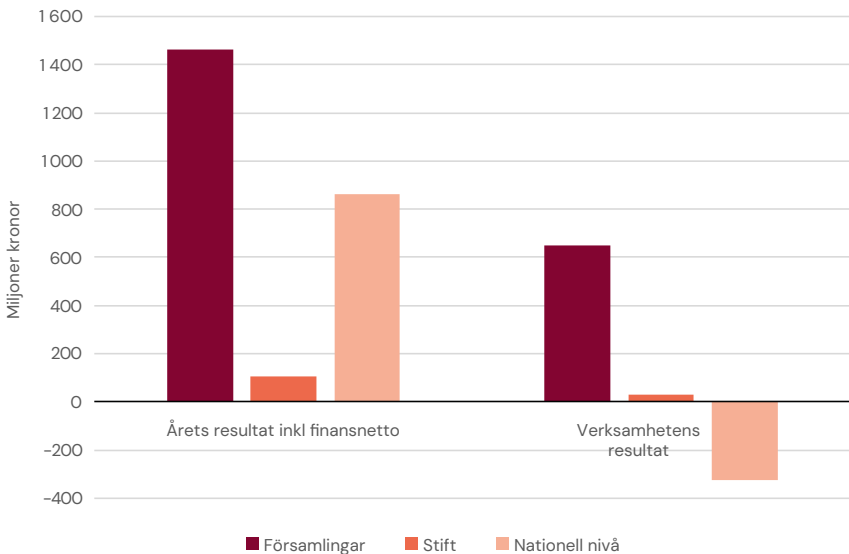
Svenska kyrkans juridiska form är registrerat trossamfund. Det finns tre nivåer i Svenska kyrkan: församlingar och pastorat², stift och nationell nivå. Varje enhet är självständig och ansvarar själv för sin ekonomi och verksamhet. Det finns inga ägarrelationer mellan nivåerna. Svenska kyrkan som helhet kan därför inte ses som en koncern och det finns ingen koncernredovisning för Svenska kyrkan. Den ekonomiska redovisningen nedan utgör aggregeringar av den ekonomiska statistiken på olika nivåer inom Svenska kyrkan.

1 Nationell nivå redovisar finansiella tillgångar till marknadsvärdet medan församlingarna redovisar sina motsvarande tillgångar till anskaffningsvärde.

2 Församlingar med egen ekonomi och pastorat är ekonomiska enheter på Svenska kyrkans lokala nivå. Ett pastorat består av flera församlingar som samverkar inom pastoratets ekonomi. I den fortsatta framställningen i detta avsnitt används benämningen "församlingar" som samlingsbegrepp för lokala ekonomiska enheter.

Årets resultat per nivå inom Svenska kyrkan framgår i figur 1 nedan.

Figur 1. Årets resultat för Svenska kyrkan per nivå 2023

Under en period har nationell nivåns verksamhet innefattat stora strategiska insatser för Svenska kyrkan som inneburit att verksamhetens resultat är negativt. Detta underskott täcks av det gemensamma kapitalet.

Församlingar och pastorat

Årets resultat

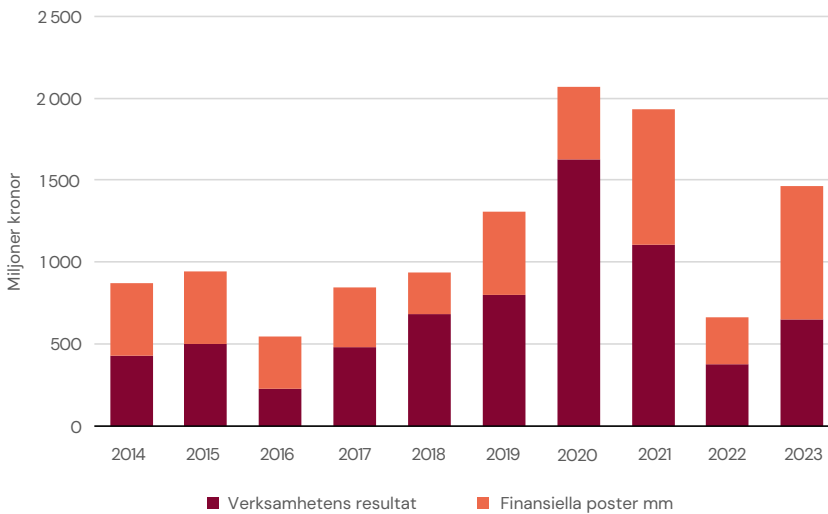
Årets resultat för församlingarna uppgick till 1 461 miljoner kronor, vilket var 801 miljoner kronor högre jämfört med fjolåret. Verksamhetens resultat om 650 miljoner (378) var högre än året innan, vilket främst hänger samman med att intäkten från kyrkoavgiften ökade under 2023. Församlingarnas finansnetto steg betydligt under 2023 jämfört med året innan, vilket ska ses mot bakgrund av en bred uppgång på aktiemarknaderna i spåren av inflationstaktens inbromsning under loppet av 2023.

Tabell 1. Årets resultat, församlingar och pastorat

Miljoner kronor	2021	2022	2023	Förändring jmf fg år	
				Mkr	Procent
Intäkter	21 802	22 010	23 606	1 596	7,3%
Kostnader	-20 699	-21 632	-22 956	-1 324	-6,1%
Verksamhetens resultat	1 103	378	650	272	72%
Finansnetto mm	829	282	811	529	
Årets resultat	1 932	660	1 461	801	

Förändringar i tabellen som medför negativ resultatpåverkan anges med minustecken.

Figur 2. Årets resultat för församlingar och pastorat totalt 2014 – 2023

Intäkter

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade med 7,3 procent (0,9) eller 1 596 miljoner kronor jämfört med 2022. Intäkterna till begravningsverksamheten (inklusive begravningsavgift) ökade procentuellt sett mer under 2023 i förhållande till intäkterna till den kyrkliga verksamheten (som inkluderar kyrkoavgift).

Tabell 2. Verksamhetsintäkter enligt församlingarnas totala resultaträkning

Miljoner kronor	Förändring jmf fg år				
	2021	2022	2023	Mkr	Procent
Kyrkoavgift	13 948	13 868	14 624	756	5,5%
Begravningsavgift	5 478	5 754	6 431	677	11,8%
Ekonomisk utjämning	-887	-886	-913	-27	3,0%
Utdelning prästlönetillgångar	263	294	217	-77	-26,2%
Erhållna gåvor och bidrag	1 456	1 460	1 557	97	6,6%
Nettoomsättning	1 187	1 313	1 357	44	3,4%
Övriga verksamhetsintäkter	358	207	333	126	60,9%
Summa intäkter	21 803	22 010	23 606	1 596	7,3%

Under 2023 ökade församlingarnas intäkter från *kyrkoavgiften*³ med 5,5 procent (-0,6). Ökningen förklaras främst av att avgiftsunderlagets (den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten för Svenska kyrkans medlemmar) förändringstakt växlade upp till 2,8 procent under 2021 till följd av högre sysselsättningsnivå efter att ha minskat något under det första pandemiåret 2020. Intäkten från *begravningsavgiften* ökade med 11,8 procent under 2023, vilket var mer än en fördubbling av den ökningstakt som rådde under året innan. Invånarna betalade under 2023 begravningsavgift efter en och samma procentsats, 0,26 procent, i de kommuner i Sverige där Svenska kyrkan är begravningshuvudman (undantag är Stockholms och Tranås kommun).

Intäkten från kyrkoavgiften påverkas av minskat antal *medlemmar*, medan intäkten från begravningsavgift inte påverkas av medlemskapet eftersom den betalas av alla medborgare med beskattningsbara inkomster. Den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen för landet som helhet låg kvar på oförändrat 1,03 kronor per intjänad hundralapp (inklusive stiftsavgift) under 2023.

Utdelningen från prästlönentillgångar till församlingarna sjönk under 2023 med 26,2 procent. Utdelningen under 2023 gjordes till följd av 2022 års förvaltning av tillgångarna. Förvaltningen gav ett högre resultat under 2023 än året innan. Dessutom behövde tillgångarnas fondkapital, mot bakgrund av att inflationstakten bromsade in under 2023, inte värdesäkras med ett lika stort belopp i bokslutet för 2023 som i 2022 års bokslut. Det finns stora skillnader i församlingarnas rätt till andelar i avkastningen. Dessa fastställda andelstal har sitt ursprung sedan långt tillbaka i tiden. Detta medför att vissa församlingar under ett år kan få en förhållandevis hög utdelning från tillgångarna, medan andra inte får någon utdelning alls.

Erhållna gåvor och bidrag ökade med 6,6 procent. Bland annat ökade församlingarnas användning av kyrkoantikvarisk ersättning till den nivå som gällt under åren före 2022. Kyrkoantikvarisk ersättning är ett statligt bidrag och är den största posten inom intäktsslaget erhållna bidrag. Det årliga beloppet som betalas ut från staten motsvarar 460 miljoner kronor och har varit oförändrat sedan 2010.⁴

3 Kyrko- och begravningsavgift samlas in på samma sätt som en skatt och innehåller två delar, förskott och slutavräkning. 2023 års förskott baserades på 2021 års kommunalt beskattningsbara inkomster, som var färdiggranskade i november 2022. Det innebär att 2023 års kyrko- och begravningsavgift kan fastställas först när Skatteverket har granskat alla deklarationer för inkomstår 2023, det vill säga i november 2024. Samtidigt som Svenska kyrkan fick ett förskott för 2023 gjordes även en slutlig beräkning av 2021 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2019 års kommunalt beskattningsbara inkomst). Beloppet för slutavräkning avseende 2021 räknades därmed fram på grundval av skillnaden mellan medlemmarnas kommunalt beskattningsbara inkomster år 2021 och motsvarande inkomster år 2019, multiplicerat med den kyrkoavgiftssats som kyrkofullmäktige i församlingen hade fastställt för 2021.

4 Svenska kyrkan får varje år kyrkoantikvarisk ersättning från staten, som ska användas till antikvariska överkostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena (kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser). Den statliga ersättningen uppgick till 460 miljoner kronor år 2023.

Nettoomsättningen ökade med 3,4 procent, där deltagaravgifterna till olika sammankomster inom den kyrkliga verksamheten ökade kraftigt till en nivå som nästan motsvarade den som gällde före pandemin. Gravskötselintäkter och hyresintäkter utgör i nämnd ordning de två största intäktslagen inom nettoomsättningen.

Övriga verksamhetsintäkter, slutligen, ökade med nästan 61 procent under året. Detta intäktslag innehåller intäkter som inte ingår i församlingarnas löpande verksamhet, exempelvis reavinst vid fastighetsförsäljning och försäkringsersättningar.

Kostnader

Kostnaderna i församlingarnas resultaträkning ökade under 2023 med 1 324 miljoner kronor eller 6,1 (4,5) procent jämfört med 2022. Kommunernas kostnadsökningstakt under samma år uppgick till 6,3 (4,9) procent.

Personalkostnaderna, som ökade med 5,5 (2,4) procent, utgör nästan 60 procent av de totala kostnaderna och är därmed den enskilt största kostnadsposten i resultaträkningen. Antalet anställda (omräknat till heltidstjänster) bland församlingarna uppgick till 21 026 under 2023, vilket var 85 anställda fler jämfört med fjolåret. Den genomsnittliga lönekostnaden per anställd ökade med 4,5 (2,6) procent.

Övriga externa kostnader ökade med 551 miljoner kronor eller 7,3 (8,1) procent, vilket kan jämföras med ökningstakten på inflationsmättet KPIF (KPI med fast ränta) om 6,0 (7,7) procent på helårsbasis under 2023.

Församlingarnas *driftskostnader* redovisas efter en redovisningsmodell som har församlingarnas grundläggande uppgift, det vill säga att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission, i fokus. Eftersom redovisningsmodellen innehåller interna poster i både intäkter och kostnader, överensstämmer inte summan intäkter och kostnader i driftsredovisningen med resultaträkningens intäkter och kostnader. För 2023 fördelar sig driftskostnaderna enligt tabellen nedan.

Tabell 3. Kostnader enligt församlingarnas driftsredovisning

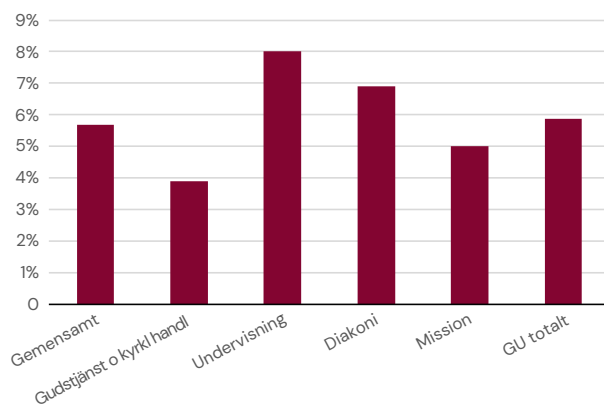
Miljoner kronor	Förändring jmf fg år						
	2020	2021	2022	2023	Mkr	Procent	Andel
Grundläggande uppgiften	6 635	6 810	7 314	7 737	423	5,8%	44%
Övrig kyrklig verksamhet	1 613	1 662	1 680	1 841	161	9,6%	10%
Styrning och ledning	765	913	848	870	22	2,6%	5%
Stödjande verksamhet	6 383	6 560	6 871	7 257	386	5,6%	41%
S:a kyrklig verksamhet	15 396	15 945	16 713	17 705	992	5,9%	100%
Begravningsverksamhet	5 546	5 838	6 124	6 812	688	11,2%	
Summa kostnader	20 942	21 783	22 837	24 517	1 680	7,4%	

Pandemiåren 2020 – 2021 innebar betydligt lägre kostnader, eftersom antalet möten och sammankomster till följd av restriktioner då var betydligt färre än tidigare år. Upphävda restriktioner för dessa sammankomster har under de närmaste åren därefter (2022 – 2023) medfört en uppväxling av kostnaderna inom den grundläggande uppgiften. Det var dock kostnaderna inom övrig kyrklig verksamhet som under året ökade mest inom den kyrkliga verksamheten, där kostnaderna för den serviceverksamhet som församlingarna bedriver på kyrkogårdarna ökade med 20 procent. Ökningstakten av kostnaderna inom begravningsverksamheten om 11,2 procent, där kostnaderna för begravningsverksamhetens fastigheter och mark ökade mest (22 procent), var nästan dubbelt så hög som den ökningstakt som kostnaderna inom den kyrkliga verksamheten höll under 2023. Både underhållskostnader och övriga kostnader (som bland annat innehåller räntekostnader) inom begravningsverksamhetens fastigheter och mark ökade avsevärt under 2023.

Stödjande verksamhet i driftsredovisningen omfattar stödfunktioner till den grundläggande uppgiften, exempelvis administration och kostnader för fastigheter och lokaler. I tabell 3 syns att den stödjande verksamheten, med sina betydande kostnader för fastighetsförvaltning, tar nästan lika stora resurser i anspråk som den grundläggande uppgiften.

Den grundläggande uppgiften utgör det enskilt största området inom den kyrkliga verksamheten. Kostnaderna uppgick till 7,7 (7,3) miljarder kronor 2023 och innehåller kostnader som knyter an till församlingarnas uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Kostnaderna för gudstjänster uppgick till 2,9 miljarder, för undervisning till 2,4 miljarder och för diakoni och mission till 1,5 miljarder kronor år 2023. Figur 3 visar den procentuella förändringen av kostnaderna per verksamhet under 2023 jämfört med 2022.

Figur 3. Förändring av kostnader inom den grundläggande uppgiften i procent 2022–2023

I likhet med året innan var det kostnaderna inom undervisningsområdet som ökade mest under 2023, särskilt inom konfirmandverksamheten och vuxenverksamheten. I Figur 3 syns också att även kostnaderna för diakonal verksamhet höll en hög ökningstakt under samma år.

Finansnettot

Finansnettot (skillnaden mellan finansiella intäkter och kostnader) uppgick till 811 miljoner kronor. Detta var 529 miljoner kronor högre jämfört med 2022, där återföring av tidigare års nedskrivning av värdena på värdepapper gjordes med 259 miljoner kronor i årsbokslutet för 2023.

Kapital

De totala tillgångarna hos församlingarna ökade under året med 2,6 miljarder kronor till 48,9 miljarder kronor. Av nämnda tillgångsökning är 1,0 miljarder placerade i fasta anläggningstillgångar, 1,1 miljarder i finansiella anläggningstillgångar och 0,5 miljarder i omsättningstillgångar. Av de materiella tillgångarna är det framför allt värdet på kyrkor och kapell som ökat under året. Utökningen av tillgångarna i balansräkningen har finansierats genom överskott i verksamheten om 1,5 miljarder kronor och resterade del genom skuldökning, där skulderna till kreditinstitut ökade med 0,7 miljarder kronor under 2023.

Tabell 4. Balansräkning församlingar och pastorat

Miljoner kronor	Förändring jmf fg år				
	2021	2022	2023	Mkr	Procent
Materiella anläggningstillgångar	20 558	21 606	22 598	992	4,6%
Finansiella anläggningstillgångar	11 428	11 946	13 029	1 083	9,1%
Omsättningstillgångar	12 965	12 750	13 277	527	4,1%
Summa tillgångar	44 951	46 302	48 904	2 602	5,6%
Eget kapital	35 973	36 618	38 078	1 460	4,0%
Avsättningar	46	19	16	-3	-15,8%
Korta o långa skulder	8 932	9 665	10 810	1 145	11,8%
Summa eget kapital och skulder	44 951	46 302	48 904	2 602	5,6%

Rörelsekapitalet minskade under året med 440 miljoner kronor till 7,0 miljarder kronor. Med rörelsekapital avses här omsättningstillgångar minskat med kortfristiga skulder. Reduceringen av rörelsekapitalet under 2023 beror på att värdet på de kortfristiga skulderna ökade. Dessa skulder ökade under året med 1,0 miljarder kronor, där skulder till kreditinstitut och leverantörsskulder stod för större delen av skuldökningen. Församlingarnas rörelsekapital motsvarade i genomsnitt 6,1 (6,8) månaders kyrkoavgiftsnetto⁵ vid utgången av året.

Men spridningen mellan församlingarna är stor. 23 (20) procent av enheterna hade ett rörelsekapital som motsvarade mindre än en månads kyrkoavgiftsnetto, medan 32 (36) procent av enheterna hade ett kapital som översteg ett belopp som motsvarar mer än ett års kyrkoavgiftsnetto. Församlingar som hade ett negativt rörelsekapital vid utgången av 2023 var 105 (89) stycken till antalet.

Stiften

Stiftens totala verksamhetsintäkter ökade under året med 1,8 procent, varav intäkten från kyrkoavgiften ökade med 5,2 procent. Verksamhetskostnaderna ökade i en lite lägre takt än intäkterna, vilket ledde till att verksamhetens resultat för stiften steg något under 2023 jämfört med året innan. I likhet med vad fallet var för församlingarna så förbättrades även stiftens finansnetto betydligt under samma år. Sammantaget blev stiftens årsresultat 55 miljoner kronor högre för 2023 än året innan.

Tabell 5. Årets resultat för stiften

Miljoner kronor	Förändring jmf fg år				
	2021	2022	2023	Mkr	Procent
Intäkter	1 418	1 402	1 427	25	1,8%
Kostnader	-1 356	-1 380	-1 397	-17	-1,2%
Verksamhetens resultat	62	22	30	8	36%
Finansnetto mm	59	27	74	47	
Årets resultat	121	49	104	55	

Förändringar i tabellen som medför negativ resultatpåverkan anges med minustecken.

Omslutningen på stiftens balansräkningar ökade under året med 163 miljoner kronor, där det var finansiella tillgångar som stod för ökningen på tillgångssidan. Eget kapital ökade med 104 miljoner kronor till följd av årets resultat, medan de kortfristiga skulderna i form av leverantörsskulder och villkorade bidrag ökade med sammanlagt 59 miljoner kronor under loppet av 2023. Skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiften. Jämfört med församlingarna så har stiften en betydligt lägre andel av tillgångarna bundna i byggnader, mark och inventarier.

5 Kyrkoavgiftsnettot består av församlingens/pastoratets intäkt från kyrkoavgiften efter avräkning mot utjämningssystemet, det vill säga den summa kyrkoavgiftsmedel som Svenska kyrkans nationella nivå månatligen betalar ut till församlingen/pastoratet.

Tabell 6. Balansräkning för stiftens

Miljoner kronor	2021	2022	2023	Förändring jmf fg år	
				Mkr	Procent
Materiella anläggningstillgångar	323	328	327	-1	-0,3%
Finansiella anläggningstillgångar	701	885	951	66	7,5%
Omsättningstillgångar	1026	844	942	98	11,6%
Summa tillgångar	2 050	2 057	2 220	163	7,9%
Eget kapital	1 574	1 623	1 727	104	6,4%
Avsättningar	23	19	19	0	0,0%
Korta o långa skulder	453	415	474	59	14,2%
Summa eget kapital och skulder	2 050	2 057	2 220	163	7,9%

Nationell nivå

Årets resultat 2023 uppgick till 862 (-1 392) miljoner kronor. Skillnaden mot föregående år beror på avkastningen från kapitalförvaltningen. Under 2023 gav kapitalförvaltningen en avkastning på 1 018 miljoner kronor, vilket motsvarar närmare 10 procent. Verksamhetens resultat för 2023 var negativt och uppgick till -225 (41) miljoner kronor. Under en period har nationell nivåns verksamhet innefattat stora strategiska insatser för Svenska kyrkan som inneburit att verksamhetens resultat är negativt. Detta underskott täcks av det gemensamma kapitalet. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i tabell 7.

Tabell 7. Nationell nivåns resultaträkning

Miljoner kronor	2021	2022	2023	Förändring jmf fg år	
				Mkr	Procent
Avgift gemensam verksamhet	983	981	1 009	28	3%
Insamlade medel	158	259	220	-39	-15%
Erhållna bidrag	261	199	151	-48	-24%
Inomkyrkliga tjänster*		147	137	-10	-7%
Övriga intäkter	180	21	10	-11	-52%
Summa intäkter	1 582	1 607	1 525	-82	-5%
Utveckl.samarbete/bistånd	-244	-225	-236	-11	-5%
Övriga lämnade bidrag	-185	-127	-104	23	18%
Externa kostnader	-642	-574	-675	-101	-18%
Personalkostnader	-466	-459	-477	-18	-4%
Avskrivningar	-13	-14	-14	0	0%
Summa kostnader	-1 551	-1 398	-1 507	-109	-8%

Tabell 7. (forts) Nationell nivåns resultaträkning

Miljoner kronor	2021	2022	2023	Förändring jmf fg år	
				Mkr	Procent
Utgjämning och kyrkoantikvarisk ersättning	-263	-167	-244	-77	-46%
Verksamhetens resultat	-232	41	-225	-266	
Finansnetto	1 960	-1 263	1 175	2 438	
Kyrkounderhållsbidrag	-100	-100	-100	0	
Förändr. ändamålsbest. medel	10	-71	12	83	
Årets resultat	1 638	-1 392	862	2 254	

* Inomkyrkliga tjänster redovisas på egen rad från och med år 2022. I inomkyrkliga tjänster ingår löneservice, ekonomiservice och digital infrastruktur. År 2021 är inomkyrkliga tjänster en del av övriga intäkter.

Avgift gemensam verksamhet är den del av kyrkoavgiften som finansierar verksamhet på nationell nivå. Avgiften uppgår till 7 öre per 100 kronor av avgiftsunderlaget och var under 2023 sammanlagt tre procent högre än föregående år.

Nationell nivå har även andra intäkter som finansierar verksamheten: *insamlade medel* och *erhållna bidrag* (framför allt inom den internationella verksamheten), *inomkyrkliga tjänster* samt *övriga intäkter*. Under 2023 var insamlade medel högre än på flera år, med undantag för 2022 då Act Svenska kyrkan samlade in medel till humanitära insatser i Ukraina. Erhållna bidrag från Sida och andra externa givare var lägre än tidigare år. Inomkyrkliga tjänster består av ersättning från församlingarna för tillhandahållande av gemensam digital infrastruktur och gemensamma administrativa system. I jämförelse med föregående år har anslutningsgraden till ekonomitjänsten och till gemensam it-plattform ökat. Intäkterna är trots det lägre, eftersom församlingar, pastorat och stift kompenserades för det omfattande cyberangrepp som drabbade Svenska kyrkan i november.

Nationell nivå har *kostnader* för en bred löpande verksamhet, bland annat ekumenisk samverkan, forskning, diakonal utveckling, hållbarhetsfrågor, Svenska kyrkan i utlandet och utbildning för tjänst i Svenska kyrkan. Inom utvecklingsarbetet för digitalisering och samverkan finns bland annat kostnader för gemensam IT-plattform, gemensamma administrativa system, gemensam nationell nätförbindelse och Svenska kyrkans löneservice. I kostnaderna ingår också *bistånd* inom den internationella verksamheten. Bistånd och *övriga lämnade bidrag* är beroende av hur mycket insamlade medel och erhållna bidrag nationell nivå har fått under året. Övriga *externa kostnader* är högre än föregående år på grund av ökad anslutning till Svenska kyrkans gemensamma it-system, kostnader inför kyrkovalet 2025 och kostnader i samband med cyberangreppet.

Uttjämnin g på församlingsnivå avser nettot av inkomst- och kostnadsuttjämnin g mellan församlingarna. I det nya uttjämnin gssystemet är inte glesbygdsbidrag och diakonibidrag självfinansierande utan finansieras genom avgiften för gemensam verksamhet och det gemensamma kapitalet. Det gemensamma kapitalet finansierar även kyrkounderhållsbidraget (se egen rad i resultaträkningen). *Uttjämnin g på stiftsnivå* består av kostnader i form av stiftsbidrag samt intäkter i form av utdelning från prästlönnettillgångar.

Kyrkoantikvarisk ersättin g är ett statligt bidrag som används till vård och underhåll av församlingarnas kyrkliga kulturminnen. Den statliga ersättin gen uppgick 2023 till 460 miljoner kronor. Sammanlagt kunde 492 miljoner kronor, varav 32 miljoner kronor avsatta under tidigare år, vidareförmedlades till församlingarna under året.

Finansnett för 2023 uppgick till 1 175 miljoner kronor. År 2023 blev ett starkt år för aktie- och räntemarknaden trots den geopolitiska oron som världen präglas av. Aktiemarknaderna styrdes mycket av utvecklingen på räntemarknaden. Den höga inflationen mattades av under året vilket gav förväntningar om räntesänkningar under 2024. Svenska och globala aktier steg närmare 20 procent under 2023. Finansnett, som på nationell nivå påverkas av att de finansiella tillgångarna redovisas till verkligt värde, var negativt år 2022 men positivt under den föregående tioårsperioden. Kapitalförvaltningen har haft en årlig avkastning på 8,3 procent i genomsnitt under de senaste tio åren.

Hur gick det då för svenska kyrkan på totalen?

Som inledningsvis nämnts finns det ingen koncernredovisning för Svenska kyrkan, men det är ändå möjligt att utifrån redovisningen ovan för församlingar och pastorat, stift samt nationell nivå ställa samman en total resultaträkning för Svenska kyrkan i sin helhet. För redovisningsåret 2023 får man då, efter eliminering av interna mellanhavanden mellan de olika nivåerna, följande bild:

Tabell 8. Årets resultat Svenska kyrkan totalt

Miljoner kronor	2021	2022	2023	Förändring jmf fg år	
				Mkr	Procent
Verksamhetsintäkter	24 234	24 546	26 024	1 478	6,0%
Verksamhetens kostnader	-23 400	-24 204	-25 670	-1 466	-6,1%
Verksamhetens resultat	834	342	354	12	4%
Finansnetto	2 856	-1 025	2 073	3 098	
Årets resultat	3 690	-683	2 427	3 110	

Förändringar i tabellen som medför negativ resultatpåverkan anges med minustecken.

Det högre årsresultatet för Svenska kyrkan 2023 jämfört med året innan kan härledas till ett förbättrat finansnetto framför allt på nationell nivå, men även hos församlingar och pastorat. Detta finansnetto har under 2023 påverkats i positiv riktning av att inflationstakten bromsat in och att centralbankerna mot slutet av året började signalera kommande räntehöjningar. Verksamhetens resultat (före finansiella poster) är däremot enligt tabell 8 nästan oförändrat jämfört med föregående år för Svenska kyrkan som helhet. Församlingarna förbättrade dock sitt verksamhetsresultat, vilket i första hand beror på den ökade intäkten från kyrkoavgiften under 2023.

De närmaste åren

2023 års ökning av intäkten från kyrkoavgiften om 5,4 procent berodde till stor del på den kraftiga ökning av sysselsättningsnivån i landet som skedde under 2021 efter första pandemiåret 2020. Smittspridningen i samhället minskade under 2021 till följd av att vaccinationstakten ökade, vilket i sin tur fick en positiv effekt på sysselsättningen 2021 och i förlängningen även på medlemmarnas beskattningsbara inkomster, som ökade under samma år. Smittspridningen minskade ytterligare i samhället under 2022 allt eftersom coronapandemin ebbade ut, vilket resulterade i en mycket stark sysselsättningsutveckling under första delen av 2022. Trots en svagare avslutning av nämnda utveckling mot slutet av 2022 så ökade ändå sysselsättningen med närmare tre procent sett på helåret, vilket också är det huvudsakliga skälet till att 2024 års intäkt från kyrkoavgiften ökar med 6,3 procent jämfört med året innan.

Svensk arbetsmarknad bromsade in under 2023, vilket bidrog till att lönesummans ökning avtog i slutet av året. Trots detta var skatteunderlagets ökning om cirka fem procent under fjolåret fortfarande högre än det historiska genomsnittet över tio år. Andra faktorer som lyfte skatteunderlaget 2023 var helårseffekten av höjda garantipensioner 2022 samt höjning av pensioner kopplade till den kraftiga ökningen av 2023 års prisbasbelopp. Skatteunderlaget för innevarande år ökar mycket svagt då lönesummans ökning i år väntas bli en procentenhet lägre än ett tioårigt genomsnitt. Detta trots att en ovanligt stark ökning av pensionerna under 2023–2024, till följd av stora uppgångar för prisbasbeloppet, får en positiv effekt på skatteunderlaget för samma år. Prognosen för 2025 är att det sker en konjunkturåterhämtning med påföljande ökad efterfrågan på arbetskraft, vilket initialt sker via högre medelarbetstid och därefter gradvis även genom fler sysselsatta. Det nominella skatteunderlaget växer då nästan i linje med det historiska genomsnittet. Det reala skatteunderlaget minskar under 2023 och 2024, för att sedan vända uppåt igen.⁶

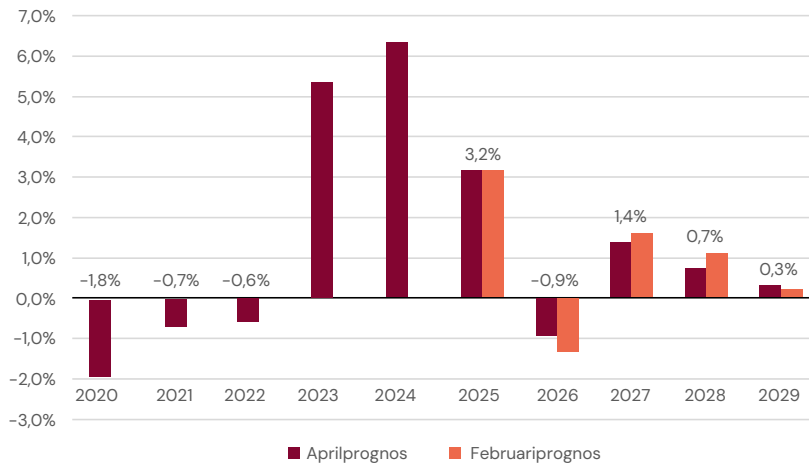
Aktuell skatteunderlagsprognos från Sveriges kommuner och regioner (SKR) visar samma ackumulerade ökning för skatteunderlaget åren 2023–2027 som i den prognos som publicerades i februari. Lönesummans

6 Sveriges kommuner och regioner, cirkulär 24:27

bidrag är nu 0,1 procentenheter högre under perioden, vilket samtidigt dämpas av bland annat lägre pensioner då inflationsprognosen reviderats ned främst för åren 2024–2025.

De förändringar i SKR:s skatteunderlagsprognos per april 2024 som nämnts ovan leder till justeringar i prognosen avseende intäkten från kyrkoavgiften enligt figur 4 nedan (jämför april- och februariprognos).

Figur 4. Årlig förändring av kyrkoavgiftsintäkt (inkl. slutavräkning)

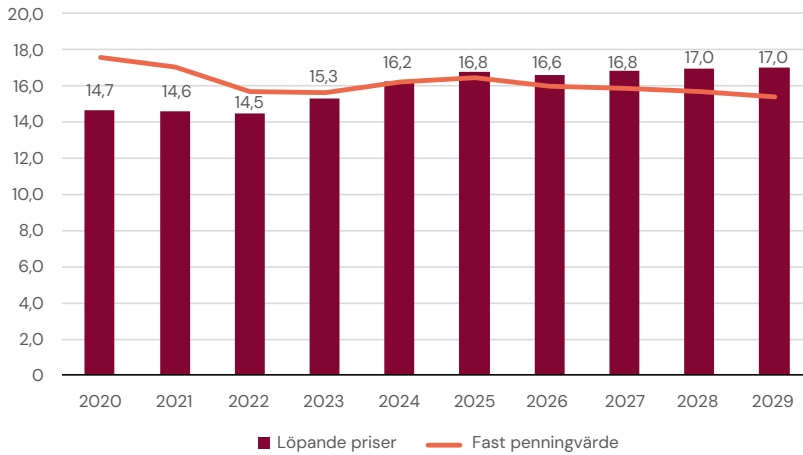

De mindre justeringar av skatteunderlagsprognosen som redovisats i det inledande avsnittet resulterar i mindre revideringar av kyrkoavgiftsprognosen i förhållande till prognostillfället i februari. Uppjusteringen av skatteunderlagsprognosen för innevarande år som SKR nu gjort leder till en högre intäkt under 2026 jämfört med tidigare prognos. Samtidigt leder nedjusteringen av skatteunderlagsprognosen för 2026 till en nedjustering av intäktsprognosen för 2028. För nästkommande år 2025 är intäktsprognosen dock oförändrad.

Nivån på kyrkoavgiftsintäkten påverkas således av medlemmarnas inkomster med två års eftersläpning. Exempelvis ligger medlemmarnas inkomster år 2023 till grund för Svenska kyrkans intäkt från kyrkoavgiften år 2025.

Figur 5 visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2029, där effekterna av den årliga förändringen av intäkten från kyrkoavgiften enligt figur 3 är inräknade. Intäktsutvecklingen visas både i löpande priser (staplar) och i fast pris per 2024 (linje). Utvecklingen i fast pris är beräknad efter inflationsmåttet KPIF (KPI med fast ränta).

Figur 5. Kyrkoavgiftsintäkt för Svenska kyrkan (församlingar och stift)

I Figur 5 syns, om man bortser från 2026, en stigande nominell utveckling på intäkten från kyrkoavgiften under kommande år. Den reala utvecklingen pekar däremot på en sjunkande trend för intäkten efter 2025. Den reala intäktsnivån år 2029 väntas enligt denna prognos bli 0,8 miljarder kronor lägre jämfört med intäktsnivån innevarande år. Denna utveckling ställer krav på fortsatta kostnadsanpassningar inom Svenska kyrkan under kommande år.

Ekonomisk statistik för enskilda församlingar och pastorat och för församlingar och pastorat på aggregerad nivå finns tillgänglig i visualiserings- och analysverktyget VisA som tillhandahålls inom Svenska kyrkan. Om du har Microsoft 365 och har en Svenska kyrkans e-postadress har du också tillgång till verktyget. På Kornet finns det information om hur du kommer i gång med VisA. Vid behov av support i samband med inloggning, kontakta Svenska kyrkans kanslistöd tel. 010- 18 19 200.

Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2024

Nyckeln till Svenska kyrkan är en skrift som utkommer en gång om året och har som ambition att presentera aktuella faktaunderlag och analyser för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda. Årets utgåva har ett brett innehåll som presenteras i sju olika kapitel.

Flera av kapitlen i årets ”Nyckel” berör på olika sätt frågan om vad som påverkar medlemsutvecklingen inom Svenska kyrkan. Det inledande kapitlet beskriver historien bakom etableringen av Svenska kyrkans fem icke-territoriella församlingar och hur antalet tillhöriga i dessa församlingar utvecklats under senare tid. Därefter följer ett kapitel som ställer frågan om det finns ett samband mellan en höjning av kyrkoavgiften och benägenheten bland medlemmar att lämna Svenska kyrkan. Vad som påverkar både in- och utflödet av medlemmar i Svenska kyrkan i en mer generell mening är temat för ytterligare ett kapitel. Relationen mellan utbyggnaden av kyrkor inom Svenska kyrkan och landets befolkningsutveckling under närmare 1000 år är temat för det därpå följande kapitlet. Ett av kapitlen handlar också om vilken betydelse konfirmationstiden har för människor på längre sikt i fråga om deras attityder till Svenska kyrkan och den kristna tron. Svenska kyrkans kommunikationsarbete är även det ett återkommande tema i *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Årets utgåva belyser frågan om vad som definierar en socialt hållbar kommunikation. *Nyckeln* avslutas som vanligt med en artikel som redovisar hur Svenska kyrkans ekonomi har utvecklats under det senaste året.

**Svenska
kyrkan**